

**İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI**

**1947 YILI TÜRK BASININDA CUMHURBAŞKANI
İSMET İNÖNÜ VE TÜRK DEVRİMİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Sadettin ÖZEL
2901950311**

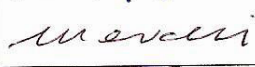

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Aynur SOYDAN ERDEMİR

İstanbul 2010

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ Bilim Dalında 290.195.0311 numaralı Sadettin ÖZEL 'in hazırladığı **1947 YILI TÜRK BASININDA CUMHURBAŞKANI İSMET İNÖNÜ VE TÜRK DEVRİMİ** konulu **YÜKSEK LİSANS TEZİ** ile ilgili **Tez Savunma Sınavı**, İ.Ü. Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 10./28. Maddesi uyarınca 29/03/2010 günü saat 11:30'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin**Kabulü**.....'ne* **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI(*)	İMZA
Yrd. Doç. Dr. Aynur SOYDAN ERDEMİR (DANIŞMAN)	Kabul	
Prof. Dr. Sabahattin ÖZEL	Kabul	
Doç. Dr. Mustafa AYDIN	Kabul	
Yrd. Doç. Dr. Cevahir KAYAM	Kabul	
Yrd. Doç. Dr. Şamil ÜNSAL	Kabul	

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum 1947 YILI TÜRK BASININDA CUMHURBAŞKANI İSMET İNÖNÜ VE TÜRK DEVRİMİ adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğundan, bunları atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Şubat 2010

Sadettin ÖZEL

T.C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	366508
Yazar Adı / Soyadı	SAAETTİN ÖZEL
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 10759252810
Telefon / Cep Telefonu	02163860462 05053956404
e-Posta	sadettinozel@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	1947 YILI TÜRK BASININDA CUMHURBAŞKANI İSMET İNÖNÜ VE TÜRK DEVRİMİ
Tezin Tercümesi	PRESIDENT İSMET İNÖNÜ AND TURKISH REVOLUTION IN TURKISH PRESS IN 1947
Konu Başlıkları	Tarih
Üniversite	İstanbul Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Bölüm	Tarih Bölümü
Anabilim Dalı	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2010
Sayfa	145
Tez Danışmanları	Yrd. Doç. Dr. Aynur SOYDAN ERDEMİR
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Yayımlama İzni	☒ Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum ☐ Ertelenmesini istiyorum

a. Yukarıda başlığı yazılı olan tezin, ilgilinenlerin incelemesine sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezime ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

12.04.2010

İmza:.....

Yazdır

ÖZET

“1947 yılı Türk Basınında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Türk Devrimi” başlıklı bu çalışmada 1947 yılı temel alınarak Türk Devrimi incelendi. Bu dönem hem dünyada hem de Türkiye’de büyük dönüşümlerin yaşandığı bir yıldır. Bu kapsamda, izlenen dönemde yaşanan iç ve dış siyasal gelişmelerin siyasi ve ekonomi politikalarına yansımaları Cumhurbaşkanı İsmet İnönü yönetimindeki Türkiye’nin değişim sürecine uyum çabaları açıklanmaya çalışıldı.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı’na katılmamasına rağmen savaş koşullarından olumsuz yönde etkilenmiş, üretimin her alanında yarı yarıya varan düşüşlerle karşılaşmıştır. Savaş sonrası toparlanmak isteyen Türkiye Milli Savunma masraflarında esaslı kesintiler yapamamış, bütçe açıkları borç alımıyla kapatılmaya çalışılmıştır. Dış politikada gittikçe artan Sovyet tehdidinin de etkisiyle ABD’ye ve liberal ekonomi politikalarına yaklaşmış, ekonomik sorunlarına ABD aracılığıyla çözüm bulmak istenmiştir. Döneme Truman Doktrini ile başlayıp Marshall Planı yardımıyla süren ABD’nin siyasi ve iktisadi etkisi damgasını vurmuştur. Ayrıca, Türkiye’nin hem iç koşullarının hem de yeni uluslar arası dengelerin zorlamasıyla tek partili sistemden çok partili demokrasiye geçiş sürecide başlamıştır.

Toplumsal muhalefetin siyasal libelleşme ve tek partili sisteme son verilerek yumuşatılması, dış politikada yeni dengeler doğrultusunda ilişkiler kurulması geçiş döneminin iyi yönetildiğinin kanıtları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreç, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından teşvik ve himaye edilmiş; bu tutum da Türkiye’nin çatışmalar ve toplumsal patlamalar yaşamadan yeni döneme uyum sağlamasını kolaylaştırmıştır. Türk Basını, bu dönemde uluslararası ilişkiler, siyasal ve bireysel özgürlükler, çok partili hayata geçiş tartışmalarını izlemiş, bu tartışmalara katılmış ve kamuoyunu aydınlatma görevini yerine getirmeye çalışmıştır.

ABSTRACT

In this paper, named “President Ismet Inonu and Turkish revolution in Turkish Press in 1947”, It has been studied how Turkish Revolution took place based on the year 1947. This is the year that witnessed a complete transition period throughout Turkey. The effects of the period’s political developments on politics and economic policies have been analyzed through this scope. Also the efforts of Turkey under the management of President Ismet Inonu to adapt to development process have been explained.

Turkey was affected negatively by the results of the Second World War and there was a sharp decline, almost 50%, in production. Turkey, trying to get over after the war was not able to cut the expenditures on National Defence. As a result, the deficits in the budget was compensated by means of getting loans. In foreign policy, with the effect of the increasing Soviet threat, Turkey got into close relationship with the USA and adapted liberal economy policies much more than before. Turkey tried to find solutions to its problems with the help on the USA starting from Truman Doctrine to Marshall Plan, the USA had an remarkable on political and economic effect on Turkey. Also, as a result of new international changes and new local conditions, enforcement, Turkey started to shift from one party system into multiple party system.

In this study, softening the school opposition by ending social liberation and mono party system and establishing new relationships through new foreign policies come to view as a good proof to show that Turkey was ruled properly during this transition period. This process has been supported and protected by Ismet Inonu, and this attitude enabled Turkey to adapt to the new period without having clashes and social outbreaks. Turkish Press, in this period, not only monitored the debates and discussions over international relations social and individual liberties, and transition process of multiple part system, but also took partner in these debates and discussion and through this period, it took over the task of enlightening the society.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ÖNSÖZ.....	ix
TABLO LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM 1947 YILI TÜRK BASININDA CUMHURBAŞKANI İSMET İNÖNÜ VE SİYASAL OLAYLAR

1.1 CUMHURBAŞKANI İSMET İNÖNÜ’NÜN YURT İÇİ GEZİLERİ.....	9
1.2 CUMHURBAŞKANI İSMET İNÖNÜ’NÜN YABANCI DEVLET BAŞKANLARI İLE GÖRÜŞMELERİ.....	18
1.3 DP I.BÜYÜK KONGRESİ VE HÜRRİYET MİSAKI.....	20
1.4 HASAN ALİ YÜCEL-KENAN ÖNER DAVASI.....	25
1.5 CHP VII.BÜYÜK KONGRESİ.....	28
1.6 İNÖNÜ,PARTİLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER (12 TEMMUZ BİLDİRİSİ).....	32
1.7 CHP İÇİNDEKİ DÜŞÜNCE AYRILIKLARI VE HASAN SAKA HÜKÜMETİNİN KURULMASI.....	37

İKİNCİ BÖLÜM 1947 YILI TÜRK BASININDA EĞİTİM, HUKUK, SANAT VE EKONOMİ

2.1 EĞİTİM VE ÖĞRETİM	42
2.1.1. İlkokul, Ortaokul ve Liseler.....	42
2.1.2. Halk Eğitimi.....	48
2.1.3.Üniversiteler.....	52
2.2 SANAT ALANINDAKİ GELİŞMELER.....	57
2.3 HUKUKİ DÜZENLEMELER.....	61

2.4 EKONOMİK GELİŞMELER.....	65
2.4.1 1947 Yılı Bütçesi.....	65
2.4.2 Ziraat Alanındaki Faaliyetler.....	71
2.4.3 Sanayi Alanındaki Faaliyetler.....	77
2.4.4 Dış Ticaret.....	81
2.4.5 Bayındırlık ve İmar İşleri.....	86

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1947 YILI TÜRK BASININDA DIŞ POLİTİKA

3.1. II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI SÜRECİN TÜRKİYE'YE YANSIMALARI.....	90
3.1.1. II. Dünya Savaşı Sonrası Genel Durum.....	90
3.2.1 TÜRKİYE SOVYETLER BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ.....	92
3.2.2. Sovyetlerin Boğazlar Statüsünü Değerlendirmek İstemesi	92
3.2.3. Türkiye Üzerinde Sovyet Tehdidi ve Gerginlik Dönemi.....	93
3.3.1. TÜRKİYE ABD İLİŞKİLERİ VE TRUMAN DOKTİRİNİ.....	97
3.3.1. Savaş Sonrasında Türk Boğazları ve ABD.....	97
3.3.2. Truman Doktrinini ve Marsall Yardımı.....	100
3.4. TÜRKİYE İNGİLTERE İLİŞKİLERİ.....	107
3.5. TÜRKİYE FRANSA İLİŞKİLERİ.....	111
3.6. YUNANİSTAN İÇ SAVAŞININ TÜRK BASININDAKİ YANKILARI.....	112
3.7. FİLİSTİN SORUNU VE TÜRK BASININDAKİ YANKILARI.....	117
3.8. HİNDİSTAN İLE PAKİSTANIN BAĞIMSIZ OLMALARI VE TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI.....	120
SONUÇ.....	123
KAYNAKÇA.....	126
EKLER.....	133

ÖNSÖZ

1947 yılı Türk Basınında Cumhurbaşkanı İnönü ve Türk Devrimi konulu çalışmanın temel amacı, 1947 yılında Türk Devriminin hangi noktada olduğunu ortaya koymaktır. Diğer taraftan, Devrimin ikinci adamı ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün yıl içindeki faaliyetlerine ve politikadaki gelişmelere yer verilerek, süreç bütünsel olarak aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet, Vatan, Vakit gazeteleri konumuz kapsamında ayrıntılı olarak incelenmiştir. Gazete tarama döneminin kütüphane şartları el vermediği için Ulus gazetesi için de üç aylık bir inceleme söz konusu olmuştur. Basın taraması dışında Tezin kapsamında bulunan konularla ilgili olarak tutanak dergileri ve gerekli görülen ikinci el kaynaklardan da yararlanılmış olup olayların bağlantıları ortaya koyularak sistematik bir şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır.

Tez konumun belirlenmesi de dahil olmak üzere, çalışmanın araştırma ve yazım süreçlerinde cesaret verici telkinleri, anlayış ve sabırla danışmanlığımı yapan Yrd. Doç. Dr. Aynur SOYDAN ERDEMİR'e, benden yardımlarını esirgemeyen Dr. Serkan TUNA'ya ve bütün hocalarıma teşekkürü borç bilirim. Ayrıca iş saatlerimde esneklik göstererek tez çalışmalarım için bana olanak yaratan Fenerbahçe Lisesi Müdürü Yavuz Şeref ERTURAN'a, desteğini sürekli hissettiğim Yusuf Ziya GEMİCİ ve Müfit TARAKÇI'ya, arşiv notlarımı bilgisayara geçen Okan İŞCEN ile bana destek olan tüm dostlarıma ve iş arkadaşlarıma, son olarak da anlayışı, yardımları ve varlığıyla hep yanımda olan sevgili eşim Seher ile oğlum Oğuz Kağan ÖZEL'e çok teşekkür ederim.

İstanbul, Şubat 2010

Sadettin Özel

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	:Adı geçen makale
bkz	: bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMM	: Büyük Millet Meclisi
c.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çevirmen
Der.	: Derleyen
DP	: Demokrat Parti
Haz.	: Hazırlayan
Prof.	: Profesör
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
(t.y)	: Tarih yok

TABLO LİSTESİ

- Tablo 1 : 1947 Yılı Devlet Gelirleri Bütçesi (B Cetveli) s.66
Tablo 2 : 1947 Yılı Devlet Giderleri Bütçesi (A Cetveli) s.68

GİRİŞ

İsmet İnönü, Kurtuluş Savaşı yıllarında Atatürk'ün en yakın silah arkadaşlarından biriydi. Savaştan sonra Atatürk'ün arkadaşlarının bir kısmıyla yolları ayrılrsa da, İsmet Paşa'yla daha uzunca bir süre birliktelikleri devam etti¹ ve onu Başbakanlığa getirdi.

İnönü'nün Cumhuriyet'le birlikte 29 Ekim 1923'te başlayan Başbakanlığı Fethi Okyar'ın araya giren 103 günlük hükümet dönemi dışında 14 yıl, 8 ay, 13 günlük uzun bir süreden sonra noktalamıştı. 20 Eylül 1937'de 1.5 aylık izin aldığı açıklanan İnönü 25 Ekimde istifasını vermişti. Cumhuriyetin kuruluşunda inkılapların yapılıp uygulanmasında Başbakan İnönü'nün büyük katkısı vardır. O yıllarda köy kahvelerini bile süsleyen afiş ve resimlerde Atatürk-İnönü-Fevzi Çakmak üçlüsünün yer almış olması Türkiye'nin bu üçlü tarafından yönetilip yönlendirildiği yolundaki yaygın kanıyı yansıtmaktaydı. Ancak belirtmek gerekir ki bu üç lider içinde Atatürk asıl yönlendirici, Fevzi Çakmak orduyu yöneten komutan, İnönü ise uygulayıcı ve sorumlu kişi olarak yer almışlardır. Hatta Atatürk'ün, İnönü'den söz ederken yakınlarına, “Çocuklar ; Çankaya'da rahat edebiliyorsam, İsmet sayesinde” dediği de kamuoyuna yansımıştır.²

İnönü'den sonra hükümeti Celal Bayar kurdu. Fakat bu arada Atatürk hastalanmıştı. İnönü, Şefi'nin, Önderi'nin, eski silah arkadaşının, ona herkesten çok inanan ve onu elinden tutarak en yüksek mevkilere çıkarmış olan insanın hastalığını, hazin düşünceler ve büyük üzüntü içinde takip ediyordu. Atatürk 10 Kasım 1938 günü saat 09.05'te hayata gözlerini yummasının ardından boş kalan devlet başkanlığı makamını dolduracak ve sorumluluğu taşıyabilecek en uygun kişi İsmet İnönü idi. Nitekim TBMM onu 11 Kasım 1938 de oy birliği ile Cumhurbaşkanı seçti. Yeni kabineyi teşkile Celal Bayar memur edilmiş, kabinede büyük bir değişiklik olmamıştı.³

İsmet İnönü, Atatürk'ün önderliğinde gerçekleşen bir dizi inkılap hareketinin yaşandığı ve “hareketin merkezden muhite doğru giderek aktarıldığı, müesseseleştirildiği” ancak Aydemir'e göre “henüz son sözün söylenmediği ve böylece

¹ Refik TURAN, Mustafa SAFRAN, Necdet HAYTA, Muhamet ŞAHİN, M.Ali ÇAKMAK, Cengiz DÖNMEZ, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi** Okutman Yayıncılık Ankara s.280

² Şerafettin Turan, **İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2003 s.97,126

³ Hamdi Köseoğlu, **İsmet İnönü**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Hazırlayan Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Ankara 1987, s.79 vd.

*kahramanlar devrinin sona ermediği*⁴ bir zamanda, Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Cumhurbaşkanı oldu. İlk dönem Celal Bayar Başbakanlığa devam etse de ardından Refik Saydam Başbakanlığına getirildi.

Refik Saydam hükümet programını 27 Ocak 1939'da TBMM'ye sunmuştu. Oldukça kısa tutulan programda, uygulamaya CHP programının esas alınacağı vurgulandıktan sonra "*devrim*"le ilgili olarak şöyle denilmişti.⁵

"İnkılap kanunlarının milli bünyede sarsılmaz bir şekilde işlemlerini ve adli teşkilatın devamlı gelişmesini temin yolunda alınmış olan önlemlerin uygulanmasına hassasiyetle devam etmek azmindeyiz"

29 Mayıs 1939'da toplanan CHP V. Parti Kurultayı'nda kendisini Milli Şef ve CHP'nin de değişmez genel başkanı ilan eden İnönü, böylece "*tek şef, tek parti, tek millet*" anlayışına veya başka bir deyişle, dönemin kutsal üçlemine uygun olarak otoriter varlığını tescil ve kabul ettirdi. İnönü'nün bu durumu, zamanın şartlarına üç şekilde uygun düşmekteydi. Atatürk'ten sonra rejimin kesintiye uğraması ihtimali ve beklentisinin veya karşı inkılap düşüncesinin devre dışı bırakılmasını sağlayacağı, inkılapçı kadronun ve çevrenin yeni bir dinamizm arzusunu gidermesi bekleniyordu. Bunların yanında İnönü, başta Türkiye'nin komşu ülkelerin de olmak üzere otoriter rejimlerin Dünya siyasi hayatı'na hakim olduğu veya olmaya çalıştığı bir çağın özelliğini taşıyordu.⁶

Devrimler devam edecekti, yapılacak daha çok iş vardı. Fakat tam bu sırada İkinci Dünya savaşı başladı. Türkiye savaşta yer almamasına rağmen, savaş ekonomisi koşullarından olumsuz yönde etkilenmiştir. 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'yı işgali ile başlayan İkinci Dünya Savaşı o güne kadar insanlığın gördüğü en yıkıcı, can ve mal kaybının en fazla olduğu savaş oldu. Bunun nedeni; savaşın, bombardıman uçakları kullanılarak cephe ile sınırlı olan bir alandan yerleşim yerlerine kadar genişlemesiydi. Savaş nedeniyle 50 ya da 60 milyon insan hayatını kaybetti, yaklaşık aynı sayıda insan geçici ya da sürekli olarak evlerinden koparıldı.⁷

II. Dünya Savaşı tarihteki en yıkıcı savaşlardan biri olmuştur. Ülkeler yanmış, yıkılmış ve milyonlarca insan ölmüş ya da sakat kalmıştır. Savaşın tesirlerini hissetmeyen hiçbir ülke ve toplum kalmamıştır. Büyük hava saldırıları Almanya ve pek

⁴ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, Cilt 1, (1884-1938) 6. Baskı Remzi Kitapevi Ankara 1993 s.49

⁵ Turan, **a.g.e.** s.153

⁶ Ali Ata Yiğit, **İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası**, İstanbul 1992 s.33

⁷ R.A.C. Parker, **İkinci Dünya Savaşı**, Dost Kitabevi Yayınları, çev: Müfit Günay Ankara, 2005, s.216

çok Avrupa kentlerini yerle bir etmiş, alt yapı sistemleri büyük hasar görmüş, ekonomik hayat adeta felç olmuştu.⁸

Bu olaylar gelişirken, Türkiye Balkan Savaşları'nı, Birinci Dünya Savaşı'nı ve Kurtuluş Savaşı'nı yaşamış; bu savaşlarda yer almış, bu savaşlara kumanda etmiş; savaşın ne demek olduğunu bilen kadroların yönetimindeydi. Yönetici kadro, bu savaşın Türkiye'nin savaşı olmadığını biliyor ve savaşa dahil olmamak, ülkeyi yaşanan yıkımın dışında tutabilmek için her olanaktan sonuna kadar yararlanıyordu.

Savaş boyunca Türk liderlerinin temel hedefi maceralıcağa kaymadan, tek bir tarafa baştan bağlılığı vurgulamayan ve mümkün olduğunca, savaş dışı kalmaya çalışan bir denge politikası izlemektir. Bunun için Türkiye'nin sadece kendi kapasitesi ve olanaklarının ülke bütünlüğünü korumaya yetmeyeceğinin bilincindeydiler. Bu nedenle, çatışan farklı taraflarla işbirliğini sürdürerek onları ülke sınırlarından uzak tutmaya çalıştılar. Bu arada, Türkiye'ye uzun vadede güvenlik sağlayabileceğine inandıkları Batılı müttefiklerine ülkenin egemenliğinden ödün vermeden mümkün olduğunca yakın durdular, ama bunu da savaş SSCB'yi karşılığın almada yapmaya çalıştılar. Her ne kadar savaşın ilk yılında İtalyan endişesi öne çıktıysa da, bu ülkeden Türkiye'ye yönelebilecek olası girişimleri Almanya'yla yakın ilişkiler kurarak ve bunun beraberinde getirdiği yoğun ekonomik bağlantıları İngiltere'yi devreye sokarak dengelemeye çalışan Türkiye'nin kuzeydeki büyük komşusundan duyduğu endişe, savaşın her döneminde Demokles'in Kılıcı gibi Türk liderlerin tepesinde asılı kaldı.⁹

İkinci Dünya Savaşı'ndaki Türkiye, bir Orta Büyüklükteki Devlet'in olağanüstü bir ortamda ortaya çıkan dengeleri ve çelişkileri ustaca kullanarak ve “ulusal çıkar” kavramını en çıplak biçimde uygulayarak ayakta kalabilmenin en mümtaz örneği oldu. Bunda en büyük pay, kuşkusuz, bir ihtiyat ve dengeler ustası olan İnönü'nün idi.¹⁰

7 Mayıs'ta Almanya'nın, 14 Ağustos'ta da Japonya'nın teslim olmasıyla İkinci Dünya Savaşı fiilen sona erdiğinde Türkiye bütün dünyada etkilerini hissettiren büyük bir yıkımdan “savaş dışı” kalarak tek kurşun atmadan kurtulmuş oluyordu. Fakat bundan sonra, Alman yenilgisi nedeniyle doğu Avrupa'daki dengenin SSCB lehine bozulması sonucu oluşan ve ortamda var olma mücadelesi vermek durumunda kalacaktı. Gerçi Sovyetler'in “işgalci” ya da “kurtarıcı” olarak Türkiye topraklarına

⁸ Refik Turan v.d. a.g.e. s.280

⁹ Başkın Oran, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt 1, İletişim Yayınları İstanbul 2001 s.475

¹⁰ A.e., s.398

adım atmaları önlenmişti ama şimdi Sovyetlerle başka bir biçimde karşı karşıya gelinmişti.¹¹

Sonuna kadar her türlü bahaneyi kullanarak savaş dışında kalan ve böylece insanını telef olmaktan kurtaran Türkiye,¹² dış politikadaki başarılı uygulamalarını iç politikada; özellikle ekonomi alanında gösterememiştir. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na fiilen girmemekle birlikte, 1940-45 yılları arasında ülke esas olarak savaş ekonomisi şartları içerisinde yaşamıştır. Bunun sebepleri açıktır. Savaşın başlaması ile birlikte Türkiye, yarı seferberlik havasına girmiş; faal nüfusun en dinamik yaş grupları içine giren önemli bir kesimini silah altına almış ve bütçesinin gittikçe artan oranlarını savunma giderlerine tahsis etmiştir. Bu olguların üzerine, savaşla birlikte ithalat hacminde meydana gelen hızlı daralmanın etkileri yüklenmiştir.¹³

Yetişkin nüfusun büyük bölümünün askere alınması üretimde büyük düşmelere yol açmıştır. Örneğin savaş yıllarında buğday üretiminde yüzde 50'ye yaklaşan gerileme meydana gelmiş. Savaş öncesinde başlayan planlama çalışmaları ve sınai yatırım programları, savunma harcamalarının bütçeye hakim olması yüzünden tümüyle ertelenmiştir.¹⁴ Türk halkı savaş süresince ekmek, tuz, gaz ve bez gibi temel ihtiyaç maddelerini sağlamakta bile büyük sıkıntılarla karşılaşmıştır.¹⁵ Savaş döneminde meydana gelen üretim ve ithalattaki düşüşler, enflasyonist baskı ile birleşince halk yığınları ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Refik Saydam ve Şükrü Saraçoğlu hükümetleri bu sorunlara farklı yollar izleyerek çözüm bulmaya çalışmışlardır.¹⁶

Bu amaçla sıkı bir devletçilik programı izlenerek Ocak 1940'da Milli Koruma Kanunu çıkarılmıştır. İç ve Dış ticaret üzerindeki kontrolü artırmak için Ticaret Ofisi ve İaşe Müsteşarlığı kurulmuştur. 12 Kasım 1942'de kabul edilen 4305 sayılı Varlık Vergisi kanunu ile bir defaya mahsus ödenmek üzere, takdir komisyonları tarafından mükelleflerin belirlenmesine karar verilmiştir. 114 bin mükelleften 315 milyon lira vergi tahsil edilmiştir. 1943 yılı devlet harcamalarının %38'ini oluşturan bu vergi 1944 yılı başında kaldırılmıştır. 1944 yılında Toprak Mahsülleri Vergisi kabul edilmiştir.

¹¹ A.e., s.472

¹² A.e., a.g.e. s.398

¹³ Korkut Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, Savaş Yayınları, 1. Basım, Ankara, 1982, s.217

¹⁴ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-1985)**, Gerçek Yayınevi, 1985, İstanbul, s.63

¹⁵ Ali İhsan Gencer, Sabahattin Özel, **Türk İnkılap Tarihi**, Der Yayınları, 8.Basım, İstanbul, 2001, s.291

¹⁶ Korkut Boratav, " **Türkiye İktisadi Tarihi** " **Yakınçağ Türkiye Tarihi**, Cilt 1, Hazırlayan; Sina Akşin, İstanbul, Milliyet Yayınları (t.y) s.333,335

Aşar vergisini hatırlatan bu vergi savaş yıllarında yaklaşık 167 milyon lira gelir temin etmesine rağmen 1946 yılında kaldırılmıştır.¹⁷

Bütün bu olumsuzluklara rağmen savaş yıllarının en zor koşullarında Cumhuriyet Tarihi'nin en büyük eğitim atılımı gerçekleşmiştir. 1942 yılında çıkarılan 4274 sayılı “*Köy Enstitüleri ve Köy İlkokulları Teşkilat Kanunu*” ile eğitim seferberliği başlatıldı. Köy Enstitüleri çok partili hayata geçişe değin (1946) özgünlüklerini koruyabilmiştir. Altı yılda ulaşılan sonuçlar halkın gücünün neler yapabileceğinin ispatıydı : Öğretmen yetiştirmede 110 yılda ulaşılan sayı aşılmıştı (6.000'den 20.000'e ulaşıldı). Okul sayısı 5.000'den 17.000'e öğrenci sayısı 380.000'den 1.5 milyona çıkmıştır. 600 sağlıkçı 9.000 eğitmen yetiştirilmiştir. 19 Mayıs 1944'de şöyle diyordu İnönü; “*İlköğretim hiçbir devirde bu günkü ölçüsüyle ele alınmamıştır ... Cumhuriyetin ilk gününden beri arkasında koştugu ilk öğretim ülküsü hakiki ve tam manasıyla başarılmak yolundadır. Bu seneden itibaren binlerce sayılarla köy okullarının açılacağı bir devire giriyoruz. Hazırlıklar tamamdır. Makine kurulmuştur. Bundan sonra ameli neticeler alacağız. Yakın, uzak, büyük, küçük, toplu, dağınık, bütün köylerin kız erkek bütün çocukları, çok değerli öğretmenlerin karşısında dersaneleri, işlikleri dolduracaklardır. Nihayet On yıl zarfında ilköğretim meselesinin halledilmiş olacağını açık ve kesin olarak görebiliyoruz*”.¹⁸ demiştir.

Bu dönemde gelişmeler sadece ilköğretim seviyesinde sınırlı kalmadı. Harcanan çabalar sonucunda mesleki ve teknik öğretim alanında öğretim yapan orta ve yüksek dereceli okulların sayısı hızla artırılarak 1942-1943 öğretim yılında 113'e, 1949'da ise 275'e çıkarılmıştır. Bilgili Marangoz, demirci, tesviyeci ve yapı ustası olarak Türkiye'nin kalkınmasında görev alan teknik elemanlar, Cumhuriyet'le başlayan atılımlar sonucunu sayıları giderek artan bu okullarda yetiştirilmişlerdi.¹⁹ Yüksek öğretim alanında da gözle görülür bir büyüme ve gelişme sağlanmıştır. Örneğin 1939 yılında 19 olan okul ve fakülte sayısı 34'e, 837 olan öğretim üyesi sayısı 1852'ye, 9384 olan öğrenci sayısı 25.091'e yükseldi.²⁰ 1946 yılında çıkarılan “*Üniversiteler Kanunu*” ile tek üniversitelikten çok üniversiteliliğe ve özerk üniversiteye geçiş oldu.²¹

¹⁷ Gürhan Kınalı, **Bütçe Görüşmeleri Ekseninde Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü İstanbul 2009, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi s.1,4

¹⁸ Mehmet Başaran, **Köy Enstitüleri : Kurtuluş Savaşı Temeli Üstünde Tam Bağımsız Çağdaş Bir Toplum**, 75. Yılda Eğitim Tarihi Vakfı Yayınları İstanbul 1999, s.356

¹⁹ Turan, Şerafettin, **a.g.e.** s.216

²⁰ Yiğit, **a.g.e.** s.65

²¹ Başaran **a.g.e.** s.106 vd.

Savaş yılları Türkiye için siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik bakımlardan oldukça zor yıllar olmuş, her şeye rağmen dünyayı yakıp yıkan bu felaketten ağır hasar almadan çıkmıştır. Jeopolitik konumunun öneminden ötürü savaş yılları boyunca hem müttefiklerin hem de mihver davetlerinin kendi yanlarında yer alması hususunda ağır baskılarına rağmen, sonuna kadar durumu idare etmesinin bilmiş, cumhuriyetle birlikte elde edilen kazanımların korunması sağlanmıştır.²²

Müttefiklerin zaferinin ardından dünyada yaşanan köklü değişimler Türkiye'yi de etkiliyordu. Türk hükümetinin San Francisco Konferansı kararlarını kabul etmesi, Batı ekseninde oluşan demokratik idealleri onaylaması anlamına geliyordu. Sovyetler Birliği tehlikesi göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin Batı'ya daha fazla ihtiyaç duyması, dolayısıyla batılı değerlerini benimsemesi lüzumlu görülüyordu. Savaş yıllarında sergilediği tutumdan dolayı başta A.B.D olmak üzere müttefikler Türkiye'yi onaylamadılar ama dünya üzerinde bulunduğu yerin önemini de hiçbir zaman görmezlikten gelmediler.²³

İsmet İnönü, savaşın ardından oluşan siyasi ortamın etkisiyle 19 Mayıs 1945'te yaptığı konuşmada rejimi daha demokratik hale getirmek için yeni kararlar almaya söz vermiştir. Halkın büyük bir kesiminin tarımla uğraştığı esas alınarak mecliste 14 Mayıs 1945'te toprağı olmayanlara toprak verilmesini öngören bir yasa ele alınarak. Bu uygulamada daha çok kamu arazilerinin kullanılabilir hale getirilerek dağıtılması esas alınmıştır. Lakin yasa ile özel kişilere ait belli bir sınırın üstündeki toprakların da kamulaştırılarak dağıtılması kararlaştırılmıştır. CHP içindeki toprak sahibi vekiller tasarının bu maddesine şiddetle karşı çıkmışlardır. Çiftçiyi Topraklandırma kanunu üzerinde bu tartışmalar sürerken mecliste 1945 yılı bütçesi görüşülmeye başlanmış, hükümetin ekonomi politikalarını şiddetle eleştiren Adnan Menderes, Refik Koraltan, Emin Sazak'la birlikte oylamaya geçildiğinde Celal Bayar ve Fuat Köprülü de bütçeye ret oyu vermişlerdir. Bunların Recep Peker ve Hikmet Bayur da katılmışlardır.²⁴

Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan 7 Haziran 1945'te CHP meclis grubuna “ *Dörtlü Takrir* ” diye anılan bir önerge vermişlerdir. Önergede 1924 Anayasası'nın öngördüğü demokratik açılımlara artık izin verilmesi zamanının geldiği hatırlatılıyor ve meclisin denetim erkini gerçekçi bir şekilde yerine getirmesi isteniyordu. Önerge parti meclisinde tepkiyle karşılanmış, İnönü bu gelişmeyi

²² Refik Turan, v.d. a.g.e. s.284

²³ Refik Turan a.g.e. s.285

²⁴ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi** İstanbul 1967 s.127 vd.

“bu tür çabalara parti içinde girmesinler, çıksınlar karşımıza geçsinler teşkilatlarını kursunlar, ayrı bir parti olarak mücadeleye girsinler” şeklindeki açıklama ile cevaplamıştır. Muhaliflerden Menderes ve Köprülü 21 Eylül’de Koraltan 27 Kasım’da parti meclisince yapılan değerlendirmenin ardından partiden ihraç edilince, Bu kararın ardından Celal Bayar durumu protesto ederek 28 Eylül’de milletvekilliği görevinden ayrılıp, 3 Aralık’ta CHP’den istifa etmiştir. Bu arada Türkiye’de çok partili hayata geçişin ilk adımı olarak, başında iş adamı Nuri Demirağ’ın bulunduğu Milli Kalkınma Partisi (MKP) İçişleri Bakanlığı’na 7 Temmuzda kuruluş başvurusunu yapmış, başvuru 18 Temmuz’da kabul edilmiş ve 5 Eylül 1945’de de ilk muhalefet partisi resmen kurulmuş oluyordu.²⁵

Yeni gelişmeler karşısında endişelenen CHP’liler, 1946 Mayıs’ında gerçekleştirdikleri olağanüstü kurultayda bazı konularda liberalleşme kararı alarak, İnönü’nün partideki “*değişmez genel başkanlığı’na*” son verdikleri gibi “*Milli Şef*” sıfatını da kaldırıyorlardı. Genel başkanını belirlemek için dört yılda bir gerçekleştirilecek olan kurultaylarda yapılacak seçimleri esas alınmış,²⁶ normal tarihi Temmuz 1947 olan milletvekili genel seçimlerini Temmuz 1946’ya almışlardır. CHP’nin bu kararı, Demokrat Parti’ye hazırlık süresi vermeden seçime giderek iktidarı dört yıl daha garantileme operasyonuydu. 1946’da yapılan milletvekili genel seçimlerinde 465 milletvekilliğinden 395’ini CHP olarak mecliste mutlak çoğunluğu yeniden elde ederken, Demokrat Parti 66, bağımsızlar 4 milletvekili çıkarabilmişlerdir. Bu seçimler oy tasnifinde uygulanan yöntemlerden dolayı uzun yıllar tartışılmıştı. Demokrat Parti taraftarları hep seçimleri aslında kendilerinin kazandığını savunmuşlardır.

CHP yeniden tek başına iktidar olurken, Cumhurbaşkanı İnönü Recep Peker’i hükümeti kurmakla görevlendirmiş, tek parti anlayışından gelen başbakan, dünyada ve Türkiye’deki yeni şartları kavrayacak ekonomik ve siyasi açılımları yapamamıştır. Siyasi alanda artık bir muhalefet partisinin var olduğunu, bununda çok partili demokrasinin gereği olduğunu kabullenmekte zorlanıyorlardı. İş tıkanma noktasına vardığında devreye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü girerek durumu kurtarmıştır. Peker hükümetinin ekonomik alanda en önemli icraatı “*7 Eylül Kararları*” olarak bilinen önlemlerdir. Bu kararlar TL’nin ABD Doları karşısında değeri %53.6 oranında devalüe edildi. Bundan amaç ithalatı sınırlı tutarak ihracatı artırmaktır. Yüksek orandaki

²⁵ Refik Turan v.d. a.g.e. s.286

²⁶ Metin Toker, **Tek Partiden Çok Partiye**, İstanbul 1970, s.125 vd.

devalüasyona rağmen bunda başarılı olunamamıştır. 1946 yılında gerçekleştirilen ilk çok partili milletvekili genel seçimleri ile Türkiye’de girilen yeni süreç çok önemli oluyordu. O zamana kadar iki defa teşebbüs edilen çok partili demokrasi denemesinde başarılı olunamamıştı. Seçimlerden sonra başlayan tartışmaların boyutu ve gerekçeleri ne olursa olsun, Halk Partisi’nin devleti kuran parti olması ve 23 yıl süren mutlak iktidarın ardından demokrasiye geçişte açılım gösterebilmesi oldukça önemlidir. Ayrıca çok partili demokrasiye geçiş sürecinde İsmet İnönü’nün gayret ve çabalarının hakkını da teslim etmek gerekmektedir.²⁷

²⁷ Refik Turan v.d. **a.g.e.** s.286

I. BÖLÜM

1947 YILI TÜRK BASININDA CUMHURBAŞKANI İSMET İNÖNÜ VE SİYASAL OLAYLAR

1.1. CUMHURBAŞKANI İSMET İNÖNÜ'NÜN YURT İÇİ GEZİLERİ

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 1947 yılı boyunca ülke içinde yaptığı geziler iki hat üzerinde olmuştur. Birincisi İstanbul'dan başlamak üzere, Savarona yatı ile Gelibolu, Çanakkale, Bandırma, Gemlik ve Mudanya'da noktalanmış bir hattır. Kendisi bu yolculuk boyunca bazı tesisleri gezmiş halkın ihtiyaçları, zirai ve ticari faaliyetler hakkında halkla hasbihalde bulunmuş ve dileklerini dinlemiştir.

İnönü, Mayıs ayındaki bu birinci gezisinden sonra Eylül ayının ikinci yarısında ikinci önemli gezisini yapmıştır. Doğu illerini kapsayan bu gezide Erzurum, Kars, Ardahan ziyaretlerinden sonra Bayburt, Gümüşhane üzerinden Trabzon'a geçerek Doğu Karadeniz'de Rize, Giresun, Ordu illerinden Samsun'a gelmiş ve oradan Ankara'ya dönmüştür.

İki uzun geziden başka İnönü Temmuz, Ağustos ve Kasım aylarında da üç kez çeşitli açılışlar yapmak, konferanslara katılmak , dinlenmek ve gezmek amacıyla da İstanbul'a gitmiştir.

İnönü birinci büyük gezisine çıkmadan önce 5 Mayıs günü sabah saat 11.10'da trenle Ankara'dan İstanbul'a gelmiştir. Cumhurbaşkanını Pendik'te Vali ve Belediye Başkanı Dr. Lütfi Kırdar karşılamıştır. Tren Haydarpaşa istasyonuna girince İnönü, Birinci Ordu Müfettişi Orgeneral Nuri Yamut, Orgeneral Kazım Orbay, Orgeneral Mustafa Muğlalı, Donanma Komutanı Koramiral Mehmed Ali Ülgen, Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Asım Tınaztepe, İstanbul Cumhuriyet Savcısı İhsan Köksal, sivil ve askeri erkan ile kalabalık bir halk kitlesi tarafından selamlanmıştır.²⁸

Cumhurbaşkanı bu arada CHP bölge müfettişi Dr. Fazıl Şerafettin Börge'den bir müddetten beri rahatsızlığı bulunan Meclis Başkanvekili Şemsettin Günaltay'ın sağlık durumu hakkında izahat almıştır. İnönü bundan sonra Acar motoru ile Dolmabahçe sarayına geçmiş ve Hamdullah Suphi Tanrıöver ile birlikte yemek yemiştir.

²⁸ Cumhuriyet 6 Mayıs 1947 s.1 , **Aynı Tarihi** 5 Mayıs 1947

Cumhurbaşkanı Dolmabahçe sarayında Amerika büyükelçisi Mr. Vilson ile diğer Amerikan komutanlarını kabul etmiştir. Bu kabul merasiminde Vali, askeri erkan, Türk ve Amerikan gazetecileri de hazır bulunmuşlardır. İnönü, basına verdiği demeçte: "*Amerika milletine Türk milletinin itimadlı dostluk duygusu ile derin teşekkürlerine vasıta olmanızı rica ederim*"²⁹ demiştir.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 8 Mayıs'ta İstanbul Üniversitesi'ne giderek yeni inşaatı tetkik etmiş, ilgililerden izahat almıştır.³⁰ Ertesi gün ise akşam Bayan İnönü, Başbakan Recep Peker, Vali Lütfi Kırdar ve Orgeneral Nuri Yamut ile birlikte İstanbul konservatuarının Taksim gazinosu salonunda verdiği konseri izlemişlerdir.³¹

Cumhurbaşkanı İnönü 10 Mayıs'ta saat 12'de otomobille Dolmabahçe sarayından ayrılmışlar, Taksim İstiklal Caddesi ve Atatürk köprüsünü takiben şehrin İstanbul yakasına geçmişlerdir. Cumhurbaşkanı bu gezileri esnasında, Sultanahmet meydanındaki abideleri ve Dikilitaşı da ziyaret etmişler ve bu ara Recep Peker'in evine uğramıştır. İnönü Recep Peker'in evinde yarım saat kadar istirahattan sonra tekrar saraya dönmüştür.³²

Bir haftadır İstanbul'da bulunan Cumhurbaşkanı İnönü 11 Mayıs'ta saat 22'de Dolmabahçe'den ayrılarak, saray önlerinde bekleyen Savarona yatına binmişlerdir. Yat Çanakkale'ye doğru hareket etmiştir.³³ Sabah 09.30'da Gelibolu'ya geldiğinde halkın coşkun sevgi tezahürleri ile karşılaşmış, Gelibolu'daki tesisleri gezerek öğle yemeğini orduevinde yemiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Gelibolu'dan Çanakkale'ye geçerek burada bir müddet dinlendikten sonra akam üzeri şehirden ayrılmıştır.³⁴

Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü sabah saat 10'da Savarona yatı ile Bandırma'ya varmışlardır. Rıhtıma çıkarken sahili dolduran binlerce halkın çok candan ve coşkun tezahurat ile karşılanan Cumhurbaşkanımız, şehirde, orduevini ziyaret ve belediyede bir müddet istirahat buyurduktan sonra, halkın aynı coşkun sevgi gösterileri ile Bandırma'dan ayrılarak öğleden sonra Gemlik'e gitmiştir. Cumhurbaşkanı halkevini ve belediyeyi ziyaret etmiş, bir müddet sonra Gemlik'ten ayrılmıştır.³⁵

²⁹ **Cumhuriyet** 6 Mayıs 1947 s.1

³⁰ **Vakit** 9 Mayıs 1947 s.1

³¹ **Ayın Tarihi** 9 Mayıs 1947

³² **Vakit** 11 Mayıs 1947 s.1

³³ **Cumhuriyet** 12 Mayıs 1947 s.1 , **Vakit** 12 Mayıs 1947 s.1

³⁴ **Vatan** 13 Mayıs 1947 s.1 , **Ayın Tarihi** 13 Mayıs 1947

³⁵ **Ayın Tarihi** 13 Mayıs 1947

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 14 Mayıs sabah saat 10'da Savarona yatı ile Bandırma'ya gitmiştir. Yat limana girdiği zaman limanda bulunan donanma birlikleri ve Yavuzdan atılan toplarla selamlandı. Halkın tezahüratlarıyla karşılanan İnönü askeri garnizon binasına gitti. Daha sonra Belediye'ye geçerek Bandırma'nın ihtiyaçları, zirai ve ticari vaziyet hakkında halkla hasbihalde bulundu ve dilekleri dinledi.³⁶

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Bandırma'dan sonra tekrar İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'a geldikten sonra burada da bazı tetkiklerde bulunmuştur. İnönü 16 Mayıs'ta Tophane'deki Erkek Sanat Okulu'nu ziyaret etmiştir. Cumhurbaşkanı refakatlerinde Milli Eğitim Müdürü Murad Uraz ve Sanat Okulu Müdürü olduğu halde öğrencilerin çalıştıkları torna, freze, tesviye ve demircilik atölye ve tezgahlarını gezmişlerdir. İnönü daha sonra Kızılay Aşhanesi'ne ve Cerrahpaşa Hastanesi'ne giderek yeni yapılan ve henüz açılmamış bulunan büyük verem pavyonunu gezmişlerdir. Cumhurbaşkanı akşama doğru Boğazda bir gezinti yaptıktan sonra Dolmabahçe sarayına dönmüştür.³⁷

Cumhurbaşkanı İnönü 17 Mayıs saat 11'de Yıldız'daki Harp Akademileri'ni ziyaret etmiştir. Cumhurbaşkanı'na Birinci Odu Müfettişi Orgeneral Nuri Yamut, Orgeneral Kazım Orbay refakat etmişlerdir. Akademide bir saat kadar kalan İsmet İnönü Akademi komutanı ile görüşerek izahat almış ve direktifler vermiştir. İnönü yine aynı gün saat 21.45'de Acar motoru ile Dolmabahçe'den Haydarpaşa'ya geçmiş hazır bulunan özel trenle Ankara'ya hareket etmiştir. Cumhurbaşkanı Vali ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar, Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Asım Tınaztepe, Orgeneral Nuri Yamut, Amiraller, Emniyet Müdürü Ahmet Demir, CHP İstanbul Bölge Müfettişi Fazıl Şerafettin Burge, Milletvekilleri ve halk tarafından uğurlanmışlardır. İnönü gitmeden biraz evvel, kendisi ile konuşan bir arkadaşımıza "*İstanbul'dan çok iyi intibalarla ayrılıyorum*" demiştir.³⁸

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 18 Mayıs sabahı saat 11'de Ankara'ya gelmişlerdir. Başbakan Recep Peker ve CHP Genel Başkanvekili Şükrü Saraçoğlu Cumhurbaşkanı'nı Etimesgut'ta karşılamıştır. Daha sonra Ankara garında karşılama töreni yapılmıştır.³⁹

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ikinci büyük gezisi olan Doğu illerine çıkmadan önce iki kez İstanbul'a gitmiştir. Bu iki İstanbul ziyaretlerinden ilkinde eşi Mevhibe

³⁶ **Cumhuriyet** 14 Mayıs 1947 s.1,4

³⁷ **Cumhuriyet** 17 Mayıs 1947 s.1,3 , **Ayın Tarihi** 16,17 Mayıs 1947

³⁸ **Vatan** 18 Mayıs 1947 s.1 , **Cumhuriyet** 18 Mayıs 1947

³⁹ **Vatan** 19 Mayıs 1947 s.1

İnönü refakat etmiştir. Bu ilk gezi 28 Temmuz'da başlamış ve 11 Ağustos'a kadar devam etmiştir. Cumhurbaşkanı İstanbul'a gitmek için Ankara garına gelişinden tren hareket edinceye kadar kalabalık bir halk grubu tarafından defalarca alkışlanarak uğurlanmıştır.⁴⁰ Cumhurbaşkanı Haydarpaşa'da büyük bir kalabalık tarafından karşılanmış, daha sabahın erken saatlerinde Haydarpaşa garı ve rıhtım baştanbaşa bayraklarla donatılmıştır. İnönü'yü karşılayanlar arasında TBMM başkanı Kazım Karabekir, Başbakan Recep Peker, Genelkurmaybaşkanı Org. Salih Omurtag, Milli Savunma, Ulaştırma ve ekonomi bakanları ile Vali ve Belediye başkanı vekili İhsan Aksoy karşılamışlardır. Daha sonra Dolmabahçe Sarayına gitmiştir.⁴¹

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü bu gezisi genellikle dinlenme amaçlı olmasına rağmen halkın dileklerini dinleyip onlara yakında yapacağı yurt gezisi hakkında sorular sorulup Sultanahmet Meydanı'daki gezinti esnasında demokrasinin öneminden bahsetmişlerdir. İnönü 11 Ağustos'ta Ankara'ya dönmüştür.⁴²

Cumhurbaşkanı yurt gezisine çıkmadan önce 17 Ağustos'ta İstanbul'a gitmiştir. Bu İstanbul seyahatinde Bayan İnönü ile Başbakan Recep Peker ve eşi de refakat etmekteydiler. Her zaman olduğu gibi Haydarpaşa'da devlet erkanı ile kalabalık bir halk grubu tarafından karşılanmıştır.⁴³ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Florya'daki köşklerinde şehir meclisi azalarından eski Şehremini Emekli General Dr. Cemil Topuzluyu kabul ederek şehir işleri hakkında fikirlerini sormuşlardır. Öteden beri Belediyenin çalışmalarını kafi bulmayan ve Valilikle Belediye Reisliği'nin aynı şahsın uhdesinde birleşmesine şiddetle muhalif olan Cemil Topuzlu, "*Şehir bakımsız, ekmekler bozuk, sütler hileli, sokaklar dar ve pis, karaborsa, ihtikar alıp yürüdü velhasıl İstanbul perişan bir haldedir.*" gibi tenkitlerini Cumhurbaşkanına iletmişlerdir. Cumhurbaşkanı da "*İstanbul'un bakımsızlıktan kurtulması için elinden geleni yapacağını*" vaat etmiştir.⁴⁴

Cumhurbaşkanı İnönü Meclisin Pazartesi günü toplantısında bulunmak için Ankara'ya hareketinden evvel Üniversitelileri kabul etti, gençler İnönü'ye bir çini tabak hediye ettiler. Cumhurbaşkanı saat 23'te beraberlerinde Tefik Fikret Sılay ve

⁴⁰ **Vakit** 28 Temmuz 1947 s.1 , **Cumhuriyet** 28 Temmuz 1947 s.1

⁴¹ **Vakit** 29 Temmuz 1947 s.1 , **Cumhuriyet** 29 Temmuz 1947 s.1

⁴² **Vatan** 25 Ağustos 1947 s.1

⁴³ **Ayın Tarihi** 17 Ağustos 1947 , **Vakit** 17 Ağustos 1947 s.1 , **Cumhuriyet** 18 Ağustos 1947 s.1 , **Vatan** 16 Ağustos 1947 s1

⁴⁴ **Vatan** 18 Ağustos 1947 s.1,4

Necmettin Sadak olduğu halde Haydarpaşa garından ayrılmışlardır.⁴⁵ Ankara'da kendilerini TBMM başkanı Kazım Karabekir, bakanlar, Genelkurmay birinci ve ikinci başkanları milletvekilleri, Ankara Garnizon komutanı, emniyet m¼d¼r¼ tarafından selamlanmış ve kalabalık halk grubu candan karşılamışlardır.⁴⁶

Cumhurbaşkanı İsmet İnön¼'n¼n 1947 yılında Gelibolu, Çanakkale, Bandırma, Mudanya gezisi ve İstanbul seyahatlerinin dışında yapmış olduğu en büyük gezi Doğu vilayetleri gezisidir. Bu geziye Bayan İnön¼ dışında CHP'den Tevfik Fikret Sılay ve Nihat Erim ile DP'den Nuri Özhan da eşlik etmişlerdir. Cumhurbaşkanı bu gezisinde 13 Eylül'de Ankara'dan özel bir trenle hareket etmiş Kayseri, Sivas yoluyla Erzurum'a varmıştır. Erzurum'dan, Kars ve Ardahan'a daha sonra da G¼m¼řhane Bayburt yoluyla Trabzon'a geçerek Doğu Karadeniz b¼lgesinde Rize, Ordu, Giresun ve Samsun illerini kapsayan bu gezisinde çeşitli açılışlar yapmış, halkı dinlemiş Demokrasinin öneminden bahsederek hük¼metin herkese eşit davranması gerektiğini belirtmiştir.⁴⁷

İnön¼ Ankara'dan büyük bir törenle uğurlandıktan sonra Kayseri'den geçerken halkla gör¼řm¼ř onların coşkun tezah¼ratlarıyla karşılaşmıştır. Kayseri de önce Büyük Sanat Okulunu ziyaret ederek incelemelerde bulunmuştur. Okul hakkında gerekli malumatı aldıktan sonra teyyare fabrikasını incelemiştir. Daha sonrada Halkevine giderek yurttaşlarla gör¼řm¼řtür.⁴⁸ Cumhurbaşkanı Kayseri'den sonra saat 16'da maiyetindekilerle birlikte Sivas'a gelmiştir. İnön¼ Sivas'ta halkın coşkun tezah¼ratlarıyla karşılanmış ve istasyonda CHP ile DP ileri gelenlerine iltifatta bulunmuştur. Daha sonra Etnografya M¼zesini, Sanat Okulunu ve diğer yerleri gezdikten sonra, bu yerler hakkında ilgililerden izahat almış ve saat 19'da Sivas'tan Erzurum istikametinde ayrılmışlardır.⁴⁹

Cumhurbaşkanı ve Sayın Bayan İnön¼ ve yanındakilerle birlikte 07.30'da Erzurum'a gelmişlerdir. Garda Erzurum'da bulunan Milletvekilleri, Genel M¼fettiřlik, Vilayet erkanı ve memurlarla, b¼t¼n komutan ve subaylar, CHP ve DP resmi ve özel teřekk¼l mensupları ve kadınlı erkekli b¼t¼n Erzurumluların içten sevgi ve saygı tezah¼rleriyle karşılanmışlar ve karşılayanlara ayrı ayrı iltifatta bulunduktan sonra

⁴⁵ **Cumhuriyet** 23 Ağustos 1947 s.1,3

⁴⁶ **Vakit** 24 Ağustos 1947 s.1

⁴⁷ **Vatan** 13 Eylül 1947 s.1,3 , **Cumhuriyet** 13 Eylül 1947 s.1,3 , **Vakit** 13 Eylül 1947 s.1,3

⁴⁸ **Cumhuriyet** 14 Eylül 1947 s.1,3 , **Vakit** 14 Eylül 1947 s.1,3

⁴⁹ **Vatan** 15 Eylül 1947 s.1

otomobille halkın "var ol, sağ ol" sedaları arasında üçüncü Genel Müfettişlik Konağına gitmiştir.⁵⁰

İnönü Umumi Müfettişlik binasında CHP, DP Erzurum idare heyeti ile iki parti müfettiş kabul ederek kendileriyle görüşmüştür. Bu toplantıda Umumi Müfettiş, Erzurum Valisi ve milletvekilleri de hazır bulunmuştur. Cumhurbaşkanı her iki parti vazifelerine ve idare amirlerine partiler hayatının kanunların sağladığı eşitlik ve güven şartları içinde gelişmesini kolaylaştırmak ve bu şartları sağlamca yerleştirmek için değerli öğütler vermişlerdir. Memleketimizin çok partili hayatında emniyetle ilerlemesinin başta hükümet ve idare cihazının tarafsızlığı ve adaletli olmak üzere partilerin karşılıklı saygı ve anlayış havasını muhafaza etmelerinde gösterecekleri kabiliyete bağlı kaldığını belirtmişlerdir. Bilhassa doğu bölgesinde iç ve dış tahrikçilerin muhtemel teşebbüslerini boşa çıkarmak için partilerin cephe birliğini korumakta daima uyanık bulunmaları üzerinde ısrarla durmuştur. Yine Umumi Müfettişe ve Erzurum Valisi'ne her iki partiye eşit dikkatle yardımcı olunması, tam bir güven ortamı sağlaması ve vazifede azami itina gösterilmesi konusundaki faydaya işaret etmişlerdir. Cumhurbaşkanı bu öğütlerine karşılık CHP ve DP idare kurucu başkanları da İnönü'nün işaret ettikleri yolda bundan sonra daha büyük bir azimle yürüyeceklerini temin etmişlerdir.⁵¹

İnönü Erzurum'daki temaslarında CHP merkezine uğramış burada Halkevi başkanına *"her iki parti mensuplarının bu müşterek kültür müessesinden eşit şartlarda faydalanmaları için gerekli tedbirlerin düşünülmesini"* söylemişlerdir. Cumhurbaşkanı Erzurum'da CHP merkezinden sonra DP merkezine uğramıştır. Bu suretle muhalefet partisi teşkilatına da ilk ziyaretini yapmış oluyordu. İnönü burada *"Erzurum, büyük inkılapların başlangıç merkezi olmuştur. İlk defa olarak Demokrat Partiyi Erzurum'da ziyaret ediyorum. Bu vesile ile bütün Demokrat Partili arkadaşlara başarılar dilerim"* diyerek partinin hatıra defterine de *"Partililerin emniyet içinde çalışmalarını ve birbirlerine saygı göstermeleri benim için çok kıymetli ve çok ehemmiyetlidir"* yazmışlardır.⁵²

Cumhurbaşkanı Erzurum'dan sonra Kars'a uğramış, buradaki temaslarında parti hak ve hürriyetlerinin her hak ve hürriyet gibi yüklenmesi zaruri olan mükellefiyetlere

⁵⁰ **Vatan** 15 Eylül 1947 s.1 , **Vakit** 15 Eylül 1947 s.1

⁵¹ **Ayın Tarihi** Eylül 1947

⁵² **Vatan** 16 Eylül 1947 s.1,5 , **Cumhuriyet** 17 Eylül 1947 s.1,3 , **Vakit** 16 Eylül 1947 s.1

işaret ederek : "*Partilerin bütün çalışmalarının kanun içinde kalması, dış emelleri içerde uyanacak ve uyandıracak nifaklara dayananlara karşı uyanık, karışık niyetli şüphelilerin girmesinin önlemesi*" konusunda taleplerde bulunmuş ve "*Demokrasi haklar ve sorumluluklar rejimidir. Bunların birini alıp ötekini benimsemek ancak kaos yaratır*" demiştir.⁵³

Kars'tan Erzurum'a dönen Cumhurbaşkanı Pasinler'e (Hasankale) gelirken Köprüköy şehitliklerini ziyaret etmiştir. İlçedeki temas ve incelemesi esnasında ilçenin kalkınmasını sağlayacak görüşmeleri ve bu konular üzerindeki direktifleri kendilerini adım adım takip etmekte bulunan halk tarafından büyük bir dikkatle dinlenmiş ve şükran hislerinin bir kere daha ifadesine vesile olmuştur.⁵⁴

Cumhurbaşkanı daha sonra Erzurum yoluyla Bayburt'a hareket etmiştir. İnönü Kop Dağında CHP, halkevi ve diğer teşekküllerin başkanları tarafından karşılanmışlar ve Bayburt'a kadar yol boyunca biriken halk tarafından içten gösterilerle karşılaşmıştır. İnönü Bayburt ve yakın köylerden gelenlerin teşkil ettiği muazzam bir kalabalığın "*yaşa, Varol*" sesleri ve alkışları arasında saat 11'de şehre gelmiştir. Halkevinde bir müddet istirahat ettikten ve halkın dileklerini dinledikten sonra halkın coşkun gösterileri arasında Bayburt'tan ayrılmıştır.⁵⁵

Cumhurbaşkanı İnönü Trabzon'a giderken Gümüşhane'ye de uğramış burada da her yerde olduğu gibi coşkun tezahüratla, halkın sevgi ve gösterileriyle karşılaşmıştır. Şehirde bulunduğu müddet içinde CHP ve DP azalarıyla halkevinde bir konuşma yapmıştır. İnönü bu görüşmelerinde de her türlü iç ve dış tehlikelere karşı her iki partinin cephe birliği yapmaları üzerinde durarak "*Hükümet her iki partinin eşit surette yardımcı olmalıdır.*" demiştir.⁵⁶

Gümüşhane'den hareket eden Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, beraberinde Bayan İnönü olduğu halde öğle üzeri Zigana Dağı tepesinde vali, milletvekilleri, belediye, Halk Partisi, Demokrat Parti başkan ve heyetleri, teşekküllerin ileri gelenleri tarafından karşılanmış, otomobillerinden inerek bu şahısların ellerini sıkmış tahassüslerini belirtmişlerdir. Cumhurbaşkanı Maçka ilçesinden geçerken halkın gösterilerine selam ve iltifatlarına mukabelede bulunmuştur. Saat 15.30'da Değirmendere'de binlerce halkın

⁵³ **Ulus** 19 Eylül 1947, Sadi Irmak "**Erzurum ve Kars Hitabeleri**",**Ayın Tarihi** 19 Eylül 1947

⁵⁴ **Ayın Tarihi** 19 Eylül 1947,**Vatan** 19 Eylül 1947 s.1

⁵⁵ **Ayın Tarihi** 19 Eylül 1947

⁵⁶ **Vatan** 20,22 Eylül 1947 s.1 ,**Vakit** 21 Eylül 1947 s.1

alkış ve gösterileri arasında otomobilden inerek karşılayanların ellerini sıkıp hatırlarını sorduktan sonra şehre gitmiştir. İnönü , Soğuksu'daki Atatürk müzesine gitmiş ve ertesi günü halkevindeki müsamereye iştirak etmiştir.⁵⁷

Cumhurbaşkanı Trabzon'dan sonra Rize'ye gitmiş, burada da Trabzon'da olduğu gibi CHP ve Demokrat Parti merkezlerini ziyaret ettikten sonra Savarona Yatı ile Trabzon üzerinden Giresun'a doğru yola çıkmıştır. Giresun'da da tetkikler yapıp tavsiyelerde bulunduktan sonra Ordu'ya geçmiştir.⁵⁸

24 Eylül'de Ordu'ya gelen Cumhurbaşkanı ve beraberindeki heyet bazı temaslarda bulunup yeni yapılan Ortaokulu ve inşası tamamlanmamış olan Sanat Okulunu gezmiştir. Hükümet binasında ilçelerden gelmiş bulunan Ordulular'la görüşmeler yapmıştır. Cumhurbaşkanı ve Bayan İnönü 16.30'da halkın sevgi ve alkışları arasında yatlarına binerek şehirden ayrılmışlardır.⁵⁹

Ordu'dan sonra Samsun'a gelen Cumhurbaşkanı Samsun Halkevinde toplanan halka dış ve iç politika hakkında uzun bir konuşma yapmıştır. Samsun'da , belediyeyi, CHP ve DP merkezlerini ziyaret ederek her iki parti mensuplarına tavsiyelerde bulunmuştur.⁶⁰

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü bu uzun doğu seyahatinde 26 Eylül akşamı saat 09.00'da Ankara'ya vardı. Halkın coşkun tezahüratlarıyla karşılandı. Garın salonunda halka ve hükümet erkanına "*Seyahatimden çok memnun kaldım, buna ihtiyaç vardı. Anlaşılmış ve huzuru temin edilmiş, memlekette dirlik ve düzenliğin devam edeceğine emniyetle dönüyorum.*" diyerek bu uzun gezisinden çok memnun kaldığını söylemiştir.⁶¹

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü yılın sonlarına doğru Kasım ayında İstanbul'da incelemelerde bulunmak , hem de Trakya'da yapılan askeri tatbikatı izlemek üzere Ankara'dan ayrılmışlardır.

İnönü'ye bu seyahatlerinde Başbakan Hasan Saka ve Milli Savunma Bakanı Münir Birsal ile emekli general Ali Fuat Cebesoy, Hamdullah Süphi Tanrıöver, Kocaeli

⁵⁷ **Ayın Tarihi** 20 Eylül 1947, **Vatan** 21 Eylül 1947, **Cumhuriyet** 21 Eylül 1947

⁵⁸ **Cumhuriyet** 23,24 Eylül 1947 s.1,3

⁵⁹ **Cumhuriyet** 25 Eylül 1947 s.1

⁶⁰ **Cumhuriyet** 26 Eylül 1947 s.1

⁶¹ **Cumhuriyet** 27 Eylül 1947 s.1 , **Vakit** 27 Eylül 1947 s.1

Milletvekili Nihat Erim, DP milletvekillerinden Nuri Özsan refakat etmekteydi. Haydarpaşa'da törenle karşılanan İnönü Boğazda bir tetkik gezisi yapmıştır.⁶²

İstanbul'dan Trakya'da yapılan askeri tatbikata geçen İnönü ordu birliklerinin hareketlerini yakından takip etmiştir. Yeni ve modern silahlarla teçhiz edilmiş ve modern bir hale getirilmiş bulunan ordu birliklerimizin yapmış oldukları bu tatbikat yeni silah ve teçhizatın harp kabiliyetlerini tesir derecelerini ölçmek bakımından çok faydalı ve başarılı olmuştur. Daha sonra donanma Marmara Denzinde bir geçit töreni yapmıştır. İnönü bu geçit törenini izledikten sonra İstanbul'a geçmiş ve akşam da Ankara'ya hareket etmiştir.⁶³

⁶² **Vakit** 11,12 Kasım 1947 s.1 ,**Cumhuriyet** 12 Kasım 1947 s.1,4

⁶³ **Vatan** 14 Kasım 1947 s.1

1.2. CUMHURBAŞKANI İSMET İNÖNÜ'NÜN YABANCI DEVLET BAŞKANLARI İLE GÖRÜŞMELERİ

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1947 yılı içinde herhangi bir neden ile yurt dışına gitmemiştir. Bu dönemde ülkemizi devlet başkanı düzeyinde sadece Ürdün Kralı I. Abdullah ziyarete gelmiştir.

Ürdün Kralı I. Abdullah, davet üzerine, Türkiye'yi resmen ziyaret etmek üzere, emrine gönderilen Savarona yatı ile 7 Ocak 1947'de İskenderun'a gelmiş ve ertesi gün trenle Ankara'ya gitmiştir.⁶⁴

Ankara Garında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından resmi törenle karşılanmıştır. Türkiye ve Ürdün devletleri arasında dostluğun gelişmesi açısından önemli olan bu ziyarette daha sonra Çankaya Köşkü'ne geçilmiş ve akşam onuruna yemek verilmiştir. Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü şu konuşmayı yapmıştır :

Memleketimizin necip dostu Şark-ül-Ürdün Haşimi Devleti'nin çok sevdiğimiz şevketli hükümdarını memleketimizde ve aramızda görmekle son derece bahtiyarız. Majestelerinin memleketimize karşı besledikleri samimi dostluk duygularının bir ifadesi olan ziyaretlerinden dolayı duyduğumuz sevinci buraya, kendilerine arz etmekle şeref kazanırım...

Memleketimize vaki ziyaretiniz çok sesli bir medeniyet beşiği ve kaynağı olan iki memleket arasında mevcut bağları ve karşılıklı sevgi hislerini daha sıkı bir surette kuvvetlendirmekle kalmayıp, daha dün, sevgili ve çok yakın komşularımız olan Irak ve Lübnan'la olduğu gibi, Birleşmiş Milletler idealini gerçekleştirmeye hadim olması dolayısıyla da büyük bir mana taşımaktadır.

Amacımız, aramızdaki dostluğu kuvvetlendirmek suretiyle en üstün iyi niyet ve feragatle memleketlerimizi ve milletlerimizi sulh ve güvenlik içinde refaha ulaştırmaktır. Bu yolda beraberce sarfedilecek gayretler, üzerinde yaşadığımız dünya parçasında, sulhun yerleşip gelişmesi için hiç şüphesiz ki çok verimli ve faydalı olacaktır. Dünyanın bugünkü şartları içinde bütün varlığını memleketin refahını artırmaya yönelten Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Milli refahın ancak umumun refahı ile mümkün olacağı hususundaki kesin kanaatiyle bütün dünya memleketlerinin de refahını yürekten kopan bir samimiyetle dilemektedir.

⁶⁴ **Vatan** 8 Ocak 1947 s.1 , **Cumhuriyet** 8 Ocak 1947 s.1

*Bugünkü durumu ile genç Şark-Ül-Ürdün Haşimi Devleti'nin başındaki büyük devlet adamının tecrübeli, dirayetli ve uzun görüşlü metin siyaset ve idaresi ve milletin kuvveti seciyesi sayesinde yakın şarkın mühim bir sulh ve refah amili olarak meydana çıkmakta olduğunu büyük bir zevk ve haz ile görmekte ve memnun olmaktadır.*⁶⁵

Ürdün Kralı Abdullah'da cevabi konuşmasında : “Ülkenizin bana gösterdiği misafirperverlikten dolayı Türk Milletinin kardeşliğinden, dostluğundan dolayı mesut ve bahtiyarım. Bu milletin işbirliği yolunda olduğu sıkı bağlılığını, umumi barışın medeniyetin korunması için devletlerin yardımlaşmasına ve Birleşmiş Milletlerin yüksek idealine işaret olmanız memnuniyetimizi bir kat daha artırmıştır. Türkiye'nin refah ve istikbali için temennilerimizi arz ederim” diyerek sözlerini tamamlamıştır.⁶⁶

Türkiye ile Ürdün devletleri arasında 11 Ocak'ta bir dostluk antlaşması imzalanmıştır. Daha sonra İstanbul'a geçen Kral Abdullah, Haydarpaşa Gar'ında törenle karşılanmıştır. Burada bir konuşma yapan Ürdün Kralı “Güzel şehrinize geldiğimden dolayı bahtiyarım. Dostluk ve kardeşlik muahedesinin imzalanmasından büyük bir saadet ve mefaret duymaktayım...” demiştir.⁶⁷ Dört gün boyunca İstanbul'un tarihi ve turistik yerlerini gezen Kral Abdullah trenle Afyon üzerinden İskenderun'a gitmiş ve Savarona yatına binerek memleketine dönmüştür.⁶⁸

Geçen yıl Irak ve Lübnan devlet adamlarının Türkiye'yi ziyaretinden sonra, şimdi de Ürdün kralının gelmesi, bu vesileyle bir Ortadoğu Paktı hazırlığından bahsedilmesi geniş yankılar yapmıştır. İngiltere'de bu ziyaretten büyük memnuluk duyulurken Sovyet basın ve radyoları Araplar için tehlikeden bahsetmiştir. Suriye ve Lübnan'da da birçok gazeteler endişeye kapılmış, bazıları bu ziyaretlerin İngiltere'nin marifeti olduğunu; İngiltere bir adamı olan Kral Abdullah'ın Büyük Suriye tasarısının Türkiye tarafından desteklenmesi karşılığında, Hatay'ın Türkiye'ye ilhakını tanıdığı ileri sürülmüştür. Bununla beraber, Suriye Dışişleri Bakanı Cemil Mardam ihtiyatlı bir dil kullanmıştır.⁶⁹

⁶⁵ İlhan Turan , **İsmet İnönü Konuşma , Demeç , Makale , Mesaj ve Söyleşiler (1944-1950)** s.163

⁶⁶ **Cumhuriyet** 9 Ocak 1947, s.1,3

⁶⁷ **Vakit** 13 Ocak 1947, s.1 , **Vatan** 13 Ocak 1947 s.1,3

⁶⁸ **Vakit** 17 Ocak 1947 s.3 , **Vatan** 17 Ocak 1947 s.1

⁶⁹ İsmail Soysal, **Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye Olaylar Kronolojisi (1945-1975)** İstanbul 1997 İsis Yayınları s.36

Moskova'da İzvestiya gazetesi İngiltere'nin telkin ve teşviki ile Ortadoğu'da Türkiye'nin Başkanlığı'nda bir blok kurulmasına çalışıldığını, bunun Arap memleketlerinin bağımsızlıklarını tehdit edeceğini yazmıştır.⁷⁰

Bu ziyaret esnasında beyanat veren Kral'sa, “ *Tekniğin gelişmesiyle dünyanın küçüldüğünü, milletlerin birbirine yaklaşması ve işbirliğine girişmesi gerektiğini*” söylemiş, Amman'a döndüğünde de “ *Batıda İngiltere, doğuda Türkiye ile dostuz. Bu dostluk eşit şartlara dayanmaktadır. Bu Ürdün'ün menfaatlerine ve Arap Birliği zihniyetine uygun olup bizim milletlerarası durumumuzu kuvvetlendirmektedir.*” demiştir.⁷¹

1.3. DEMOKRAT PARTİ I. BÜYÜK KONGRESİ VE HÜRRIYET MİSAKI

CHP içindeki Celal Bayar, Fuat Köprülü, Adnan Menderes ve Refik Koraltan tarafından 7 Haziran 1945 yılında TBMM Başkanı Kazım Özalp'a verilen Takrir (Önerge)'in reddedilmesi üzerine Celal Bayar CHP'den istifa etti. Arkasından Adnan Menderes ile Fuat Köprülü daha sonra da Refik Koraltan disiplin kurulu kararı ile CHP'den uzaklaştırıldı.

CHP'den istifa eden bu milletvekilleri Celal Bayar'ın başkanlığında 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'yi kurdular. Böylece güçlü bir muhalefet partisi ortaya çıkmıştır. Bu yeni parti programını siyasette demokrasi ve ekonomik hayatta serbestlik (liberalizm) gibi iki temel ilkeye dayandırmıştır.⁷²

21 Temmuz 1946 yılında yapılan genel seçimlerde CHP bütün illerde seçime girerken, DP henüz örgüt kuramadığı için 16 ilde aday gösterememişti. Seçim yasası uyarınca oyların açık, sayımların kapalı olduğu seçimlerde toplam 450 milletvekilinden 400'ünü CHP, 40'ını DP, 7'si Millet Partisi ve 3'ünü de Bağımsızlar milletvekilliği kazanmışlardır.⁷³ Fakat bu seçimlerin gerçeği yansıtmadığı bazı yerlerde usulsüzlükler yapıldığı yönünde genel kanaat vardır. Seçimler sonunda yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimini CHP adayı İsmet İnönü 388 oyla kazandı. DP'nin desteklediği Mareşal Fevzi Çakmak ise 53 oy alabildi.

⁷⁰ A.e. s.36

⁷¹ A.e. s.37 , Cumhuriyet 22 Ocak 1947 s.1

⁷² Turan, İsmet İnönü ... s.287

⁷³ Aydemir, 2.Adam,Cilt 2 s.448

CHP iktidarına karşı sıkı bir muhalefet anlayışına giren Demokrat Parti 1946 sonlarında il kongrelerini tamamlayarak Büyük Kongreye hazır hale geldi.

Demokrat Parti Birinci Büyük Kongresi, DP kuruluşunun ilk yıldönümünde yani 7 Ocak 1947'de Ankara'da Ulus Meydanındaki Ulus Sineması salonunda toplandı. Bina bayraklarla donatılmış ve Ulus Meydanı binlerce Ankaralı ve Demokrat Partili ile dolmuştur.⁷⁴ Kongreye ilişkin haberler basında yer almaktaydı. Kongreye 906 delege katıldı. Kongre başkanlığını İstanbul'dan Kenan Öner, başkanvekilliklerini Manisa delegesi Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ile İstanbul delegesi Abdurrahman Münip Berkân kazandılar.⁷⁵

Kongre Başkanı Kenan Öner, saat 10.20'de Celal Bayar'ı açış konuşması için mikrofonu davet etti. Şiddetli ve sürekli alkışlarla konuşmaya başlayan Celal Bayar özetle:

Kongrenin memleket ve parti hayatında büyük önem taşıdığını Demokrat Parti'nin müteşebbis heyet döneminden çıkıp tam kuruluş haline geldiğini, böyle bir kongre üyeliğinin büyük bir şeref olduğunu belirtti. Milletın Demokrat Parti'ye karşı gösterdiği sıcak ve candan ilgiye parti adına teşekkür etti. Celal Bayar demokratik gelişmenin ancak Atatürk'ün eseri olan Anayasa ile mümkün olduğunu, bu anayasanın totaliter devletlerin anayasasına benzemediğini, çünkü ulusal egemenlik temeline dayandığını vurguladı. Büyük sosyal değişimler sırasında bazen Anayasa'dan zorunlu ve geçici sapmalar olmuşsa da buna her milletin hayatında rastlanabileceğini, bu nedenle hoş görmek gerektiğini tek partili ve denetimsiz yönetimin uzun zaman devam etmesinin ulusal yapıda zayıflıklar doğurduğunu ifade etti, Bayar'a göre bunu gören halkın denetimsiz yönetimden kurtulmak için DP'yi yaratıp kurmuş, iktidar partisi de kuruluşu hoşgörüyü karşılamış ve bu yüzden muvazaa (söylentilerinin) doğmuştu. DP'nin ciddi davranışı ile söylentiler kısa sürede durmuş ve DP hızla gelişmiş bunun üzerine iktidar partisinin davranışları da birden bire değişmiştir. İktidarın gelişigüzel kararlar aldığını, hemen Büyük Kongre'yi toplayarak seçimlerin öne alınmasının kararlaştırıldığını ve DP'nin yurt çapında örgütlenmeyi tamamlayamadan seçime gidildiğini belirtti. CHP'nin yolsuzluklar yaparak seçimi kazandığını, yolsuzlukları örtbas etmek ve söylentileri durdurmak için türlü tedbirler aldığını, sıkıyönetim aracılığı ile gazeteleri kapatıp basını

⁷⁴ Goloğlu a.g.e. s.151

⁷⁵ **Vakit** 8 Ocak 1947 s.1

susturduğunu söyledi, Celal Bayar, parti başkanının aynı zamanda devlet başkanı olmasından idare mekanizmasının yansız kalamadığını, bu nedenle devlet başkanının kesinlikle parti başkanlığından ayrılması gerektiğini anlattı. Demokratik gelişimi engelleyen ve anayasaya aykırı olan kanunların kaldırılmasının gerekli olduğunu, ekonomik durumun düzeltilebilmesi ve bunun için partilerin ortak çalışmasının bu yolla ve Halk Partisinin böyle bir çalışmaya yanaşmadığını çünkü devlet otoritesinin zayıflayacağından korktuğunu, oysa ki DP'lilerin devlet mekanizmasını halkın üstünde değil, yanında kabul ettiklerini anlattı.⁷⁶ Atatürk'e minnet ve şükranlarını belirterek delegeleri saygı duruşuna davet etti. Saygı duruşundan sonra Celal Bayar Demokrasinin gelişmesi için neler yapmak gerektiğine ancak Kongre'nin karar verebileceğini söyledi. Bunun üzerine Kongre Başkanlığı'na bir önerge verildi. Bu önergede; Anayasa'ya aykırı kanunların kaldırılması, idare cihazının partiler dışında çalışması, seçim konunun değiştirilmesi, devlet başkanının partiler üstü olması gibi konuların özel bir komisyonda incelenmesi isteniyordu. İstek oybirliği ile kabul edildi.⁷⁷ Birinci günün çalışmaları tamamlandı.

İkinci günün toplantısı, başkanvekillerinden Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu başkanlığında açıldı. Ankara Delegatesi Samet Ağaoğlu, İzmir Delegatesi Rauf Onursal, Konya Delegatesi Himmet Ölçmen, Ankara Delegatesi Osman Bölükbaşı, Balıkesir Delegatesi Sıtkı Yırcalı, Bursa Delegatesi Fuat Arna, İzmir delegatesi Osman Kapani konuşmalar yaparak CHP'yi eleştirip bol bol alkış aldılar. Delegelerden Burhan Belge, Enis Behiç, Hulusi Köymen, Mustafa Kentli ve Hamit Şevket İnce de beğenilen konuşmalar yaptılar.⁷⁸

Üçüncü günkü toplantı'nın yöneticisi Kongre başkanvekillerinden Abdurrahman Münip Berkan'dı.⁷⁹ Balkondaki dinleyiciler arasında da birkaç CHP'li oturuyordu. Alaeddin Nasuhoğlu, Sıtkı Yırcalı, Kazım Arar, Rasim Kurt, Muzaffer Ali, Refik Şevket İnce, Nazif Kaynar, Necati Erdem, Zühdü Hilmi Velibeşe ve Sadık Aldoğan gibi delegeler konuşmalar yaptılar. Konuşmacılar Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından değil Meclisce seçilmesini, Anayasa'ya aykırı kanunların temizlenmesini istediler. Ayrıca Valilerin tutum ve davranışlarının eleştirildi ve CHP'nin iktidardan uzaklaştırılması yolundakiler dilekler ifade edildi. Ayrıca İzmir İşçi delegatesi, işçilerin acınacak halde

⁷⁶ **Vatan**, 8 Ocak 1947 s.1,3 , **Cumhuriyet** 8 Ocak 1947 s.1

⁷⁷ **Vatan** 8 Ocak 1947 s.1,3

⁷⁸ **Cumhuriyet** 9 Ocak 1947 s.1

⁷⁹ **Ayın Tarihi** 9 Ocak 1947

olduklarını, Türk işçisinin her zaman milliyetçi olduğunu fakat haksız yere solculukla suçlandığını belirtti. Üçüncü günün konuşmaları, işçilere yapılan sevgi gösterileri ile sonuçlandı. Bu arada, bir önerenin kabulü ile Atatürk'ün geçici kabrinin ziyareti de kararlaştırıldı.⁸⁰

Dördüncü günkü toplantıda, partinin bütçesi hakkındaki rapor üzerinde duruldu. Rapora göre parti bütçesinin 1000 küsur lira açığı vardı. İstanbul Delegeşi Nuri Leflet bütçenin açığını orada ödedi. Kemal Tuğbaş, Zeki Erataman, Sedat Bacın, Hüseyin Akçilin, Kemal Tuğkan, İsmet Bozdağ ve Mediha Dikmen gibi delegeler konuşmalar yaparak görüşlerini belirtip öneriler sundular.⁸¹

Sıra "*Ana Davalar Komisyonu Raporu*"nun görüşülmesine gelmişti. Ana Davalar komisyonu, Adnan Menderes'in yönetiminde çalışmış ve özellikle Kırkaltı Seçimleri sürecinde DP'nin tutması gereken yol görüşülmüştü. Başlarında İstanbul DP Başkanı Kenan Öner'in bulunduğu bir grup CHP iktidarının gayrimeşru olduğunun ilan edilmesini ve DP milletvekillerinin istifalarını vererek Sine-i Millete dönülmesini istiyordu. Ana Davalar Komisyonu raporunun görüşülmesi sabaha kadar sürdü. Sonunda; Kongre Başkanı ayağa kalkarak; Ana Davalar Komisyonu raporunun aynen kabulünü isteyen bir önerenin bulunduğunu ve onu okuyacağını söyledi, delegelerin de ayakta dinlemelerini istedi. Okunan önerge şöyle sonuçlanıyordu:

*"Anayasa'ya aykırı kanunların hızla değiştirilmesi, yerine demokratik kanunların konulmasını istiyoruz. Bu hususta Demokrat Parti Meclis Grubu tarafından verilecek önerge kabul edilmezse, Meclis Grubu'nu Meclis'ten çekerek milletin sinesine dönme kararını vermeye Genel Merkezi yetkili kılıyoruz. Bu takdirde CHP'yi kendi kadar ve sorumlulukları ile başbaşa ve büyük hakim, milletle karşı karşıya bırakıyoruz."*⁸²

Önerge ayakta ve oybirliği ile kabul edildi ve bu karara; milli mücadele yıllarında İstanbul'un son Osmanlı Meclisi Mebusanı'nda "*Vatanın bütünlüğünü korumak*" için alınan Misakı Milli (Ulusal And)'yi çağrıştırır şekilde, Hürriyet Misakı (Özgürlük Andı) denmesi de yine ayakta ve oybirliği ile kararlaştırıldı.⁸³

Bu arada Başkanlık, Genel Yönetim Kurulu ve Haysiyet Divanı üyelikleri seçimleri de yapıldı. Celal Bayar, Demokrat Parti Başkanı oldu. Adnan Menderes,

⁸⁰ **Vatan** 10 Ocak 1947 s.1,3

⁸¹ Mahmut Golooğlu **Demokrasiye Geçiş (1946-1950) Kaynak Yayınları İst. 1982** s.154

⁸² **Vatan** 11 Ocak 1947 s.1,3

⁸³ **Vatan** 11 Ocak 1947 s.1

Ahmet Oğuz, Ahmet Tahtakılıç, Celal Ramazanoğlu, Fuat Köprülü, Hasan Dinçer, Refik Koraltan, Refik Şevket İnce, Samet Ağaoğlu, Yusuf Kemal Tengirşek, Genel Yönetim Kurulu'na üye seçildiler.⁸⁴

Haysiyet Divanı üyeliklerine de: Abdurrahman Münip Berkan, Enis Akaygen, Fuat Hulusi Demirelli, Hamit Şevket İnce, Hulusi Köymen, Kenan Öner, Necati Erdem, Osman Nuri Köni ve Sadık Aldoğan getirildiler.⁸⁵

Kongrenin çalışmaları bitmişti. Alınan karar gereğince saat 14'te Ulus Meydanında toplanacak olan DP delegeleri toplu halde Atatürk'ün geçici kabrini ziyarete gideceklerdi. Fakat Ulus Meydanı'nda toplanmasına müsaade edilmeyince, delegeler ayrı ayrı küçük gruplar halinde geçici kabri ziyaret edip saygı duruşunda bulunarak çiçekler koydular.⁸⁶

Kongre bitince; Demokrat Parti Meclis Grubu 14 Ocak 1947'de Fuat Köprülü'nün başkanlığında toplandı ve Grup Yönetim Kurulu'nu seçti. Başkanlığa Celal Bayar, Başkanvekilliğine Fuat Köprülü, üyeliklere Dr. Mithat Sakaroğlu, Hazım Tozca, Faruk Nafiz Çamlıbel, İsmail Hakkı Çevik, Kamil Gündeş, Suphi Batur, Hakkı Gedik getirildiler. Demokrat Parti Meclis Grubu Haysiyet Divanı'na da; Fikri Apaydın, Kemal Özçoban, Hasan Polatkan, Abidin Potoğlu, Osman Nuri Koni seçildiler.⁸⁷

Yılın olayı denebilecek olan 1947'deki İlk Demokrat Parti Büyük Kongresi çalışmalarını tamamlarken, Halk Partililer de daha dikkatli çalışmak zorunda olduklarını anlamışlar ve “*Kırklar Divanı*” nı toplantıya çağırılmışlardır. Demokrat Parti'nin “*Özgürlük Andı*” 'nı kabul ve ilan ettikleri 14 Ocak 1947 gününde toplanan CHP Kırklar Divanı, dört günlük gizli bir toplantıdan hiçbir açıklama yapmadan dağıldı. Bununla beraber artık CHP'nin kamuoyundan gelen yakınmalara kulak vermesi gerektiği kanısına varıldığı anlaşılıyordu. Bu nedenle ilk iş olarak, köy okullarının yapımında kadınların da zorunlu çalışma yükümlülüğünün kaldırılması yoluna gidildi.⁸⁸

Demokrat Parti ise, Özgürlük Andı'ndan aldığı güçle daha da sert bir şekilde iktidarın karşısına çıkıyor ve Halk Partisi'ni hayli yıpratıyordu.

⁸⁴ Cumhuriyet 12 Ocak 1947 s.1,3

⁸⁵ Cumhuriyet 12 Ocak 1947 s.1

⁸⁶ Goloğlu a.g.e. s.156

⁸⁷ Ayın Tarihi 14 Ocak 1947

⁸⁸ Goloğlu a.g.e. s.157

1.4. HASAN ALİ YÜCEL - KENAN ÖNER DAVASI

Demokrasiye geçiş döneminde partiler arası mücadele de en güçlü silah, tarafların birbirlerini komünistlikle suçlaması idi. Nitekim, İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer 20 Ocak 1947 tarihinde Meclis'te yaptığı açıklamalarda, solcuların çalışmalarını ayrıntıları ile belirtirken, DP kurucuları ile Bağımsız milletvekili Mareşal Fevzi Çakmak'a da çengel atmak istediklerini söylemişti.⁸⁹ Bunun üzerine iki taraf da solculuğu birbirinin üzerine atmaya çalışmış ve bu arada Mareşal Fevzi Çakmak, solcuları koruyanın CHP'li bir eski Milli Eğitim Bakanı olduğunu ileri sürmüştür. Bu suçlamaya karşı CHP'nin eski Milli Eğitim Bakanlarından Hasan Ali Yücel "*Bu ben miyim?*" diye sormuştur. Mareşal Fevzi Çakmak'ın yerine, DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner "*Evet Sensin*" diye cevap verdi ve gazetelerde yayımlanan demecinde; Hasan Ali Yücel'i "*Komünistleri korumak, komünizm yayılmasına yardımcı olmak ve ona birinci derecede hizmet etmekle*" suçladı. Bunun üzerine Eski Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, yalan ve iftiralarla hakarete uğradığı gerekçesi ile Kenan Öner aleyhine dava açtı.⁹⁰

17 Şubat 1947'de Hasan Ali Yücel - Kenan Öner Davası başladı. Duruşma başlayınca Kenan Öner, Hasan Ali Yücel hakkındaki suçlamalarını tekrarladı ve "*Evet, Hasan Ali Yücel komünistleri korumuştur ve bugünde korumaktadır. İddiamda direniyorum ve iddialarımı ispata hazırım*" dedi. Hakimden ispat hakkı istedi. Yasalara göre; kamu hizmeti gören bir kimseye, yapmakta olduğu görevinden dolayı yayın yoluyla suçlamalarda bulunulursa ve suçlanan memur da suçlayan aleyhine dava açarsa, davalı sanık hakimden ispat hakkı isteyebilir ve suçlamalarını ispatlarsa cezadan kurtulur. Ancak burada önemli olan nokta, bu yasa hükmünün bakanları da kapsamına alıp almadığıdır. Kenan Öner bu iddialara karşı "*Bizde kişi imtiyazı kaldırılmıştır. Bakan Hasan Ali Yücel ile temizlik işçisi Hasan arasında ayrılık yoktur. Hatta temizlik işçisinin komünistlikle ilgisi yoksa daha çok saygındır*" dedi. Hakim, davalının ispat hakkı olup olmadığını incelemek üzere duruşmayı başka bir güne bıraktı.⁹¹

Gazetelerde Hasan Ali Yücel Hak ve hakikatin meydana çıkması için Kenan Öner aleyhinde dava açtığını bildirirken Mareşal Fevzi Çakmak'tan da yaptığı imalardan

⁸⁹ Cumhuriyet 31 Ocak 1947 s.1,3

⁹⁰ Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiye* s.241 , Tekin Erer , *Türkiye'de Parti Kavgaları* s.426 Goloğlu a.g.e. s.157

⁹¹ Goloğlu a.g.e. s.158

dolayı cevap beklediğini⁹² bildirirken Kenan Öner'de ‘bu davayı açmakla birçok hakikatleri ifşa etmek fırsatını verdiğiinden Yücel'e teşekkür ettiğini” belirtiyordu.⁹³

26 Nisan 1947 tarihli duruşmada Kenan Öner'e ispat hakkı tanındı ve delillerini açıklamasını bildirildi. Kenan Öner, tüm delillerini açıklamadan önce, davacı Hasan Ali Yücel'e yaptığı suçlamalarla ilgili bazı hususların ilgili resmi makamlarından sorulması talebinde bulundu. Mahkeme bu isteği de kabul etti ve Kenan Öner sorulmasını istediği hususları mahkemeye bildirdi. Bunlar Hasan Ali Yücel'i zor duruma düşürecek sorulardı. Örneğin 1944'te Bakanlar Kurulu Kararı ile toplattırılan *48 Şair* adlı broşürü kimin bir genelge ile okullara tavsiye ettiği, Halil Vedat ile Pertev Naili Boratav'ın ortaklaşa yazdıkları *Halk Şairleri Antolojisi* adlı kitap Milli Eğitim Bakanlığı müfettişlerince komünist yayımı olduğu belirtildiği halde Bakanlıkça bu kitap için ne kadar para yardımı yapıldığı, komünist propagandası yapan yazılar yayınlandığından hakkında kavuşturma yapılan *Yurt ve Dünya Dergisi'ne* Milli Eğitim Bakanlığı'nca yardım yapılıp yapılmadığı, 1943'te Köy Enstitülerinin birinde bir komünist yuvasının meydana çıkarılıp çıkarılmadığı, 1939 yılında Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'ndeki komünist çabalar hakkında Prof. La Comb tarafından verilen raporda nelerin yazılı olduğu, Hasan Ali Yücel'in oğlu Can Yücel'in komünistliği hakkında Bakanlık Müfettişi Sami Akyol tarafından verilen raporun ne olduğu, 1941'de Zonguldak'ta ve 1944'te Ankara'da yakalanan komünist eğilimliler hakkındaki kavuşturmayı kimin durdurduğu, İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un sık sık Hasanoğlan Köy Enstitüsüne gidip kalarak kominizm propagandası yaptığı hakkındaki raporlarda nelerin yazılı olduğu soruluyordu.⁹⁴

Sorulan sorulara gelen cevaplar 11 Mayıs 1947 günlü duruşmada okundu; cevap yazılarında Komünistliği iddia edilen eğitimcilerin adları sıralanıyor ve uyarılara rağmen Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından korundukları, bunların Türkiye'yi Ermenistan ve Gürcistan gibi bir Sovyet eyaleti yapmak istedikleri, buna karşılık Nihal Adsız'ın Bakan'ın kişisel emriyle pis bir yerde bir hafta hapsedildiği, Reşit Alnar aracılığı ile komünistlikten hükümlü Nazım Hikmet'e hapisyanede iken Klasikler Dizisi'nden çeviriler yaptırıldığı, Komünist eğilimli Behice Boran ile

⁹² **Vatan** 23,25 Şubat 1947 s.1,3

⁹³ **Vatan** 24 Şubat 1947 s.1,3

⁹⁴ **Vatan** 27 Nisan 1947 s.1 , Goloğlu **age** s.158

Muzaffer Şerif Başoğlu'nun bizzat Bakan Hasan Ali Yücel tarafından korunduğunun bildirildiği anlaşılabacaktır.⁹⁵

Duruşmalar devam ederken Kenan Öner'in Hasan Ali Yücel hakkında "*bir rezili müdafaa edemem ya!*" sözlerini kullanması üzerine Hasan Ali Yücel, Kenan Öner aleyhine yeni bir hakaret davası daha açmıştır.⁹⁶ Bu davada Kenan Öner sarfettiği sözlerden dolayı 16 gün hapis cezasına karar verildi, fakat hapis cezası tecil edilmiştir.⁹⁷

Ankara'da devam eden davada İstanbul'da bulunan bazı şahitlerin dinlenmesine lüzum görülmesi üzerine İstanbul sekizinci ceza mahkemesine çağrılan şahitler 9 Temmuz günü dinlenmişlerdir. Şahitlerin bir kısmı Hasan Ali Yücel'i suçlamışlardır.⁹⁸ 2 Ağustos 1947 tarihli duruşmada tanıklar Köy Enstitüleri ile Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesindeki olayları anlattılar.⁹⁹ Hasan Ali Yücel iddiaları reddederek komünistleri himaye etmediğini bildirdi.¹⁰⁰ Kenan Öner ise 8 Kasım'daki duruşmada uzun bir müdafaa yapmıştır.¹⁰¹

Hasan Ali Yücel - Kenan Öner Davası 19 Kasım'da sona erdi. Karara göre davalı sanık DP'li Kenan Öner'in CHP'li Eski Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel hakkındaki komünistlik suçlamalarını ispatladığına ve bu sebeple hakkındaki iftira ve hakaret davasının düşmesine karar verildi.¹⁰²

Yargı organı, Kenan Öner'in suçlamalarını gerçeğe uygun bulmuştu. Karar temyiz edilmişti ama karardaki gerekçeler açık ve kesindi. Nitekim Yargıtay'da bu kesin gerekçelere dokunmayarak, ancak usul bakımından kararı bozacak, o sırada Kenan Öner ölmüş olduğundan dava olduğu yerde kalacaktır. Önemli olan nokta kesinleşmiş olsa da olmasa da CHP'li bir bakanın komünistleri koruduğu ve komünizmin yayılmasına yardım ettiği iddiasına bir mahkeme kararı ile destek verilmiş olması idi. Zaten zorluklar içinde iktidar olmaya çalışan CHP, bu dava sebebiyle ağır bir yara aldı. Politikacılar, olayı etkili bir propaganda aracı yaptılar. Özellikle komünistlikle

⁹⁵ Goloğlu a.g.e. s.159 , **Vatan** 11 Mayıs 1947 s.1 , **Cumhuriyet** 13,14 Mayıs 1947 s.1,3 , **Vakit** 13 Mayıs 1947 s.1,3

⁹⁶ **Vakit** 22 Haziran 1947 s.1

⁹⁷ **Vakit** 15 Temmuz 1947 s.1 , **Vatan** 15 Temmuz 1947 s.1,3

⁹⁸ **Cumhuriyet** 10 Temmuz 1947 s.1 , **Vatan** 10 Temmuz 1947 s.1,3 , **Vakit** 10 Temmuz 1947 s.1

⁹⁹ Goloğlu a.g.e. s.159

¹⁰⁰ **Cumhuriyet** 12 Ekim 1947 s.1

¹⁰¹ **Cumhuriyet** 9 Kasım 1947 s.1,3

¹⁰² **Cumhuriyet** 20 Kasım 1947 s.1

suçlanmak istenen DP'liler aynı silahı rahatlıkla CHP'lilere karşı kullanarak iktidarı şiddetli bir şekilde eleştirmişlerdir.¹⁰³

1.5. CUMHURİYET HALK PARTİSİ VII. BÜYÜK KONGRESİ

Savaş sonrası dönemin en önemli olaylarından biri 17 Kasım 1947'de Ankara'da toplanan CHP VII. Büyük Kurultayıdır.¹⁰⁴ Kurultay öncesi Ankara'ya gelen delege grupları, parti içinde yaşanan sorunlara ilişkin düşüncelerini kendi aralarında yaptıkları toplantılarda konuşmaktadırlar. Örneğin Kütahya delegelerinden Alaeddin Tiritöğlü, DP'nin büyük toprak sahiplerine ve zengin tüccar sınıfına dayandığını bu nedenle CHP'nin mutlaka küçük esnafa ve köylüye dayanması gerektiğini ileri sürmüştür. Tiritöğlü, yine Kurultay öncesi görüşmelerde, Parti Genel Başkanlığı ile Cumhurbaşkanlığının birbirinden ayrılarak muvazaadan vazgeçmesini istemiştir. Antalya delegelerinden Ali Öncay, iki ayda bir toplanan parti Divanı'na illerdeki Parti Başkanlarının da katılmasını önermektedir. Kars delegelerinden Ali Yar Vural da Kurultay'ın pahalılıkla ilgili tedbirler almasını istemiştir.¹⁰⁵

Demokrasiye geçiş dönemi tarihinde bu Kurultay'ın önemli bir yeri vardır. Çünkü bu Kurultay; yıllarca tek başına iktidarda kalmış ve buna alışmış olan yani CHP'nin tek partili Cumhuriyet ve Milli Şef zihniyetinden ayrılıp çok partili Cumhuriyete yeni yeni demokrasiye ayak uydurma çabasını temsil etmiştir. Ve CHP Kurultayı'na bu yönü İsmet İnönü vermiştir. Çünkü; "*Doğu'da ve Karadeniz kıyılarında yaptığı gezi sırasında muhalefet partisi üzerine idare ve Halk Partisi örgütlerince baskı yapıldığına ve bu baskının kaldırılması gerektiğine inanmıştı. Cumhurbaşkanlığı makamının partiler arasında yansız durum almasının yararlı sonuçlarını da görmüştür.*"¹⁰⁶

17 Kasım 1947'de Ankara'da toplanan CHP VII. Büyük Kurultayı'na 782 delege katılmış Kurultay geçmiş kongrelerin aksine, hareketli çıkışlara sahne olmuştur. Delegeler hükümetin hataları hakkında ateşli ve uzun konuşmalar yapmışlardır.¹⁰⁷ Fakat kongrenin en manalı sözleri, İnönü'nünkiler oldu. İnönü evvela 12 Temmuz

¹⁰³ Erer, **a.g.e.** s.427,429,442,450 , Goloğlu **a.g.e.** s.160

¹⁰⁴ Aydemir **a.g.e.** s.462 , Koçak , **Siyasi Tarih** s.149

¹⁰⁵ **Cumhuriyet** 16 Kasım 1947 s.1,3

¹⁰⁶ Goloğlu **a.g.e.** s.189

¹⁰⁷ **Cumhuriyet** 18 Kasım 1947 s.1,3 , **Vakit** 18 Kasım 1947 s.1

beyannameini gerektiren partiler arası münasebetler üzerinde durduktan sonra yeni rejimi, önce kendi partisine kabul ettirmeye çalışıyordu.

"Siyasi emniyet prensibi, devlet idaresini kuvvetli bir hükümetle yürütmek yolunda, açık bir muhalefetin, siyaset cihazı olarak mevcut olmasını lüzumlu görmektedir. Bu prensip kabul edilince, karşı partinin bulunmaması, milli bir eksiklik sayılır. Bugün iktidarda, yarın karşıda vazife sahibi olmak ihtimalleri, şahıs bakımından da aynı derecede tabii görülür..."

Bu sözleriyle İnönü, bir taraftan çok partili rejime arkadaşlarını alıştırmak isterken, diğer taraftan da hem partisi, hem şahsı için mümkün görülen ihtimalleri öne seriyordu. Yine bu nutkunda İnönü, Parti Genel Başkanının aynı zamanda Cumhurbaşkanı olması dolayısıyla üstünde kalmasının o günkü şartlar içerisinde uygun olmadığını ileri sürdü. Bu şeklin yerine, ayrıca bir parti genel başkanı seçilmesi için karar istiyordu.

"Demokratik rejimin bu yeni şartlar içinde gelişmesi devrinde, haklı veya haksız, benim bir parti lehine veya aleyhine tesirim, mübalağlı olarak görülmüştür. Partiler arasındaki çetin mücadelelere karşarak hükümler verme zaruri oldu. Vatandaşın beni partilere karşı müsavi durumda görmeyi, bir emniyet unsuru saydığını fark ediyorum. Cumhurbaşkanı olduğum müddetçe, kurultayın seçeceği bir zatın, bütün yetkileriyle parti genel başkanlığını yapması lüzumlu bir mahiyet almıştır. Bu zatın genel başkan adını taşıması radikaldir. Üzerine aldığı ağır vazifeyi yapması için, bütün otoriteyi ona teslim eder."¹⁰⁸

Bu durum Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan sıfatlarından sonra, şimdi artık Genel Başkanlık da İnönü için, hem de İnönü'nün isteği ile geride kalıyordu. İnönü'nün bu sözleri Ulus gazetesinde Nihat Erim tarafından "*Niçin Onunla Beraberiz?*" başlıklı yazıda övgüyle karşılanmış ve CHP çoğunluğunun bu konuda daima onun gibi düşüneceğine güvenmenin büyük bir ferahlık yarattığı belirtilmiştir.¹⁰⁹

İşte bu direktif doğrultusunda toplantılara başlayan CHP VII. Büyük Kurultayı ilk iş olarak Parti Tüzüğü'nü çok partili düzen esasına göre değiştirme yoluna gitti. Gerçi devlet başkanlığı ile parti başkanlığı tamamen ayrılmadı ama Genel Başkan'ın isteğine

¹⁰⁸ **Cumhuriyet** 18 Kasım 1947 s.1 , Cemil Koçak “ **1923-1950 Siyasi Tarih “ Yakınçağ Türkiye Tarihi** c.1, Haz. Sina Akşin İstanbul Milliyet Yayınları, (t.y) s.149 , Aydemir **a.g.e.** s.466

¹⁰⁹ **Ulus** 18 Kasım 1947 s.1,3

uyularak, bu makamların kullanılış şeklinde bir aşama yapıldı. Parti Başkanı eğer Cumhurbaşkanı olursa, Genel Başkanlığının bütün yetkileri Parti Genel Başkanvekiline kalacak ve Genel Başkanvekili'ni Kurultay seçecektir. Eğer Genel Başkanvekili de Hükümette görev alırsa, yerine başkası seçilecektir.

Ayrıca; iki ayda bir toplanacak olan 40 kişilik bir Parti Divanı kurulacaktır. Kurultay'ca gizli oyla seçilecek olan Kırklar Parti Divanı, partinin yönetimini elinde tutacak ve parti ile hükümetin işbirliğini sağlayacaktır. Başbakan ile Meclis Başkanı da Parti Divanı'nın tabii üyeleri olacaktır.

Parti Divanı; yetkilerini kullanmak ve işlerini yürütmek üzere, kendi içinde 11 kişilik yönetim kurulu seçecektir. Yönetim Kurulu'nun da kendi arasında seçeceği Genel Sekreter, partinin yönetme ve yazışma görevini yapacaktır.

Yine bu Kurultay'da; milletvekili adaylarının tümünün Genel Merkez'ce saptanmasından vazgeçildi, %30 merkez kontenjanı ile yetinildi.¹¹⁰

Kurultay'da gruplar arasında büyük mücadeleler oldu.¹¹¹ Böylece; o güne kadar yukarıdan aşağıya yöneltilen CHP, aşağıdan yukarıya gelen demokratik bir örgüt durumuna getirilmek istendi. Kurultay'ın son gün yapılan seçimlerde İsmet İnönü, 645 geçerli oydan 595'ini alarak Genel Başkan seçilirken öteki aday Recep Peker 25 oy alabilmişti. Genel Başkan vekilliğini 328 oyla Hilmi Uran kazandı ve Recep Peker bu seçimi de 159 oyla yitirdi. Gençlerin adayı Hüseyin Cahit Yalçın ise 45 oy aldı. Genel Sekreterliğe Tevfik Fikret Sılay, Genel Sekreter yardımcılığına Cevat Dursunoğlu getirildi.¹¹²

Nadir Nadi, Kurultay sonuçlarından memnun olmamış, daha henüz kurultayın devam ettiği günlerde kaleme aldığı "*Yeni Tüzük*" başlıklı makalesinde "*kendi partisinin en yüksek makamını işgal eden bir devlet reisine*" hiç değilse "*Genel Başkan vekilliğine kimin getirileceği noktasında*" bir hak tanınması gerektiğini ileri sürmüştür. Nadi, Kurultay sonrası da kaleme aldığı "*Bir Tamim*" başlıklı yazıda ise "*eski zihniyetin ve idare-i maslahat politikasının*" ağır bastığını belirterek "*Yeni bir ruh hamlesini ancak*

¹¹⁰ Goloğlu a.g.e. s.190 , Turan a.g.e. s.299

¹¹¹ Cumhuriyet 20,23 Kasım 1947 s.1

¹¹² Cumhuriyet 4 Aralık 1947 s.1,3 , Turan a.g.e. s.300

yeni adamların başarabileceğini gördük" ifadeleriyle sonuçtan memnun olmadığını belirtmiştir.¹¹³

Kurultay'da valilerin il başkanlığı yapma uygulamalarına son verilmiş, il başkanlarının illerde toplanacak kongreler tarafından seçilmesi kararı alınmıştır. Ayrıca toprak reformunun kaldırılması, okullarda din eğitiminin yaygınlaştırılması ve türbelerin açılması gibi konular da kurultayda konuşulmuş, ancak bu konularda karar alınmamıştır.¹¹⁴

Yaklaşık 15 gün süren CHP VII. Kurultayında CHP'ye yeni bir hukuksal ve siyasal kimlik kazandırılmaya çalışılmıştı. Bu amaçla partinin programında ve tüzüğünde önemli bazı değişiklikler yapılmıştı. 1931'de programa alınmış esaslar arasında bulunan "*Vatan*" ve "*millet*" tanımları metinden çıkarılmıştır. Partinin ana nitelikleri diye anılan 6 ilkedden Cumhuriyetçiliğin tanımına demokrasi anlayışını da yansıtır eklemeler yapılarak Cumhuriyet kavramının demokrasi'yi de içerdiği belirtilmek istenmiştir. Laiklik ilkesinin tanımında yapılan değişiklik ise çok daha önemli olmuştur. Bu tanımdaki dinin siyasetten ayrı tutulması koşulu çıkartılmış ve din öğretimine geçilmesi de kararlaştırılmıştır.¹¹⁵

Kurultayda devletçilik ilkesi de ele alınmış ve devletçilik yeniden tanımlanmıştır. CHP'nin devletçilik ilkesi konusundaki tavrı parti programında yer alan bu ilkenin sınırlarının daraltılması olmuştur. CHP programında devletin kamu hizmetlerini ve milli savunmayı sağlamak üzere doğrudan yapacağı işlerin niteliği açık bir şekilde belirtilmiştir. Bunlar, enerji santrallerinin ve ağır endüstrinin kurulması, savunma endüstrisi, bayındırlık işleri gibi büyük girişimlerle, kamu hizmetlerini ilgilendiren ulaştırma ve PTT gibi girişimlerden ibarettir. Devletin yapacağı işler kategorisine ya özel sermayenin başaramayacağı ya da girişilmesinde kazanç ve menfaat göremeyeceği ekonomik faaliyetler girmektedir. Bunun dışında kalan her türlü ekonomi işlerinin özel sermaye tarafından kurulması ve bu girişimler devletin teşvik etmesi, koruması ve bunlara gerekli yardımda bulunması, bir görev halinde devlete yüklenmiştir.¹¹⁶

¹¹³ **Cumhuriyet** 10 Aralık 1947 s.1

¹¹⁴ Pektaş **a.g.e.** s.234

¹¹⁵ Turan , **İsmet İnönü** s.299

¹¹⁶ Korkut Boratav **Türkiye'de Devletçilik** s.275 vd.

1947 yılında yapılan Büyük Kurultay'da, CHP içindeki fırtınaların dinmesini sağlamamış, partinin önemli isimlerinden İstanbul milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver kongreden sonraki günlerde partiden istifa etmiştir.¹¹⁷

1.6. İNÖNÜ, PARTİLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER (12 TEMMUZ BİLDİRİSİ)

21 Temmuz 1946'da yapılan seçimlerden sonra yeni CHP Hükümetini kurma görevinin Recep Peker'e verilmesi ve onun Meclise sunduğu hükümet programındaki görüşler, partiler arası ilişkilerin giderek sertleşeceğinin göstergesi olmuştu. 14 Ağustos'ta okunan programda, TBMM'nin başlıca iki parti ile bağımsızlardan oluşmasının, devlet işlerinin daha iyi yürütülmesini sağlayacak önemli bir etken olduğu belirtilmiş ve seçim tartışmalarının "*yüreklere acı duygular*" oluşturulmaması dilenmişti.¹¹⁸

Programın okunmasından sonra DP milletvekilleri görüşlerini açıklayabilmek için görüşmelerin ertelenmesini istemişlerdi. Dilekleri kabul edilmeyince de topluca salonu terk etmişlerdir. Bununla birlikte güven oylamasına katılarak aleyhte oy kullanmışlardır. Peker hükümeti 53'e karşı 378 oyla güvenoyu almış, ancak iki parti yeni döneme gerginlik içinde başlamıştır.¹¹⁹

CHP ile DP, bir süre sonra 1 Eylül 1946'da yapılan İl Genel Meclisi seçimlerinde bir kez daha karşı karşıya gelmişlerdir. DP; "*baskı yapılıyor*" diye birçok yerde seçime katılmayınca CHP doğal olarak genelde kazanmıştır. DP, iktidar yolunun önündeki engelleri kaldırmak için daha fazla "*özgürlük ve demokrasi*" isterken, DP'nin gelişmesinden ürken CHP elindeki hak ve özgürlükleri bile fazla bularak sınırlandırmaya başlamıştı.¹²⁰

Peker hükümeti resmi görevlilerin onurları hakkında kötü kanaat doğuracak ya da halkın devlet güçlerine karşı güvenini sarsacak yayınları önleyebilmek için Basın Yasasında değişikliğe gitmesi iktidar ile muhalefet arasında anlaşmazlığa yeni bir boyut daha ekledi. DP, "*Gazeteler dize getirilmek istenmektedir*" diyerek hükümeti eleştirirken, tasarı aynı gün CHP üyelerinin oyları ile kabul edilmişti.¹²¹ Mecliste iki

¹¹⁷ **Yeni Gazete** 30 Aralık 1947 , **Cumhuriyet** 30 Aralık 1947 s.1

¹¹⁸ Turan **a.g.e.** s.295

¹¹⁹ Turan **a.g.e.** s.295

¹²⁰ **Karpat a.g.e.** s.162

¹²¹ **Ekinci a.g.e.**s.331

parti arasında en sert çatışma 20 Aralık 1946 günü meydana geldi. Hükümetin 7 Eylül 1946'da büyük bir devalüasyona gitmesi, Muhalefetin bunu 13 Kasım'da bir soru ile Meclis gündemine getirmesi üzerine, DP sözcüsü Adnan Menderes söz konusu kararı şöyle eleştiriyordu:

"Maliyeci zihniyetiyle iktisadi kalkınma olmaz. İsraf ve lüks almış yürümüştür. Bütün memleketin içinde bulunduğu ıstırap, bu hatalı tasarrufların sonucudur... Bu ıstıraplı akışa dur diyebilmek, işleri bu hale getiren ve gösterişe kolayca kaçan görüş ve zihniyetten beklenemez. Bu müşahedemiz (gözlemimiz) bir parti, bir şahıs görüşü değil, memlekette son yüzyıl içine görülen siyasi gelişme ve kaynaşmalarla ifadesini bulmuş bir hakikattir" diyerek CHP'nin bütün iktidar dönemini suçlarcasına sert bir dil kullanmıştır.¹²² Eleştirilere yanıt vermek için kürsüye gelen Başbakan Recep Peker ise;

"Demokrat Parti adına dinlediğimiz Adnan Menderes'in sesinde kötümser ve psikopat bir ruhun hasta, karanlıklar içinde sebatlı bir milletin ve arkada bıraktığı karalıklardan azametli, şan ve şerefli bir istikbale gitmek azminde bulunan kudretli bir devletin hayatını bir boşluk halinde ifade eden bir ruh halinin akislerini dinledik" diyerek onu hasta ruhlu bir kişi, bir psikopat olarak suçlaması üzerine Demokrat Partililer topluca salondan çıkmışlardır.¹²³

TBMM'deki bu psikopat / boykot olayı kamuoyunda ve basında da tepkiler uyandırmış, değişik yorumlar ve değerlendirmeler yapılmıştır. Gerginliğin artması üzerine Cumhurbaşkanı İnönü, bir arabulucu olarak duruma müdahale etme gereğini duydu. DP'lilerden Celal Bayar ile Fuat Köprülü ve Hükümet başkanı Recep Peker ile ayrı ayrı görüşmelerden sonra Demokrat Partililer boykottan vazgeçip Meclis görüşmelerine katılmalarını sağlamıştır.¹²⁴

1947 yılına gelindiğinde DP ve CHP arasında gerginlik yine devam ediyordu. Bu ortamda toplanan DP'nin 7 Ocak 1947 tarihli Birinci Kurultayı'nda özgürlük ve demokrasi isteklerini gösteren "*Ana Davalar Raporu*" kabul edilmişti. Çok Partili Düzene geçişte önemli bir yeri bulunan bu raporda; Anayasa'ya aykırı anti-demokratik yasa hükümlerinin kaldırılması yargı bağımsızlığı ve güvenliğine dayanan yeni demokratik seçim yasasının hazırlanması, parti başkanlığı ile Cumhurbaşkanlığı'nın

¹²² Aydemir **a.g.e.** s.457 , Turan **a.g.e.** s.295

¹²³ Aydemir **a.g.e.** s.457 , Turan **a.g.e.** s.296

¹²⁴ Turan **a.g.e.** s.296

birbirinden ayrılması, hükümetin ve İdare amirlerinin tarafsızlığının sağlanması üzerinde duruluyor bu isteklerin yerine getirilmemesi durumunda "*sine-i millet*"e dönüleceği, demokrasi kavgasının milletin içinde sürdürüleceği belirtiliyordu.¹²⁵

DP'nin Kurultayından sonra, ülkede demokratikleşme hareketi duraksamış, CHP ile DP arasında beliren siyasal gerginlik ise son noktaya ulaşmıştı.¹²⁶

İstanbul'da seçimlere girmemek konusunu görüşmek üzere DP İzmir'de bir toplantı yapmayı kararlaştırmıştı. Toplantı 1947 Nisan'ının ilk haftasında yapılacaktı. Toplantıdan birkaç gün önce Adnan Menderes Kütahya'da Hükümete karşı hücumla geçmiş, Başbakanı da muhalefete karşı bir takım "*gizli niyetler*" beslemekle suçlamıştı.¹²⁷ Başbakan Recep Peker ise 1 Nisan 1947 günü İzmir Halkevi'nde yaptığı bir konuşmada, gerek basına ve gerekse seçime katılmak istemeyen DP'ye; "*İstiklal Mahkemeleri Kanunu'nun halen mer'i olduğunu*"¹²⁸ hatırlatmış, iktidar ve muhalefet arasındaki iplerin kopmasına neden olmuştu.

DP'nin İzmir'de yapılan toplantısında seçimlere katılmama karar alınmış, ertesi günü yayınlanan bildiriye; "*Seçim emniyeti kanunla sağlanmadıkça ve idare mekanizmasının tarafsızlığına imkân tanımayan zihniyet değişmedikçe seçime girmeyi Türk demokrasisine karşı ağır bir suç sayıyoruz*"¹²⁹ denilmişti.

Bu karar üzerine, 6 Nisan 1947'de İstanbul'da yapılan ara seçimlere DP katılmamış, oy kullanma oranının düşük olması, Türkiye'nin dış itibarını oldukça sarsmış,¹³⁰ 12 Nisan 1947 günü, Türkiye'nin durumunu incelemek üzere, Senator Berkley'in başında olduğu bir ABD heyeti Ankara'ya gelmişti.¹³¹

Bununla birlikte, iktidarın muhalefet üzerindeki baskısında gözle görülür bir azalma olmadığı gibi, Adnan Menderes İzmir'deki bir söylevinden dolayı kavuşturmaya uğramış, dokunulmazlığının kaldırılması istenmiş, bu söylevi yayınlayan gazeteler de kapatılmıştı.¹³²

Çok partili düzenin bel kemiği olan iki parti CHP ve DP arasında geçen bu son olaylar, Bayar-Peker, Peker-Köprülü çekişmeleri, hem rejim için tehlikeli olmaya

¹²⁵ **Cumhuriyet** 8,11 Ocak 1947 s.1 , **Ulus** 7,11 Ocak 1947 s.1,3 , **Vatan** 9,12 Ocak 1947 s.1 , **Karpat a.g.e.** s.158 vd. , **Ekinci a.g.e.** s.332

¹²⁶ **Karpat a.g.e.**s.161 . , **Ekinci a.g.e.** s.332

¹²⁷ **Vatan** 27 Mart 1947 s.1,3

¹²⁸ **Karpat a.g.e.** s.161. , **Ekinci a.g.e.** s.332 , **Ayn Tarihi** no 161 Nisan 1947 s.9

¹²⁹ **Cumhuriyet** 3,4 Nisan 1947 s.1

¹³⁰ **Ayn Tarihi** no.161 s.9 , Nisan 1947

¹³¹ **Cumhuriyet** 13 Nisan 1947 s.1

¹³² **Cumhuriyet** 10 Mayıs 1947 s.1,3

başlaması, hem de bu çekişmenin iki parti tabanına yansiyarak daha ürkütücü boyutlara ulaşması üzerine, iki parti arasında ilk arabuluculuk girişimi, iş adamlarından Vehbi Koç ve Üzeyir Avunduk'tan gelmesine karşılık, hiçbir sonuç elde edilememiştir. Bir diğer girişim de eski Meclis-i Mebusan Başkanı Halil Menteş'ten gelmişti. Menteş'in yayınlanan açık mektubunda bir siyasal gerginliğe son vermesi için Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yü göreve davet etmişti.¹³³

Bu gelişmelerin ışığı altında, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Haziran ayının ilk haftasından başlayarak, Celal Bayar'la iki parti arasındaki ilişkiler üzerine bir dizi görüşmeler yaptı.¹³⁴ Bazı CHP'lilere göre, iç siyasette bir dönem bitmiş yeni bir dönem başlamıştı.¹³⁵

Görüşmelerle ilgili olarak Celal Bayar; “... *Cumhurbaşkanından baskının kaldırılması için delaletlerini rica ettim; herhalde hükümetle görüşüldükten sonra olacak, baskının kaldırılacağını hükümetin vadettiğini söylediler...*”¹³⁶ derken, Başbakan Recep Peker, Bayar'ın yapmış olduğu tüm suçlamaları geri çevirmekteydi.¹³⁷ Fuat Köprülü de Hükümet için; “ ... *Bu Kabinenin memleketi demokratik gelişme bakımından geriye götürdüğüne ve zihniyetin siyasi bir irticaya çok müsait olduğuna dair deliller herkesçe bilinmektedir.*” diyerek saldırıya geçmekteydi.¹³⁸

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Hükümet ve DP liderleri ile yapmış olduğu görüşmeler sonunda, bu görüşmelerin içeriği niteliğindeki bir beyannameyi 11 Temmuz akşamı radyodan okumuştur. Beyanname basında bir gün sonra yayınlandığı için, demokrasi tarihimizde “ *12 Temmuz Beyanname*” olarak geçmiştir. İnönü, iki parti temsilcisi ile yaptığı görüşmeleri kamuoyuna şu cümlelerle aktarmıştır;

“Hükümet Reisi ve Muhalefet lideri ile, son günlerde memleketin iç durumu üzerindeki konuşmalarımı ve bu hususta kanaatlerimi ve fikirlerimi söylemek zamanı gelmiştir. İki tarafı bir arada dinlemek için 14 Haziran tarihli buluşmayı tanzim ettim. Başbakan ve yardımcısı Devlet Bakanı ile, Demokrat Parti Başkanı hazır bulundular iki taraflı karışık tartışma içinde ikibuçuk saat devam eden bu konuşma başladığı yerde bitti. Demokrat Parti Başkanı, partisinin baskı altında bulunduğu noktasında ısrarı, partisinin kanundışı maksatlar ve ihtilal usulleri takip ettiğine dair ihtamları reddetti.

¹³³ Toker **a.g.e.** s.175,178 , Ekinci **a.g.e.** s.333 vd.

¹³⁴ **Cumhuriyet** 9 Haziran 1947 s.1

¹³⁵ **Cumhuriyet** 25 Haziran 1947 s.1,3

¹³⁶ **Cumhuriyet** 28 Haziran 1947 s.1,3

¹³⁷ **Vatan** 2 Temmuz 1947 s.1 , **Cumhuriyet** 2 Temmuz 1947 s.1,3

¹³⁸ **Vatan** 8 Temmuz 1947 s.1

Hükümet reisi idare mekanizmasının baskı yaptığı iddiasını kabul etmeyeceğini ve şikayet vesikalarını tektik ve takibe hazır olduğunu bildirdi’’.¹³⁹

Konuşmalar İnönü’nün dediği gibi başladığı yerde bitmişti. İnönü, bildirisinin devamında 17 Haziran ve daha sonraki günlerde de iktidar ve muhalefet liderleriyle görüştüğünü, ancak sonucun nafile olduğunu belirtmektedir. Gelişmeler böyle devam ederken Meclis tatile girmiştir. Ancak liderler arasındaki sertleşme halka da yansımakta, özellikle iktidara karşı hoşnutsuzluk artmaktaydı. 12 Temmuz Beyannamesi’nin önemi ilk günden beri demokrasi açısından “ *Dönüm Noktası* “ sayılması olmuştur. İnönü’nün yayınladığı bildiride, Peker’in İhtilalci bir parti olarak suçladığı DP’yi savunarak, bir anlamda Peker’e karşı çıkmıştır. İnönü, “ *İhtilalci bir teşekkül değil, kanuni bir siyasi partinin metodlarıyla çalışan muhalefet partisinin şartları içinde çalışmasını temin etmek lazımdır*” diyerek, “*Devlet reisi olarak kendini her iki partiye karşı da aynı derecede vazifeli*” gördüğünü bildirmiştir.¹⁴⁰

Beyanname, Ulus gazetesinde övgüyle karşılanmış, Nihat Erim Cumhurbaşkanı İnönü’nün Beyannamesini, “ *Bizi iç politikamızda rejimi tamamen normalleştirici yolların başına getirmiştir.*” sözleriyle yorumlamıştır.¹⁴¹ Cumhuriyet’te Nadir Nadi ertesi gün “ *İnönü’nün Demeci*” başlıklı yazısında, 12 Temmuz Beyannamesiyle ilgili olarak “ *bir çıkmaza girme istidadı gösteren iki parti arasındaki münasebetlerin bundan böyle istikbale doğru hızlı adımlarla gelişeceğini*” ümit etmektedir.¹⁴²

Başbakan Recep Peker Beyanname ile ilgili bilinen tepkisini göstererek, bildiriye “ *Cumhurbaşkanı’nın anayasal yetkilerini aşan bir davranış olarak*” nitelendirmiştir.¹⁴³

DP Yönetimi, İnönü’nün bildirisinin ardından bir toplantı yapmış, birkaç gün süren görüşmelerin ardından karşı bildiri yayınlamıştır. Başbakan Recep Peker’in bir gün önce yayınlanan demecinin de değerlendirildiği bildiride, Cumhurbaşkanı İnönü ve Başbakan Peker’in söyledikleri çelişkilerin gerçekte bir görüş ayrılığı olup olmadığı üzerinde durulmakta; biçimsel bir muhalefeti sürdürmenin bugünkü kötü rejimi zayıflatmayıp aksine pekiştireceği belirtilmektedir.¹⁴⁴ Ulus gazetesi DP bildirisine sert

¹³⁹ **Ayın Tarihi** Sayı 163 , Temmuz 1947 , s.15,16 , **Ulus** 12 Temmuz 1947 s.1 , **Cumhuriyet** 12 Temmuz 1947 s.1,3 , **Vatan** 12 Temmuz 1947 s.1 , Turan , **a.g.e.** s.538,545

¹⁴⁰ Pektaş **a.g.e.** s.227

¹⁴¹ **Ulus** 12 Temmuz 1947 s.1,3

¹⁴² **Cumhuriyet** 13 Temmuz 1947 s.1,3

¹⁴³ Turan **a.g.e.** s.298

¹⁴⁴ Gürkan **a.g.e.** s.273

bir cevap vermiş ve “ *İsyancı Muhالیfler bu kafayı antika bir kavukluk üstüne bırakarak düşünmeye alışmalıdırlar* “ diye yazmıştır.¹⁴⁵

12 Temmuz Beyannamesi sonrasında iktidarla DP arasındaki gerginlik daha da artmıştır. İnönü tarafından ifade edilen yeniliklerin bu hükümet tarafından gerçekleştirilemeyeceğini idda eden, DP yönetiminin sözcüsü Fuat Köprülü; “ *Tarih, Peker kabinesinin istifasını bu kabininin ilk ve son hizmeti olarak kaydedecektir*”¹⁴⁶ diyerek saldırılarını aralıksız sürdürmekteydi. CHP Meclis Grubu toplantısında Peker, Hükümetine güven oyu istendi. Yapılan oylamada çoğunluk güven tazelemesine karşın, 35 Olumsuz oyun da bulunması dikkat çekiciydi. Hükümete karşı oy veren 35 lımlı Milletvekilinin lideri Nihat Erim görünmekle birlikte onların arkasında İsmet İnönü bulunmaktaydı.¹⁴⁷

Bir yandan muhalefetin, diğer yandan kendi partisi içindeki milletvekillerinin, sert eleştirileri ile karşı karşıya kalan Recep Peker, Sağlık nedenleriyle istifa etti.¹⁴⁸ Daha inanılır nedense İnönü’nün kendisine karşı çıkmasıydı.¹⁴⁹

1.7.CHP İÇİNDEKİ DÜŞÜNCE AYRILIKLARI VE HASAN SAKA HÜKÜMETİNİN KURULMASI

21 Temmuz 1946 yılında yapılan seçimler sonrasında Başbakan Şükrü Saraçoğlu Cumhurbaşkanına istifasını verdi ve kabine çekildi. İnönü yeni hükümeti kurmakla Recep Peker’i görevlendirdi.

Recep Peker, elbette ki birçok vasıfları olan bir insandı. Ama başbakanlığa çok geç gelmişti. Daha ziyade tek parti rejimin adamıydı. Hatta bir totaliter rejim için, güçlü bir yönetici olabilirdi. Ama tam çok partili rejime geçildiği sırada bu göreve getirilişi hem kendisinin hem de, CHP’nin aleyhine olmuştu.¹⁵⁰ Nitekim CHP milletvekillerinin bir çoğu bu yeni rejimi biraz istemeyerek kabul etmişlerdi. Yeni kabinenin, çok partili Meclis havasına uyumu zor oluyordu.

¹⁴⁵ **Ulus** 23 Temmuz 1947 s.1

¹⁴⁶ **Cumhuriyet** 15 Ağustos 1947 s.1,3

¹⁴⁷ Toker **a.g.e.** s.200

¹⁴⁸ **Cumhuriyet** 4 Aralık 1947 s.1,3

¹⁴⁹ **Ulus** 11 Eylül 1947 s.1 , **Cumhuriyet** 11 Eylül 1947 s.1 , İkinci **a.g.e.** s.335

¹⁵⁰ Aydemir **,a.g.e.**, s.456

Muhalefet partisi DP cephesinde de her gün dertleşen bir hava vardı. “ *Seçime fesat karıştırıldı* ” sözleri hala başlıca sloganlarıydı. Bu sözler, seçimin meşruluğu inancını ve Meclis’e itimadı sarsıyordu. Böylece Meclis’in içi süratle bir çekişme yeri haline geldi.¹⁵¹

Dışarıda, yani halk tabakaları içinde ise derinden derine kaynamaya başlayan ruhi dalgalanmalar vardı. Kalabalıkların nice yıllardır biriken ve o günlerde harekete gelen hükümet aleyhtarı duygularının; gelecekteki ilk seçimde bir volkan gibi fıskırarak tek parti devrinin hatıralarını süpürmek istidadında olduğu açıkça görünüyordu.¹⁵²

DP’nin sürekli ağır baskı ve hücumlarına karşı CHP içinde düşünce ayrılıkları ve bazı kişilerin partiden ayrılacakları söylentileri, 1947 Ocak ayının son günlerinde Parti Divanı toplandığında ortaya çıkmıştır. CHP içindeki “ *Müfritler ve Mutediller* ” den ilk olarak Hüseyin Cahit Yalçın Tarihindeki “ *Kabine Hakkındaki Hücumlar* ” başlıklı yazısında söz etmiştir.¹⁵³ 12 Temmuz Beyannamesi ile birlikte Cumhurbaşkanı İnönü ile sorunlar yaşamaya başlayan Başbakan Recep Peker ise, 26 Ağustos 1947’de CHP Grubunda bir konuşma yaparak Cumhurbaşkanı ile aralarında düşünce ayrılığı olmadığını belirtmiş ve gazetelerden şöyle yakınmıştır;

“*Ne vakit memleketin güç bir durumu bahis konusu olsa, gazete başında bulunan insanların, parti grubunun birliği içinde ayırıcı ve parti grubunun beraberliğinin teşkil edeceği kudret ve kuvvet eksiltici bir tesir yapmak için muayyen bir metodu tecrübe ederek, partide müfritler ve mutediller diye ayrılmış parçalardan bahsettiklerini biliyoruz*”¹⁵⁴

Peker’in bu konuşmasının ardından CHP’li yazarlar, Başbakanın açıklamalarını olumlu karşılayan yazılar yazmışlardır. Ancak, 1947 yılının Ağustos ayının son günlerinde CHP içinde farklı fikirleri savunanlar hakkında müfrit ve mutedil sözcüklerini kullanmak iyice yaygınlaşmıştır.¹⁵⁵

1947 yılı Ağustos ayında DP sözcüsü Fuat Köprülü Peker hükümetini şiddetle eleştirerek çekilmesini istemiştir.¹⁵⁶ Bu durum karşısında Recep Peker 26 Ağustos 1947’de Meclis Grubunda yaptığı iç politika hakkındaki açıklamalarının ardından

¹⁵¹ **A.e.** s.456

¹⁵² Aydemir **a.g.e.** s.457

¹⁵³ **Tanin** 14 Ağustos 1947

¹⁵⁴ **Aynı Tarihi** Ağustos 1947 , s.165 , Gürkan **a.g.e.** s.284

¹⁵⁵ Gürkan **a.g.e.** s.285

¹⁵⁶ **Cumhuriyet** 15 Ağustos 1947 s.1,3

güvenoyuna başvurulmasını istemiş, yapılan güven oylamasında 303 kabul oyu verilirken 35 kişi hükümeti desteklemediklerini ortaya koymuşlardır.¹⁵⁷

Böylece, demokrasi tarihimizde “ 35’ler diye geçecek olan grup teşekkül etmişti. Peker’in 35 mualifi şunlardır ;

“*Nihat Erim, Vedat Dicleli, Kasım Gülek, Kasım Eren, İ.Rüştü Aksal, Cavit Oral, Sinan Tekelioğlu, Fahri Kurtuluş, Mahmut N.Gündüzalp, Cevat Dursunoğlu, H.Suphi Tanrıöver, Celal Sait Siren, Şevket R.Hatipoğlu, A.Fuat Cebesoy, Nazif Erkin, Tahsin Banguoğlu, Tezer Taşkıran, İhsan Hamit Tigrel, Sait Odyak, Sedat Çumralı, Muhsin Adil Binal, Hasan Ş. Adal, Avni Refik Berkman, Muhtar Örtan, Ali Kemal Yiğitoğlu, Abdurrahman Melek, Vehbi Sarıdal, Hilmi Atlıoğlu, Kamil Kitapçı, Hili Öztarhan, Suud Kemal Yetkin, Raşit Börekçi, Osman Agan, Bekir Kaleli ve Memduh Şevket Esendal*” dır.¹⁵⁸

Prof.Nihat Erim, 35’ler hareketinin önderi olarak sivrildi. Onun şahsında CHP ve İnönü, demokratik gelişmenin her aşamasında aktif olabilecek aydın bir genç politikacı bulunuyordu.¹⁵⁹ Recep Peker’in yerine geniş ve çağdaş cereyanları bilen bir kadronun olması, olumlu neticeler verebilirdi. Yeni başlayan çok partili rejimde, söz hakkını İstiklal Savaşı hatıralarından değil, çağın ve yeni başlayan devrin sloganlarından alacak bir genç kadro, CHP’ye taze kan getirebilirdi. Böylece de İnönü’nün yerleşmesini istediği ve inandığı demokratik hareket belki de daha iyi önderler bulacaktı.¹⁶⁰

Başbakan Recep Peker, dışarıdan DP’nin muhalefeti CHP içinde muhaliflerin baskısı karşısında zor anlar yaşamaya başladı. Bununla birlikte Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün de desteğini çekmesi üzerine 5 Eylül 1947’de Kabine’de değişiklik yapmak zorunda kaldı. Değişikliğe göre Milli Savunma Bakanlığına Münir Birsell, İçişleri Bakanlığına Münir Göle, Tarım Bakanlığına Şevket Adalan, Çalışma Bakanlığına Tahsin Balta ve Cavit Ekin getirildi.¹⁶¹ Fakat yine de kimseyi memnun edemedi.¹⁶² Bu gelişmeler sonucunda, Başbakan Recep Peker Meclis grubunun güvenoyuna rağmen sağlık durumunu gerekçe göstererek 9 Eylül 1947’de Cumhurbaşkanı istifasını verdi.

¹⁵⁷ Gürkan **a.g.e.** s.286 , Koçak , **a.g.e.** s.148

¹⁵⁸ Toker **a.g.e.** s.287

¹⁵⁹ Turan **a.g.e.** s.464

¹⁶⁰ **A.e.** s.464

¹⁶¹ **Vakit** 6 Eylül 1947 s.1 , **Cumhuriyet** 6 Eylül 1947 s.1,3 , **Ulus** 6 Eylül 1947 s.1

¹⁶² **Vakit** 8 Eylül 1947 s.1

Peker'in yerine Trabzon milletvekili Hasan Saka yeni hükümeti kurmakla görevlendirildi.¹⁶³

Hasan Saka Recep Peker Hükümetinde Dışişleri Bakanıydı. İlk Mesleği Öğretmenlik olan Hasan Saka 1920'den beri milletvekilliği yapan ve genel kültürü olan tecrübeli bir politikacı idi. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Hasan Saka'yı Başbakanlığa getirirken Demokrat Parti Başkanı Celal Bayar'la görüşüp anlaşmıştı. Başbakanlığa Hasan Saka'nın getirilmesinden muhalifler de memnun kalmışlardı. Nitekim Hasan Saka Başbakanlığı sırasında elinden geldiğince yansız olmaya çalışmış, bu yüzden de kendi Parti grubunda eleştirilere uğramıştır.¹⁶⁴ Hasan Saka Hükümeti şöyle kurulmuştu :

165

Başbakan	Hasan SAKA (Trabzon)
Başbakan Yardımcısı	Faik Ahmet BARUTÇU (Trabzon)
Devlet Bakanı	Mustafa Abdülhâluk Renda (Çankırı)
Adalet Bakanı	Şinası Devrim (Zonguldak)
Milli Savunma Bakanı	Münir Birsnel (İzmir)
İçişleri Bakanı	Münir Hüsrev Göle (Erzurum)
Dışişleri Bakanı	Necmeddin Sadak (Sivas)
Maliye Bakanı	Halit Nazmi Kışmır (Tokat)
Milli Eğitim Bakanı	Reşat Şemşettin Siner (Sivas)
Bayındırlık Bakanı	Kasım Gülek (Seyhan)
Ekonomi Bakanı	Cavit Ekin (Diyarbakır)
Sağlık ve Sosyal Yard. Bak.	Behçet Uz (Denizli)
Gümrük ve Tekel Bakanı	Şevket Adalan (İzmir)
Tarım Bakanı	Tahsin Coşkan (Kastamonu)
Ulaştırma Bakanı	Şükrü Koçak (Erzurum)
Ticaret Bakanı	Mahmut Nedim Gündüzalp (Edirne)
Çalışma Bakanı	Tahsin Bekir Balta (Rize)

¹⁶³ **Cumhuriyet** 10 Eylül 1947 s.1,3 , **Vatan** 10 Eylül 1947 s.1 , **Vakit** 10 Eylül 1947 s.1 , **Ulus** 10 Eylül 1947 s.1,3

¹⁶⁴ Goloğlu **a.g.e.** s.180

¹⁶⁵ **Vakit** 11 Eylül 1947 s.1, **Ulus** 11 Eylül 1947 s.1,3 , **Cumhuriyet** 11 Eylül 1947 s.1 , **Vatan** 11 Eylül 1947 s.1,3

Görülmektedir ki; hükümet değişikliğindeki tek amaç, Recep Peker’i iktidardan uzaklaştırmaktır. Çünkü, Recep Peker Hükümeti’nin Adalet Bakanı Mümtaz Ökmen ile Bayındırlık Bakanı Cevdet Kerim İncedayı’dan başka bütün öteki bakanlar yeni hükümetle de görev başındaydılar. Yeni hükümete biri Başbakan Yardımcısı olmak üzere sadece iki yeni bakan katılmıştı.¹⁶⁶

Bu sırada TBMM tatilde olduğundan Cumhurbaşkanı TBMM’i 8 Ekim 1947 Günü toplantıya çağırıldı.¹⁶⁷Toplanan Meclis’in 13 Ekim 1947 günkü oturumunda hükümet programı okunarak 49’a karşı 362 oyla kabul edildi.¹⁶⁸

Peker Hükümeti’nin istifası ve Hasan Saka Hükümeti’nin işbaşına gelmesi, DP ve CHP arasındaki gerginlikleri azaltırken, CHP içindeki çalkantıları dindirmemiştir.¹⁶⁹ Hasan Saka Hükümetinin programının TBMM’de görüşülmesi sırasında CHP içindeki sorun iyice belirginleşmiştir. Tasvir’de Cihat Baban “*Yeni kabinenin şansı*” başlıklı yazısında, konuyla ilgili olarak “*Halkçuların inkarına rağmen parti içinde bir buhranın mevcut olduğu sarıh olarak anlaşılmıştır.*” ifadesine yer vermektedir.¹⁷⁰ Recep Peker TBMM kürsüsünden “*Anti Demokratik Kanunların Tadiline Muhalif Kalacağımı* “ açıklamıştır.¹⁷¹

¹⁶⁶ Gologlu a.g.e. s.180

¹⁶⁷ **Vatan** 1 Ekim 1947 s.1, **Vakit** 1 Ekim 1947 s.1,3

¹⁶⁸ **Cumhuriyet** 14 Ekim 1947 s.1 , **Ulus** 14 Ekim 1947 s.1,3 , **Vakit** 14 Ekim 1947 s.1,3 , **Vakit** 14 Ekim 1947 s.1,3

¹⁶⁹ Gürkan a.g.e s.293

¹⁷⁰ **Tasvir** 14 Ekim 1947

¹⁷¹ Gürkan a.g.e s.294

II. BÖLÜM

1947 YILI TÜRK BASININDA EĞİTİM, HUKUK, SANAT VE EKONOMİ

2.1. EĞİTİM VE ÖĞRETİM

2.1.1. İlkokul, Ortaokul ve Liseler

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra devleti ve ülkeyi yeni baştan kurmak için, öbür toplumsal kurumlarda olduğu gibi, eğitim alanında da Türkiye Devrimi'nin birer parçası olarak, bazı atılımların gerçekleştirilmesi gerekti. Bunun için öğretimdeki dağınıklığı kaldırmak ve öğretimi devletin denetimi altına sokmak için 3 Mart 1924'te 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat kanunu (Öğretim Birliği Yasası) çıkarıldı.¹⁷²

İkinci değişiklik 1926 yılında 789 sayılı Marif Teşkilatına Dair Kanun ile yapıldı. Bu yasa, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nu tamamlayan ve Türkiye eğitim sistemini bütünlük içinde kuran temel bir yasadır. Bu yasanın eğitim örgütüne getirdiği en önemli değişiklik, taşra örgütünün kurulmasıdır. Üçüncü değişiklik 1933 yılında 2287 sayılı Maarif Vekaleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Kanunu (Eğitim Bakanlığı Merkez Örgütü ve Görevleri Yasası) ile Bakanlık merkez örgütü birden bire genişleyen iki müsteşarı oldu. Dördüncü değişiklik 1935 yılında 2273 sayılı yasayla, beşinci değişiklik de, 1941 yılında 4113 sayılı yasayla yapılmıştı.¹⁷³

Eğitimin niteliğini değiştirmek ve geliştirmek için 1921, 1923, 1924 ve 1925'te dört kez eğitim için kongre ve bilimsel kurul (Heyeti İlmiye), 1939, 1943, 1946 ve 1949'da dört kez Milli Eğitim Şurası toplanmıştı. Bu kurul ve şuralarda, her düzeydeki okulun eğitim programlarının Cumhuriyetin gereklerine göre düzenlenmesine çalışıldı. Bu toplantılarda 1923'ten 1950'ye kadar eğitim örgütünün ve öğretimin nicelik ve nitelikçe geliştirilmesini etkileyen pek çok kararlar alındı. Şuralar köy okullarının üç yıldan beş yıla çıkarılması; mesleki ve teknik öğretimin geliştirilmesi, her düzeydeki eğitim programlarının çağın gereklerine uydurulması; eğitim ve yönetime ilişkin güncel sorunların çözülmesi konularında, bakanlığa önerilerde bulunarak yol gösterilmiştir.¹⁷⁴

¹⁷² İbrahim Etem Başaran ‘ Türkiye’de Eğitim Sisteminin Evrimi ‘ 75. Yılda Eğitim s.97

¹⁷³ A.e. s.100

¹⁷⁴ A.e. s.102

Cumhuriyet döneminde eğitimi yaymak için; Yurttaşlar arasında çok düşük olan okuryazarlığın oranını yükseltmek, öğrenimi kolaylaştırmak, Türkçeyi her yurttaş için ortak bir dil yapmak için büyük çaba gösterildi. 1928'de Yeni Türk Alfabesi kabul edildi. 1929'da 15-45 yaşları arasındaki yurttaşlara okuma yazma öğretmek için Millet Mektepleri açıldı. Bilenlerin bilmeyenlere öğretmesi için geniş kapsamlı bir okuma yazma seferberliği sürdürüldü.¹⁷⁵

Eğitimi temel prensip olarak kabul eden Cumhuriyet, Türkiye'nin her yerinde ilkokullar, ortaokul ve liseler, meslek okulları, Köy Enstitüleri açtı. Cumhurbaşkanı İnönü 19 Mayıs törenleri dolayısıyla 1944 yılında yaptığı konuşmasının ilköğretimle ilgili bölümü, ilköğretim seferberliği konusunda adeta bir milat gibidir. İnönü bu konuşmasının ilköğretime ilişkin bölümünde şu görüşlere yer vermektedir:

*"İlköğretim hiçbir devirde bugünkü ölçüsüyle ele alınmamıştır. Cumhuriyetin ilk gününden beri arkasından koştuğu ilköğretim ülküsü hakiki ve tam manasıyla başarmak yolundadır. Bu seneden itibaren hazırlıklar tamamdır. Makine kurulmuştur. Bundan sonra yalnız ameli neticeler alacağız. Yakın uzak, büyük küçük, toplu dağınık bütün köylerin kız erkek bütün çocukları, çok değerli öğretmenlerin karşısında dersaneleri dolduracaklardır. Nihayet on sene zarfında Türkiye'de ilköğretim meselesinin halledilmiş olacağını, açık ve kesin olarak görebiliyoruz."*¹⁷⁶

1946 yılı Nisan ayı ortalarında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Ulus gazetesinde "*İlköğretim Çalışmalarımız*" başlıklı bir makale yazmış, söz konusu makale Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfasında da yayınlanmıştır. İnönü bu makalesinde, köy eğitimine verdikleri önemi, bu okullardaki öğrenci sayısını ve 1945'te alınan mezun sayısını rakamlarla anlatmaktadır. Ayrıca yeni siyasi partilerin, "*İlköğretim içinde takip olunan usule ve gayretlere karşı vaziyet almalarını, memleketin kültürü ve menfaatine çok sevinçle*" karşıladığını belirtmiştir. İnönü yazısında, bazı yerlerde ilköğretim seferberliği aleyhine ortaya çıkan söylentileri de yanıtlamıştır.¹⁷⁷

Eğitim için öngörülen ilke ve hedeflerin tespiti açısından, Cumhurbaşkanı İnönü'nün 1939 yılına ait iki önemli açıklaması bulunmaktadır. İnönü öğretmenlere hitaben "*Sizin vereceğiniz terbiye dini değil milli, beynelmilel değil millidir. Milli*

¹⁷⁵ A.e. s.103

¹⁷⁶ Şerafettin Pektaş, **Milli Şef Döneminde Cumhuriyet Gazetesi** (1938-1950) s.325

¹⁷⁷ Pektaş a.g.e. s.325, **Cumhuriyet** 18 Nisan 1946

*terbiye istiyoruz... Maksudım Türk Milleti'nin ilm-ü irfan halinde hatırı sayılır bir mevcudiyet olmasıdır"*¹⁷⁸ demektedir. Ankara'da toplanan maarif şurası azalarını Çankaya Köşkü'nde kabulü sırasında da; "*Büyük Türk Milletini, layık olduğu yüce derecede tebarüz ettirecek tek vasıta, onun kültür ve teknik kuvvetidir. O da sizin ehliyetli ellerinizdedir...*"¹⁷⁹ demiştir.

İnönü Dönemi bir kültür seferberliği dönemidir. İkinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü ve siyasi, iktisadi açıdan en ağır şartların yaşandığı bir zamanda, çok geniş kapsamlı eğitim ve kültür seferberliği başlatabilmiştir. Bu konunun ne derece önemle ele alındığını ve değerlendirildiğini, İnönü'nün 1946 yılında Antakya'da yaptığı bir konuşmasında "*Bütün siyasi ve askeri hayatımdaki vazifelerin hiçbirini kaile almadan diyebilirim ki, öldüğüm zaman Türk milletine iki eser bırakmış olacağım. Bunlardan biri köy okulları, diğeri de müteaddit partilerdir. (Çok partili rejim).*"¹⁸⁰ demiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi, İnönü kalkınmayı, ülkenin gelişmesini bir ekonomi problemi olarak ele almamış bir kültür problemi olarak ele almıştır.

İlköğretim seferberliği sayesinde köy okullarında 1935'te 300 bin olan öğrenci sayısı, Köy Enstitüsü mezunlarının da sağladığı destekle 1947'de 1.5 Milyona ulaşmıştır.¹⁸¹ Bu gelişmelerde Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ile Genel Müdür İsmail Hakkı Tonguç'un özverili çalışmaları etkili olmuştur.

1947 yılından itibaren eğitimdeki gelişmeler durağan bir sürece girmiştir. 1946 seçimlerinden sonra kurulan Recep Peker Hükümeti'nde Köy Enstitülerinin kuruluş ve gelişim süreçlerinin mimarlarından Hasan Ali Yücel'e görev verilmemiş, Milli Eğitim Bakanlığı'na Reşat Şemsettin Sirer getirilmiştir.¹⁸²

1 Ocak 1947 Çarşamba günü rahmetli Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati'nin 18. ölüm yıldönümü idi. Necati'yi sevenler arkadaşları ve öğrenciler her yıl olduğu gibi bu yıl da mezarı başında toplanarak bir anma töreni yapmışlardır.¹⁸³ Yine Çukurova'nın 25. Kurtuluş Bayramı bölgede Adana Kız ve Erkek Liselerinden Yetişenler Derneğinin

¹⁷⁸ Ali Ata Yiğit , **İnönü Dönemi Eğitim Ve Kültür Politikası** s.54

¹⁷⁹ Yiğit **a.g.e.** s.54

¹⁸⁰ Aydemir **a.g.e.** s.474

¹⁸¹ Niyazi Altunyuva ‘**Eğitim Hakkı** ‘ 75. Yılda Eğitim s.86

¹⁸² Mahmut Goloğlu , **Demokrasiye Geçiş** (1946-1950) s.177

¹⁸³ **Ülkü** , 3. Seri , Sayı 1 , Ocak 1947 s.41

teşebbüsü ile kutlanmıştır.¹⁸⁴ Ayrıca Ocak ayında dağınık bir durumda bulunan eğitimcileri bir araya getirmek için bir "*Muallimler Birliği*" kurulmuştur.¹⁸⁵

Şubat ayında köylerde ilkokul binası inşasına dair esaslar üzerinde yurttaşlara çalışma zorunluluğu konulmuş, bina tipleri basitleştirilerek, küçük köylerde öğretmen evi yapılmayacağı, ayrıca köy okullarının malzemesinin satın alınması için köylere devletçe yardım edileceği belirtilmiştir.¹⁸⁶

İlköğretim genel müdürlüğü Mart ayında 3.3.1947 tarih ve 6/5209 sayılı yazısı ile "*Köy okulları tipinde, köy karakterine göre bazı değişikliklerin yapılmasına gerek gördüğünü*" bildirmekte ve öğrenci sayılarına göre okullar yeniden belirlenmekteydi. Buna göre; çocuk sayısı 30'u geçmeyecek köylerde yalnız eğitimci çalıştırılacaktır. Çocuk sayısı 30-60 arasında bulunan köylerdeki okullara bir öğretmen, çocuk sayısı 60-100 arasındaki köylere bir öğretmen, bir de eğitimci, öğrenci sayısı 120'yi bulan köylerde ise iki öğretmen çalışacağı bildirilmektedir.¹⁸⁷

Nisan ayında Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sıralar'ın 17 Nisan 1947'de Hasanoğlan Köy Enstitüsünde "*Milli eğitim teşkilatında hizmet gören ve yeniden hizmete girecek arkadaşlarımın en liyakatlıları köy enstitülerinde vazife nöbeti tutacaklar ve ileri mertebelere, selahiyetlere yükseltilecek arkadaşlar da bir müddet enstitülerde çalışacaklardır*" diyerek yaptığı özendirici, umut verici öğütlerinin etkisi ve heyecanı kalmamıştır.¹⁸⁸ Bunun nedeni öğretmen atamalarındaki değişikliklerdir. Enstitülerde meydana gelen boşlukları doldurmak için diğer okullarda olduğu gibi Köy Enstitülerinde de "*Kur'a*" ile atamalar başladı. Mesleğe yeni atılan öğretmenler ister istemez Enstitüler'de göreve başladılar. Her ne kadar öğretmen kadrosu artırılsa da öğrenci sayısı düşmüştür.¹⁸⁹

Darüşşafaka'nın 74. yıldönümü münasebetiyle 20 Nisan'da Pırlav günü tertip edilmiş ve güzel bir merasim yapılmıştır. 1865 yılında kurulan Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye (bugünkü adıyla Türk Okutma Kurumu) fakir talebeler için parasız yatılı bir mektep olup birçok kişi buradan mezun olmuştur.¹⁹⁰

¹⁸⁴ **Cumhuriyet** 6 Ocak 1947 s.1

¹⁸⁵ **Vatan** 19 Ocak 1947 s.1,3

¹⁸⁶ **Cumhuriyet** 17 Şubat 1947 s.1 , **Vatan** 17 Şubat 1947 s.1,3

¹⁸⁷ Hasan Cicioğlu , **Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Orta Öğretimin Tarihi Gelişimi** s.61 vd.

¹⁸⁸ Şevket Gedikoğlu **Köy Enstitüleri** s.185 , **Vatan** 20 Nisan 1947

¹⁸⁹ Şevket Gedikoğlu **a.g.e.s.**186 , **Vakit** 22 Nisan 1947

¹⁹⁰ **Vakit** 21 Nisan 1947 s.1 , **Vatan** 21 Nisan 1947 s.1,3

Nisan ayının ilk haftasında bitimi bir buçuk milyon liraya çıkacak olan Urfa'da erkek orta sanat olumlu binasının temel atma töreni çok kalabalık bir davetli huzurunda icra edilmiştir. Törende söz alan Urfa Valisi, Cumhuriyet hükümetinin Milli Eğitim davasına verdiği önemden ve memleket endüstrisinden bahsetmiş ve Urfalıları bu büyük eseri kazandıkları için candan tebrik etmiştir.¹⁹¹

23 Nisan'da bütün yurt "*Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramı*"nı heyecanla kutlamıştır. Okullarımızın tamamında törenler yapılmıştır. Özgürlük ve bağımsızlık teması işlenerek bize bu ülkeyi bırakanlar şükranlarla anılmışlardır.

1947 yılına kadar, her öğrenim yılında yarı-yarıya dengelenen kültür ve teknik tarım derslerinin ağırlıkları o yıl değiştirilmiştir. Yeni program kurumsal genel kültür derslerini artırmıştır. Bu çalışmalarla öğretmen, yeni Türk köyünün inşacısı değil, okuma-yazma öğretmekten öte hiçbir işe burnunu sokmayan tutucu bir bürokrat haline getirilmek istenmiştir. 1947 ve 1948'de çıkarılan kanunlarla da köylünün okul yapımı yükümlülüğünden çıkartılması sağlanmıştır. 1947-1948 ders yılında, Köy Enstitülerinin beyin kadrosunu yetiştiren Yüksek Köy Enstitüsü kapatılmıştır. 29 Nisan 1947'de Köy Enstitüleri için yeni bir yönetmelik hazırlanmış, bu yönetmelikle öğretmenlerin okul yönetimine etkin olarak katılmaları engellenmiştir. Ayrıca, öğrencilerin ders dışı çalışmaları sınırlandırmıştır. 9 Mayıs 1947 tarihli genelge ile kız ve erkek öğrenciler birbirinden ayrılmıştır.¹⁹²

20 Mayıs 1947 tarihli genelge ile öğrencilerin serbestçe okumalarına karşı çıkılmış ve onların seviyelerine uygun kitaplar okumaları kararlaştırılmıştır. Çoğunlukla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından dünya klasiklerinden yaptırılmış çeviriler, yine aynı bakanlıktan gönderilen listelere göre Köy Enstitüleri kitaplıklarından alınmış hatta yakıldığı iddia edilmiştir.¹⁹³ Daha sonraki yıl öğretim programı değiştirilerek iş eğitimi ilkesi kaldırılmış, böylece enstitüler klasik okullar haline getirilmiştir.

Temmuz ayının ilk haftasında Hükümet, Özel Din Bilgileri dersanelerinin açılmasına izin vermiştir. Milli Eğitim Bakanlığı tebliğinde İslam'ın esaslarını çocuklarına öğretmek isteyen yurttaşların ihtiyaç ve dileklerini Türk devriminin ve

¹⁹¹ **Aym Tarihi** 6 Nisan 1947

¹⁹² Pektaş **a.g.e.** s.342 , Cicioğlu **a.g.e.** s.56 vd.

¹⁹³ Gedikoğlu **a.g.e.** s.202 vd. , Cicioğlu **a.g.e.** s.342

Türkiye Cumhuriyeti rejiminin vicdan hürriyeti ve laiklik prensiplerinin zaruri kıldığı şekil ve şartlar altında yerine getirebileceklerini belirtmişlerdir.¹⁹⁴

Ayrıca 1 Temmuz günü İstanbul'da iki adet hemşire okulu açılmıştır. Açılış töreninde söz alan B. Uz, hemşireliğin önemini belirtmiş ve bundan sonra Trabzon'da, Ankara'da ve başka yedi merkezde hemşire okulları açılacağını belirtmiştir.¹⁹⁵

Ekim ayında Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Din Dershanelerinde okutulacak kitapların müfredatlarını tespit etmiştir.¹⁹⁶ 29 Ekim Cumhuriyetin kuruluşu törenlerle kutlanmış, Yine Büyük kurtarıcı Ulu Önder, 10 Kasım'da Atatürk'ün ölümü yurdun her köşesinde, okullarda gözyaşları içinde anılmıştır.¹⁹⁷

Bu dönemin orta öğretim açısından dikkat çeken bir başka özelliği, okul sayılarında görülen artışa rağmen, öğrenci sayısında çok önemli düşüşlerin meydana gelmesidir. İkinci Dünya Savaşı'nın sebep olduğu ekonomik problemler neticesinde 1942-1948 yılları arasında, özellikle Ortaokul öğrenci sayısı büyük ölçüde azaldı. Mesela 1940-1941 öğretim yılında 95.332 olan ortaokul öğrenci sayısı 1947-1948 öğretim yılında 59.093'e düştü. Nüfus artışı da dikkate alındığında gerilemenin çok daha büyük boyutlarda olduğu anlaşılacaktır. Buna rağmen okul yapımına devam edilerek ortaokul sayısı aynı dönemde 238'den 267'ye çıkartıldı.¹⁹⁸

1947 yılında meydana gelen üzücü bir olay da Aralık ayının sonlarında Milli Eğitim Bakanlığı binasının tamamen yanmasıdır. Yangında bakanlığın bütün evrak ve dosyaları kül olmuştur.¹⁹⁹ Yangının neden çıktığı konusunda çok tartışmalar olmuş, kundaklama olabileceği üzerinde durularak tahkikatlar yapılmıştır.²⁰⁰

¹⁹⁴ **Vatan** 3 Temmuz 1947 s.1 , **Vakit** 3 Temmuz 1947 s.1,3 , **Cumhuriyet** 3 Temmuz 1947 s.1

¹⁹⁵ **Ülkü** 3. Seri , Sayı 8 , **Ağustos** 1947 s.47

¹⁹⁶ **Cumhuriyet** 4 Ekim 1947 s.1 , **Vakit** 4 Ekim 1947 s.1,3 , **Vatan** 4 Ekim 1947 s.1,3

¹⁹⁷ **Cumhuriyet** 11 Kasım 1947 s.1 , **Ulus** 11 Kasım 1947 s.1 , **Vatan** 11 Kasım 1947 s.1,3 , **Vakit** 11 Kasım 1947 s.1

¹⁹⁸ Yiğit **a.g.e.** s.62

¹⁹⁹ **Cumhuriyet** 24 Aralık 1947 s.1,3

²⁰⁰ **Cumhuriyet** 29,30 Aralık 1947 s.1 , **Yeni Gazete** 30 Aralık 1947

2.1.2 Halk Eğitimi

Örgün eğitim ve öğretim alanında çalışmalar sürerken, halk arasında ihtiyardan gencine kadar rağbet gören, sosyal ve kültürel iletişim sayesinde inkılapların önemini halkın bilincinde en iyi tesis eden kuruluş, şüphesiz halkevleri olmuştur.²⁰¹ Halkın devrimleri benimsemesi ve kültür yaşamının zenginleşmesi ve aydınların halka yaklaşmasının sağlanması amacıyla 1932 yılında Türk Ocakları kapatılarak Mustafa Kemal ve CHP önderliğinde Halkevleri açılmıştır. Halkevleri sayısı 1936'da 210'a, 1945'te 405'e ve kapatıldıkları 1951'de de 478'e ulaşmıştır. Halkevlerinin genellikle kentsel yörelerde kurulması karşısında, kırsal kesime de ulaşabilmek amacıyla 1936'da Halkodaları açılmaya başlamıştır. Halkevlerinde dil ve edebiyat, güzel sanatlar, tiyatro, spor, sosyal yardım, kurslar, yayın ve kitaplık, köycülük, tarih ve müze konularında yapılan etkinlikler yanında okuma yazma kursları ile köy gezileri düzenlenmiş, dergi çıkarılmış ve kitaplıklar açılmıştır.²⁰²

5 Ocak Çukurova'nın kurtuluşunun 25'inci yıldönümüdür. Pazara rastlayan bu günde Adanalılar ve Mersinliler kurtuluşlarını büyük bir törenle kutlamışlardır. Bu vesile ile Adana ve Mersin Halkevlerinde heyecanlı konuşmalar yapılmış, temsiller verilmiştir.²⁰³ Eminönü halkevinde Milli Şairimiz Mehmet Emin Yurdakul için 14 Ocak Salı günü ölümünün üçüncü yıldönümü münasebetiyle bir anma toplantısı yapılmıştır. Şairin "*Ben hayatımda iki gaye takip ettim: birincisi halkçılık, öbürü milliyetçilik ve heyeti mecmuası insaniyetçiliktir.*" cümlesi onun bütün hayatı boyunca güttüğü davanın bir ifadesidir.²⁰⁴

Şubat ayının ilk haftasında Ankara Halkevi Başkanlığı, daha önce düzenlemiş olduğu sekizinci amatör resim müsabakası ile dokuzuncu amatör fotoğraf müsabakasının neticelerini bildirmiştir. Resim müsabakasında birinciliği Sabahat Ağaoğlu, ikinciliği Samiye Tibet üçüncülüğü Mustafa Tümekeç; fotoğraf müsabakasında birinciliği Sadrettin Sonat, ikinciliği Rifat Tümer kazanmışlardır.²⁰⁵

²⁰¹ Can Keklik 1938 **Yeni Türk Basınında 1938 Yılı Türk Basınında Gazi Mustafa Kemal Atatürk Ve Türk İnkılabı** s.113

²⁰² Rifat Okçabol **Cumhuriyet Döneminde Yetişkin Eğitimi** " 75 Yılda Eğitim" s.26 vd.

²⁰³ **Ülkü** , 3. Seri , Sayı 1 , Ocak 1947 s.41

²⁰⁴ **Ülkü** , 3. Seri , Sayı 1 , Ocak 1947 s.40

²⁰⁵ **Ülkü** , 3. Seri , Sayı 2 , Şubat 1947 s.40

Ayrıca 13 Şubat Perşembe günü Maraş'ın kurtuluş yıldönümü münasebetiyle Ankara Halkevi salonunda bir "*Kahraman Maraş*" gecesi tertiplenmiştir.²⁰⁶

23 Şubat Pazar günü Türk devriminin başarılı eserlerinden şerefli ve kutsal görevleriyle birer kültür ocağı olan Halkevleri ve Halkodalarımızın 15'inci yıldönümü bütün yurttta heyecanla kutlanmıştır. Bu münasebetle Ankara Halkevinde parlak bir tören yapılmıştır. Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü'nün de şerefliendirdikleri bu törende CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran, bir söylevle halkevleri bayramını açmıştır. Törenden sonra halkevleri ve halk odalarımızın 15'inci yıldönümü münasebetiyle tertiplenen birinci "*Türk Camcılığı Sergisi*" de açılmıştır: bundan 500 yıl öncesinden bugüne kadar cam sanayimizin gelişmesini ortaya koyan sergi halktan büyük ilgi görmüş, Cumhurbaşkanı da sergiyi gezmiştir.²⁰⁷

Mayıs ayında dolgun bir programla çalışmalarına devam eden Bursa Halkevinde Dr. Fahri Koman tarafından "*Diş hastalıklarının önemi, vücut yapısı üzerindeki tesirleri*" konulu bir konferans verilmiştir. Ayrıca Halkevi Orkestrası Merinos Fabrikasında işçi ve memurlara konser vermiştir. Konser dinleyiciler tarafından çok beğenilmiştir. Yine Halkevi salonunda bir İngilizce dil kursu tertiplenmiştir. İsteyenlerin katılabileceği kurs 12 Mayıs 1947'den itibaren çalışmalarına başlamıştır. Bursa Halkevinin çalışmaları arasında münazara düzenlemek ve spor müsabakaları yapmak da vardır.²⁰⁸

Isparta Halkevi'nin Sosyal Yardımlaşma kolunun çalışmaları çerçevesinde haftanın dört gününde fakir ve kimsesiz vatandaşlar muayene edilmekte ve kendilerine gereken bütün ilaçlar da parasız verilmektedir. Güzel Sanatlar Kolu'nun hazırladığı resim sergisi, Vali Nuri Atay'ın konuşması ile 20 Mayıs 1947 günü halkevi salonunda açılmıştır. Sergide 500'e yakın eser teşhir edilmiştir. Köycülük Şubesi ise Keçiborlu bucağına bağlı Geresin köyüne bir gezi tertip etmiştir. Geziye CHP il ve ilçe başkanları, veteriner, tarım ve Milli Eğitim Müdürleri, sıtma savaş başkanı ile diğer davetlilerden müteşekkil 30 kişilik bir kafiye iştirak etmiştir. Köylü vatandaşları her sahada aydınlatacak konferanslar vermişlerdir.²⁰⁹

²⁰⁶ **Ülkü** , 3. Seri , Sayı 2 , Şubat1947 s.40

²⁰⁷ **Vakit** 24 Şubat 1947 s.1 , **Vatan** 24 Şubat 1947 s.1,3

²⁰⁸ **Ülkü** , 3. Seri , Sayı 6 , Haziran 1947 s.45

²⁰⁹ **Ülkü** , 3. Seri , Sayı 6 , Haziran 1947 s.46

Bergama Halkevi kermes düzenlemiş, sergiler açarak piyesler oynanmış ve spor müsabakaları tertiplenerek yağlı güreşler, okçuluk, avcılık ve cirit gösterileri yapmıştır. İnegöl halkevinin Temsil ve Güzel Sanatlar Kolundan 27 genç İznik ve Yenişehir Halkevlerini ziyaret ederek temsil, bando ve caz konserleri vermişlerdir. Halkevliiler İznik'te tarihi eserleri görmüşler ve bu konuda Başöğretmen İbrahim Uz'dan izahat almışlardır. Her iki kasabada da Halkevliiler ve halk İnegöllüleriyle yakından ilgilenmişlerdir.²¹⁰

Giresun Halkevi'nin Dil ve Edebiyat kolu tarafında düzenlenen etkinlikte 25 Mart 1947 Salı günü akşamı Dr. Fahrettin Erginsoy tarafından "*Verem*" konulu bir konferans verilmiştir. 31 Mart 1947'de "*Türk kahramanlık şiirleri*" gecesi tertiplenmiş ve bu gecede Türk kahramanlık şiirlerinden örnekler okunmuştur. 21 Nisan günü Şair Abdülhak Hamid'i anma töreni tertiplenmiş, Lütfü Güngör tarafından bir konuşma yapılmıştır. 16 Haziran Pazar günü Toprak Bayramı kutlanmıştır. Yüksek Ziraat Mühendisi Mehmet Zorlu tarafından "*Toprak Kanunu*" hakkında açıklamalar yapılmıştır. Güzel Sanatlar kolu ise 24 Mart Cumartesi günü bir fasıl musikisi ve caz konseri tertiplemiştir. Ayrıca 22 Haziran gecesi yerli ve mahalli oyun ve şarkılarla bağlama ile gösteriler yapılmıştır.²¹¹

Urfa Halkevi Temsil Kolu tarafından bir ay sürekli çalışmalarla hazırlanan "*Alparslan Piyesi*"', büyük bir başarı ile sahneye konulmuştur. Temsil, Urfa'da beş defa gösterilmiştir. Her defasında yerli sazlar ve türkülerle şenlendirilen gösteriler çok kalabalık halk kitleleri tarafından büyük ilgi ve takdirle karşılanmıştır. Siverek Halkevi gösteri kolu yirmi beş kişilik bir grupla Diyarbakır'a gitmiş, şehir Sineması Salonunda "*Yurdum İçin*" adındaki piyesle "*Deliler Hekimi*" adındaki komediyi temsil etmişlerdir.²¹²

Faik Ahmet Barutçu'nun başkanlığında Trabzon Milletvekilleri Trabzon Halkevi salonunda toplanan tüccar, esnaf ve diğer halkla Trabzon'un ekonomik ve ticari durumuna dair bir konuşma yapmışlardır. Ayrıca Prof. Cemal Alagöz'ün başkanlığında, çevrede gezi ve tetkiklerde bulunan 30 kişilik Coğrafya heyeti şerefine Halkevi

²¹⁰ *Ülkü* , 3. Seri , Sayı 6 , Haziran 1947 s.46

²¹¹ *Ülkü* , 3. Seri , Sayı 8 , Ağustos 1947 s.46

²¹² *Ülkü* , 3. Seri , Sayı 9 , Eylül 1947 s.46

salonunda yemekli bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıya ilkokul, ortaokul ve lise öğretmenleri de katılmışlardır.²¹³

17 Kasım'da başlayıp 4 Aralık'ta sona eren CHP 7. Büyük Kurultayı'nda Halkevlerinin durumu da görüşülmüştür. Görüşmelerdeki esas tema, demokrasiye geçildiğinden diğer partilerin de Halkevleri'nden yararlanıp yararlanamayacağı ile Halkevlerinin CHP'nin bir yan kuruluşu olarak devam edip etmeyeceği konusudur. Bunun için CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Kurultayı açış konuşmasında şunları söylemiştir.” *Halkevlerinin de, siyasi partilerin ortakça sevebilecekleri ve ortaklaşa yararlanacakları bir kuruluş durumunda çalışmaları çok önemlidir ve gereklidir. Halkevlerinin kurulmasına devlet yardım etmiştir ve işlemlerine de yardımcı olmaktadır. Fakat Halk Partisi de bu kuruluşta tüm maddi ve manevi varlığını, emeğini, hizmetini harcamıştır. Halkevlerinin kültür kuruluşları olarak çalıştırılmaları esastır.*²¹⁴

Bu sözlerden etkilenen CHP Kurultayı, Halkevleri sorununu incelemek ve çözümlenmek üzere, İstanbul delegesi Dr. Fahrettin Kerim Gökay'ın başkanlığında 25 kişilik bir özel komisyon seçti. Bu komisyonun hazırladığı raporda, Halkevlerinin tüzel kişiliğe sahip bir kuruluş olması tavsiye ediliyor ve ancak bu husus bazı koşullara bağlıydı. Bu koşullara göre;

a) Kuruluşun yönetim bakımından Halk Partisi'ne bağlılığı sürdürülmeli ve bunu sağlayacak yasal koşullar bulunmalıdır.

b) Genel yarara hizmet eden dernekler için devletçe kabul edilen hak ve yararlar, bu kurum için de kabul edilmeli ve gerekli yasal hükümler getirilmelidir.

c) Kurumun ortadan kalkması ya da kaldırılması halinde taşınır ve taşınmaz malları Halk Partisi'ne kalmalıdır.²¹⁵

Gerçi bu tavsiye tam bir ayrılma değildi. Ama bir aşama olabilirdi. Nitekim, 4 Aralık 1947'de sona eren CHP 7. Büyük Kurultayı'da bu tavsiyeleri aynen kabul etmişti. Bundan sonraki görev Kırklar Parti Divanı'na aitti. CHP Genel Başkanvekili Hilmi Uran 09 Aralık 1947'de yaptığı açıklamada bu durumu perçinliyor ve şöyle diyordu. “*Kurultay'da verilen karara göre Halkevlerinin tüzel kişiliğe sahip bir kuruluş haline*

²¹³ *Ülkü*, 3. Seri, Sayı 10, Ekim 1947 s.45

²¹⁴ Goloğlu *Demokrasiye Geçiş* (1946-1950) s.190

²¹⁵ *A.e.* s.191

getirilmesi Parti Divanımıza görev olarak verilmiş bulunmaktadır." Bütün bunlara rağmen 16 Ocak 1948'de gizli bir toplantı yapacak olan CHP Parti Divanı, Halkevlerinin hiç bir noktadan CHP'den ayrılmasına razı olmayacak, mali sorun zorluklarını ileri sürerek halkevlerini eski halinde bırakacaktır.²¹⁶

Kapatıldığı 1951 yılına kadar faaliyetlerini sürdüren Halkevlerinin en önemli katkısı ve başarısı eğitim ve kültür alanında görüldü. Öyle ki, kurslarıyla, araştırmalarıyla, yazılarıyla, oyunlarıyla, verdiği emirlerle, Türkçe olmayan pek çok köyün adını değiştirmekle, soyadı verme günleri düzenlemekle, Türk dilinin yabancı tesirlerden kurtarılmasını, ülkenin her yerinde yeni harflerin yaygınlaşmasını, Türkçe öğretilmesini ve bilgi seviyesinin yükseltilmesini sağladı. En önemlisi, şiirleri, manileri, atasözlerini, hatıraları, tarihi olayları ve ilmi araştırmaları yazıya dökerek unutulmasını önledi.²¹⁷

2.1.3. Üniversiteler

Cumhuriyet'le birlikte Darülfünun-i Osmani, "*İstanbul Darülfünunu*" adıyla 1924 yılında yeniden kuruldu. Üniversiteye bilimsel özerklikle birlikte yönetsel özerklik de verildi. Fakat İstanbul Darülfünun'un Türkiye Devrimlerine karşı olumsuz tavır takınması, bilimlere ve toplum kalkınmasına katkı yapacak bilimsel çalışmalar yapmaması, öğretim üyelerinin bilimsel yapıtlar vermemesi ve topluma kapılarını kapaması üzerine eleştiriler artmıştı.²¹⁸

Yükseköğretim kurumlarının çağdaş gereksinmeler karşılayacak şekilde yeniden düzenlenmesine yönelik çalışmalar, Atatürk ve Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip'in önderliğinde, 1933 yılında başlatılmıştır. Cenevre Üniversitesi Pedagoji Profesörü Albert Malch reform gereksinme ve olanaklarını araştırmak; kadro, fakülte, ders ve sınavların düzenlenmesi, enstitü, klinik ve benzeri kurumların kurulması veya genişletilmesi gibi konularda bir ön proje hazırlamakla görevlendirildi.²¹⁹ Hazırlanan raporun Atatürk tarafından incelenmesinden sonra 31 Mayıs 1933'te çıkarılan bir kanunla Darülfünun resmen feshedilerek İstanbul Üniversitesi adıyla yeniden örgütlendi. Yüksek Mühendislik Mektebi ile Yüksek Ticaret Mektebi de yeni kurulan bu Türkiye'nin ilk üniversitesine bağlandı.

²¹⁶ Goloğlu a.g.e. s.191

²¹⁷ Yiğit a.g.e. s.73

²¹⁸ İbrahim Ethem Başaran *Türkiye'de Eğitim Sisteminin Evreleri '75. Yılda Eğitim'* s.106 vd.

²¹⁹ Aydemir a.g.e. s.372

İstanbul Üniversitesi'nden sonra Yüksekokul düzeyinde 1923'te Ankara'da Harp Okulu; 1925'te Ankara Hukuk Okulu, 1926'da Konya'da Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü açıldı. (Bu enstitü bir yıl sonra Ankara'ya taşındı). 1930'lu ve 1940'lı yıllarda Ankara'da yüksekokullar çoğaldı. 1934'te Kız Teknik Öğretmen Okulu, 1935'te Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 1937'de Erkek Teknik Öğretmen Okulu, 1941'de Ankara Hukuk Fakültesi, 1943'te Ankara Fen Fakültesi, 1945'te Ankara Tıp Fakültesi kurularak Ankara, İstanbul'a benzer bir yükseköğretim kentine dönüştürüldü. Böylece Ankara Üniversitesi'nin altyapısı kuruldu. Yine bu dönemde de İstanbul'da Teknik Üniversite'ye dönüşecek olan Yüksek Mühendis Okulu 1944'te açıldı.²²⁰

Atatürk döneminde laik ve Batılı düşünce yapısına uygun hale getirilen üniversitelerin, İnönü döneminde siyasi denetimin dışına çıkması sağlandı.²²¹ 1946 yılında çıkarılan "*Üniversiteler Kanunu*" ile üniversitelere özerklik ve tüzel kişilikleri verilerek üniversitelerin görevleri yeniden yapılandırılmıştır. Kanuna göre; Üniversitelerin görevleri; öğrencileri bilim anlayışı kuvvetli, sağlam düşünceli aydınlar ve Türk devriminin ülkülerine bağlı, milli karakter sahibi vatandaşlar olarak yetiştirmek, çeşitli mesleklere iyi eleman sağlamak, ülke sorunlarına öncelik veren bilimsel araştırmalar yapmak, araştırma ve inceleme sonuçlarını yayınlamak, doktora yaptırmak, toplumun genel düzeyini yükseltici bilimsel verileri yaymak olarak belirlenmiştir.²²² Ayrıca bu kanunun kabul edilmesiyle Türkiye'de İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi olmak üzere üç üniversite kuruluyordu.²²³

1947 yılına gelindiğinde Üniversiteler Kanunu henüz yeni çıkmışken sorunlar bitmemiş, verilen özerkliğin yetersiz olduğu, genişletilmesi gerektiği vurgulanmış, özellikle Milli Eğitim Bakanının üniversiteler üzerinde söz sahibi olmaya devam edeceği yolunda eleştiriler olmuştur. Ayrıca Üniversitelere sınavla giriş kaldırılmışsa da bu sefer öğrencilerden ücret alınmaya başlanmıştır.

Ocak ayının ilk haftasında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Talebe Derneği'nin tertip ettiği "*Profesörler Günü*" toplantılarının birincisi Eminönü Halkevinde

²²⁰ Başaran a.g.e. s.107

²²¹ Yiğit a.g.e. s.64

²²² **Düstür** , 3 Tertip , XXVII , 1323-1324 , Pektaş a.g.e. s.353

²²³ Goloğlu a.g.e. s.53

yapılmıştır.²²⁴ 11 Ocak 1947'de İstanbul Üniversitesi Rektörü Ordinaryüs Profesör Doktor Sıddık Sami Onar Ankara'ya giderek "*Üniversite Teşkilat Kanununun Tasarısı*" Milli Eğitim Bakanlığına vermiştir.²²⁵ 22 Ocak 1947 tarihli Cumhuriyet gazetesinin haberine göre Üniversite öğrenimine yeni esaslar konuyor başlığıyla, ara imtihan sisteminin kaldırılacağı ve devam mecburiyetinin de demokratik bir esasa bağlanacağı belirtilmektedir.²²⁶

23 Ocak 1947'de Büyük Millet Meclisi, Feridun Fikri Düşünsel'in başkanlığında toplanarak üniversite inşaatı için yeni ödenek ayrılmasını kabul etmiştir. Buna göre İstanbul Üniversitesi Hukuk ve İktisat Fakülteleri ile Tıp Fakültesi Merkez binası ve bir kısım enstitüler yaptırılması, Fen ve Edebiyat Fakülteleri yapılarının tamamlanması için yıllık ödenek miktarı 4 milyon, toplam bedelde 40 milyon lirayı geçmemek üzere ödenek ayrılmasını kabul etmiştir.²²⁷

Şubat ayının son haftasında İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği adına Ankara'ya gelen üniversiteli gençler Demokrat Parti Merkezini ziyaret ederek Celal Bayar ve Fuat Köprülü ile görüşmüşlerdir. Görüşmede Demokrat Partinin "*Din tedrisatını destekleyerek İlahiyat Fakültesinin kurulmasını ve mütearrız bir milliyetçilik takip edilmesini*" istemişlerdi.²²⁸

6 Mart Perşembe günü Ulus meydanında Ankara yüksek öğretim gençliği bir gösteri yapmıştır. Bundan bir kaç gün önce Ankara Üniversitesi'nin muhtelif fakültelerine ve yüksek okullarına mensup gençler tarafından Başbakan'a, Milli Eğitim ve İçişleri Bakanlarına 65 imzalı bir mektup göndererek "*Bazı sol fikirli profesörlerden şikayet etmişlerdi*". Buna karşılık Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinden bazı öğrenciler de bu iddiayı reddeden bir mektup yayınlamışlardır. Bu mektubun Yurt ve Dünya'cılarının gazetesi olan "*24 Saat*"te yayınlanması üzerine galeyana gelen gençler önce dil, tarih ve Coğrafya Fakültesinde toplandıktan sonra Ulus Meydanına gelmişler, gösteriler yaparak "*24 Saat, Marko Paşa*" gibi yayın yapan gazeteleri toplayıp yırtmışlardır.²²⁹

²²⁴ **Vatan** 8 Ocak 1947 s.1

²²⁵ **Vatan** 11 Ocak 1947 s.1,3

²²⁶ **Cumhuriyet** 22 Ocak 1947 s.1

²²⁷ **Vakit** 23 Ocak 1947 s.1,3

²²⁸ **Cumhuriyet** 26 Şubat 1947 s.1 , **Vatan** 26 Şubat 1947 s.1,3

²²⁹ **Ülkü** , 3. Seri , Sayı 3 , Mart 1947 , s.45 , **Vatan** 7 Mart 1947 s.1 , **Cumhuriyet** 7 Mart 1947 s.1,3 , **Vakit** 7 Mart 1947 s.1,3

"*Tıbbiyeciler Bayramı*" Çemberlitaş sinemasında yapılan bir törenle kutlanmıştır. Tıbbiye'nin 120'inci yılı münasebetiyle hazırlanan törene Ankara'dan gelen Büyük Millet Meclisi Başkanı Kazım Karabekir ile Vali ve Belediye Başkanı Dr. Lütfi Kırdar ve Tıp Fakültesi tedris heyeti hazır bulunmuşlardır. Salon bayraklarla donatılmış sivil ve askeri Tıbbiyeliler tarafından tamamen doldurulmuştur. Törende Tıp Fakültesi Dekanı Muhittin Erer'de bir konuşma yapmıştır.²³⁰

Mayıs ayının ortalarında İstanbul'da bulunan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü İstanbul Teknik Üniversitesi'ni ziyaret ederek Senato toplantısına katılmıştır. Ayrıca yurt salonlarını, yatakhaneleri ve yemek salonlarını da gezerek incelemelerde bulunmuştur.²³¹

Meclis Milli Eğitim Komisyonunda, Ankara Üniversitesinde bazı hocaların komünizm propagandası yaptıkları halde, üniversite yönetiminin bu öğretim üyelerine gevşek davrandığı belirtilmiş, bu nedenle Ankara Üniversitesi'nin kadrosu onaylanmamıştır.²³² Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı Nadir Nadi 18 Mayıs 1947'de "*Üniversitede Softa var mı?*" diye sorduktan sonra şöyle devam etmektedir: "*Şu veya bu nazariyeyi okutmamak diye bir prensip kararına varmak Atatürk Türkiye'sine yakışır bir hareket sayılmaz. Böyle bir yol tuttuğumuz taktirde giderek dünkü Almanya'ya ve bugünkü Rusya'ya benzememiz mukadderdir. Kürsüde Moskova ağzı ile konuşan bir profesör ya satılmıştır, yahut da kızıl sarıklı bir softadır. Bu gibilerin zaten üniversitelerimiz tarafından kapı dışarı edilmesi gerekir. Yüksek öğretim müesseselerimizde vazife gören ilim heyetimizin oraya layık olmayan bu gibi elemanları bulup meydana çıkarmakta bir güçlüğü uğrayabileceğini düşünmek bile istemeyiz.*"²³³

Prof. Fındıkoğlu ise Üniversiteler Kanununun çıkarılmasının birinci yıldönümünde 12 Haziran 1947'de kaleme aldığı "*Üniversite ve Demokrasi*" başlıklı makalesinde kullandığı şu ifadelerle başka bir yol önermektedir:

"Üniversite kadrolarının TBMM'de kabulü sıralarında ortaya çıkan şayiaları, ne devlet otoritesi, ne de muhtariyetten evvelki üniversitelerimize vaki kötü müdahaleler nevinden karışmalar bertaraf edemez. Bu yüzden üniversitelerimiz kendi içlerinde adeta bir kolektif otokratik cereyan, toplu bir kendi kendini tenkit havası yaratmalıdırlar.

²³⁰ **Vatan** 15 Mart 1947 s.1

²³¹ **Vakit** 16 Mayıs 1947 s.1,3

²³² **Vatan** 16,17 Mayıs 1947 s.1

²³³ **Cumhuriyet** 18 Mayıs 1947 s.1

Bilim cephesinde açılacak her gedik, ancak gene o cephenin neferleri tarafından kapatılabilir. Bütün mesele, üniversitelerimiz içindeki her bilgi şubesinde o şubeye mahsus metodoloji zihniyetinin ve bu zihniyeti besleyecek bir efkârı umumiyenin tesüs etmesinde toplanıyor. Böyle bir vaziyette bir tarih hocası saçmalayınca bir sosyoloji öğreticisi kendi idollerini ide şekline sokup körpe dimağları tenkit ve mukayese usulüne alıştırmaksızın zehirleyince hemen bu kolektif otokritik mekanizması harekete geçecek üniversiteler kanununun gösterdiği demokratik yollardan yürüyerek fikir urlarını temizleyecektir’’...²³⁴

Bu gelişmeler üzerine Ankara Üniversitesi öğretim üyelerinden Pertev Naili Boratav, Behice Boran ve Niyazi Berkes hakkında Ankara Üniversitesi Senatosu'nun kararına uygun olarak soruşturma açılmış ve bu konuda Rektörlük tarafından hazırlanan fezleke ve soruşturma dosyası Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer'e verilmiştir.²³⁵ Öğretim üyeleri, haklarında yürütülen soruşturma nedeniyle Milli Eğitim Bakanlığı emrine alınmışlardır.²³⁶

1947 sonunda Sovyetler Birliği ile ilişkiler biraz daha bozulmuş, bu nedenle üniversite öğrencileri İstanbul,²³⁷ Ankara ve İzmir'de²³⁸ Komünizm karşıtı gösteriler yapmışlardır. Özellikle Ankara'daki öğrencilerin gösterileri oldukça olaylı geçmiştir. Ankara'da üniversiteli gençler ellerinde Türk Bayrağı ve Atatürk'le, İsmet İnönü'nün fotoğrafları ve bazı pankartlar olduğu halde Komünizm karşıtı sloganlarla yürüyüşe başlamışlar, Cebeci Meydanında konuşmalar yaptıktan sonra Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine gelmişlerdir. Öğrenciler rektörün bulunduğu kata çıkıp, öğretim üyelerinden bazıları hakkında bir karar alınmamış olmasını ileri sürerek Rektör Şevket Aziz Kansu'yu istifaya zorlamışlar ve kendisinden istifa ettiğini bildiren bir kağıt almışlardır.²³⁹

Olaylardan sonra hocaların üniversiteden uzaklaştırılmalarına karar verilmiş, ayrıca olaylar sırasında rektörün odasına giren 25 üniversiteli öğrencide savcılığa verilmiştir.²⁴⁰

²³⁴ **Cumhuriyet** 12 Haziran 1947 s.1

²³⁵ **Cumhuriyet** 23 Haziran 1947 s.1,3

²³⁶ **Cumhuriyet** 24 Ağustos 1947 s.1

²³⁷ **Yeni Gazete** 25 Aralık 1947

²³⁸ **Vatan** 28 Aralık 1947 s.1,3 , **Cumhuriyet** 28 Aralık 1947 s.1

²³⁹ **Cumhuriyet** 28 Aralık 1947 s.1,3

²⁴⁰ **Yeni Gazete** 29,30 Aralık 1947

2.2. SANAT ALANINDAKİ GELİŞMELER

Cumhuriyetle birlikte diğer kültürel alanlarda yaşanan köklü dönüşümler Türk resim sanatında da yaşanıyordu. Mustafa Kemal'e göre de sanatta devrim, sanatçının her şeyden önce kendi öz kültürünü oluşturan değerlerin çağdaş bir yorumcusu olabilmesi ile sağlanabilirdi. Bu dönemde toplumcu tutumlar artmış, sanatçılar deneyimlerini geliştirebilecekleri ve yapıtlarını halk eleştirisine açacakları ortak sergilerde buluşmaya başlamışlardı.²⁴¹

2 Ocak Perşembe günü saat 17'de Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde, her yıl Ankara'da açıla gelmekte olan "*Devlet Resim ve Heykel Sergileri*"nin sekizincisi açılmıştır. Bu sergi Güzel Sanatlar Birliği, D Grubu, Türk Ressamlar ve Heykeltıraşlar Cemiyeti, İzmir Ressamlar Cemiyeti, Müstakil Ressamlar Cemiyeti mensupları ile hiçbir birliğe bağlı olmayan serbest ressamlarımızın yaptıkları resim ve heykellerden meydana gelmiştir. Sergide 121 ressam tarafından yapılan 504 resimle, 6 heykeltıraş tarafından vücuda getirilen 14 heykel vardır.

Sanatsever Ahmet Çanakçı'nın geçen yıl adına izafetle koyduğu "*Çanakçı Mükafatı*" bu yıl da konmuştur. Bu mükafatı kazanacak resimlerin seçilmesi için beş kişilik bir jüri teşekkül etmiş ve mükafatları dağıtmıştır. Birincilik mükafat, Zeki Faik İzer'in "*Yeni Cami*" adlı tablosuna, ikincilik mükafat, Malik Aksel'in "*Namaz'da*" adlı tablosuna, üçüncülük mükafat, ise Sami Lim'in "*Kavaklıdere*" adlı peyzajına verilmiştir. Sergi 3 Şubat 1947 tarihine kadar bir ay devam etmiştir.²⁴²

6 Ocak Pazartesi günü orduevinde Ressam Emekli Subaylar Derneği'nin sergisi açılmıştır. 1944 yılında bir kaç ressam subayın el ele vermesiyle kurulan "*Ressam Emekli Subaylar Derneği*" bu yıl emekli ve muvazzaf 33 Ressam Subay'ın katıldığı bir sergi açılmıştır. Sergide 240 tablo vardır, ressamların 22'si emeklidir. Zamanlarını değerlendirircesini bilen ve işlerinde sanatın doruklarına yetişen, sırrına eren ustalar vardır.²⁴³

²⁴¹ Sezer Tansu, **Resim Sanatının Tarihi**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1992, s.158-163

²⁴² **Cumhuriyet** 30 Ocak 1947 , Ülkü 3. Seri , 10 Ocak 1947 s.27 , 41

²⁴³ **Ülkü** 3. Seri , 1 Ocak 1947 , s.29 , 41

16 Ocak Perşembe günü Salih Erimez "*Tarihten Çizgiler*"in 5. sergisini Ankara'da açmıştır: Batıl fikirleri hicveden ve yer etmiş eski adetlerin birer canlı tablosunu ifade eden sergide 75 kadar eser mevcuttur.²⁴⁴

25 Ocak Cumartesi günü İngiliz Kültür Heyeti'nin hazırladığı "*Britanya Şehircilik Sergisi*" Ankara Halkevinde Bayındırlık Bakanı C. Kerim İncedayı'nın bir nutku ile açılmıştır. Bu sergide bugün Britanya'nın karşılaştığı şehircilik davasını, hem şehirlerinin hem de şehir dışındaki mahdut arazisinin en faydalı şekilde planlanması davasını grafiklerle izah etmiştir. Bu davanın hal şekli de hatıralar, şekiller, fotoğraflar ve maketlerle çok açık olarak anlatılmaktadır.²⁴⁵ Sergi 15 Şubat tarihine kadar açık kalmıştır.

Şubat ayının 15'inde Cumartesi günü Paris Konservatuarı Profesörlerinden Lazar Levy, Devlet Konservatuvarında bir konser vermiştir. Bu konserde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de hazır bulunmuştur. Yine aynı gün Romen Ressamı Lena Constate'in hazırlamış olduğu 22 tablodan ibaret resim sergisi Ankara Halkevi Resim Galerisinde açılmıştır. Sergi 25 Şubat'a kadar açık kalmıştır.²⁴⁶

Her yıl olduğu gibi 1947 yılında da Ankara Halkevinde "Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi" açılmıştır: 9 Şubat 1947'de açılan sergiye 36 amatör sanatçı katılmıştır. Yıldan yıla sürüp gelen ve gitgide küçüksenemeyecek bir mahiyet alan bu sergilerin yurttaşın sanat zevkini geliştirmek ve güzel sanatlara karşı gösterdikleri sevgi ve ilgiyi artırmak hususunda büyük faydası olmaktadır. Toplumun sanat eğitimini sağlaması güzel ve iyi resimi teşvik etmek amacıyla açılan bu sergide derece alanlara da ödüller verilmektedir. Ayrı ayrı iki jüri tarafından incelenen eserler arasında; Resimde Sabahat Agaoğlu birinci, Saniye Tibet ikinci, Musatfa Tömekçe üçüncü olmuştur. Fotoğrafta ise Sadrettin Sonat birinci, Rıfat Tümer ikinci ve Mustafa Zeybekoğlu ise üçüncü olmuşlardır.²⁴⁷

27 Şubat Perşembe günü önemli karikatür sanatçısı Cemal Nadir Güler ölmüştür. 1902'de Bursa'da doğan. İlk ve orta tahsilini Bursa ve Bilecik'te yapan Cemal Nadir Kasnak işleme çıraklığı, resim öğretmenliği gibi işler yaptıktan sonra nihayet "*Amca Bey*" ile şöhret kazanmıştır. Milletlerarası çapta büyük bir kıymet olan Cemal Nadir

²⁴⁴ *Ülkü* 3. Seri , 2 Şubat 1947 , s.40

²⁴⁵ *Cumhuriyet* 26 Ocak 1947 s.1 , *Ülkü* 3. Seri , 2 Şubat 1947 s.41

²⁴⁶ *Ülkü* 3. Seri , Mart 1947 , s.45

²⁴⁷ *Ülkü* 3. Seri , Mart 1947 , s.20

Türk Basın ve sanat dünyası için büyük bir kayıp olmuştur.²⁴⁸ 8 Nisan günü Beyoğlu Halkevinde rahmetli Cemal Nadir'in eserlerinden oluşan bir karikatür sergisi açılmıştır.²⁴⁹

Kompozitör Adnan Saygun'un Paris'te verilen Yunus Emre Oratoryosu konserinde 4 bin kişilik seçkin bir davetli hazır bulunmuş ve bu büyük Türk sanatkarını heyecanla alkışlamışlardır. 3 Nisan'daki bu konser Fransa'da büyük ilgi görmüştür. Konser Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Numan Menemencioglu öncülüğünde tertiplemiştir.²⁵⁰

13 Temmuz Salı günü Türk Resim Sanatının öncüsü, duayeni İbrahim Çallı 33 yıldır görev yaptığı Güzel Sanatlar Akademisi Profesörlüğünden 65 yaşını doldurması dolayısıyla yaş haddinden emekliye ayrılmıştır. Büyük sanatçının emekliye ayrılması dolayısıyla bir tören yapılmış ve eserlerinden oluşan bir sergi açılmıştır.²⁵¹ Çallı'nın emekliye ayrılması dolayısıyla Milli Eğitim Bakanı bir mektup yazmıştır. Törende okunan bu yazısında Şemsettin Sirer:

"Ömrünüzün birçok yıllarını şerefle verdiğiniz bu müessesenin 13 Temmuz 1947'den itibaren adınızı alacak ve hatıranızı yaşatacak olan Çallı Atölyesi'nde dilediğiniz zaman öğretim ve yaratma görevine devam edebileceğinizi arz eder, sıhhat ve uzun ömürler dilerim" demişlerdir.²⁵²

Temmuz ayının son haftasında İstanbul'da "*İngiliz İmparatorluk Sergisi*" açılmıştır. Sergide İngiliz camiasına mensup her kıta ve memleketin özellikleri canlı resimler ve grafiklerle gösterilmektedir. Hükümet erkanı ile Türk ve yabancı sosyetesine mensup pek çok kimse serginin açılışına katılmışlardır. Sergiyi açan İngiliz Büyükelçisi David Kely, Türkçe olarak verdiği demeçte İstanbul Valisine teşekkür ettikten sonra ve bu serginin "*Türk İngiliz İttifakının yeni bir delili*" olduğunu söylemiştir.²⁵³

Güzel Sanatlar Birliği 24'üncü Resim Sergisi Ankara Halkevi'nin mermer direkli büyük salonunda otuz ressamın el emeği olan 144 tablo ile açılmıştır. Sergiyi Ülkü Dergisinin sanat eleştirmeni Eşref Üren "*Henüz yirmi dört yaşında ihtiyarlayan bu*

²⁴⁸ **Vatan** 28 Şubat 1947 s.1,3 , 1 Mart 1947 , **Cumhuriyet** 1 Mart 1947 s.1 , **Ülkü** 3. Seri , Mart 1947 , s.45

²⁴⁹ **Ülkü** 3. Seri , 3 Mart 1947 , s.47

²⁵⁰ **Vatan** 13 Nisan 1947 s.1,3

²⁵¹ **Cumhuriyet** 14 Temmuz 1947 s.1 , **Vatan** 15 Temmuz 1947 s.1,3

²⁵² **Ülkü** 3. Seri , 8 Ağustos 1947 , s.47,48

²⁵³ **Vakit** 29 Temmuz 1947 s.1,3

sergi, muhakkak ki yeniye düşman olmanın sıkıntısını çekiyor"²⁵⁴ eleştirisinde bulunmuştur.

Vakit Gazetesinin 4 Aralık 1947 tarihli haberinde "*Resim Müzesi Nihayet Açılıyor*" başlıklı yazısıyla "*Müzenin 17 resim ve 2 heykel salonunda 500 den fazla eser*"in bulunduğu belirtilmiştir Müze Müdürü Ressam Halil Dikmen'in muhabire anlattıkları da şu şekildedir:

"Memleketimizde biricik sanat ocağı olan güzel sanatlar akademisi geçenlerde 60. yılını kutlamıştı. Resimler ve heykeltıraşlarımızın eserlerini teşhir edebileceğimiz sergi binamız yoktu. Atatürk, sanatın ve sanatkarın bu büyük noksanını görmekte gecikmedi. Dolmabahçe sarayının veliaht dairesini tahsis etti. Takii güzelliği ile sanatkarları da içinde toplanmış olan İstanbul, bu surette resim sanatımızı başıboşluktan kurtaran bir müzeye de kavuşturmuş oldu"²⁵⁵ demiştir.

1947 yılı içinde koyu bir politika havası etrafı sardığından bilim, sanat ve kültür olayları günlük basında ikinci plana düşmüştür. Sanat ve kültür alanında harcanan hizmetlerin sonuçları herkes tarafından kolayca görülmediği gibi bu çalışmaların meyvelerinin olgunlaşmasının da uzun zaman istediği bir gerçektir.²⁵⁶

²⁵⁴ **Ülkü** 3. Seri , Sayı 10 , Ekim 1947 , s.34

²⁵⁵ **Vakit** 4 Aralık 1947 s.1

²⁵⁶ **Ülkü** 3. Seri , 2 Şubat 1947 , s.6

2.3. HUKUKİ DÜZENLEMELER

1947 yılında Hukuk alanında yapılan en büyük yenilik "*Sendikalar Kanunu*"dur. Cumhuriyet kurulduktan sonra halkın büyük bir kesimi kırsal kesimde yaşamaktaydı. Kentlerde yaşayanların da çoğunlukla sendikalaşmaya ortam oluşturabilecek bir çalışma ilişkisi içinde buldukları söylenemez. Nitekim, 1927 Sanayi Sayımı sonuçlarına göre işletmelerin %70'ten fazlası dörtten az kişinin istihdam edildiği küçük boyutlu işletmelerdir. Dört ve daha çok kişinin çalıştığı işletmelerde istihdam edilen yaklaşık 1,5 milyon kişinin yalnızca 150 bin kadarı işçi ve yaklaşık 8 bini memur durumundadır.²⁵⁷

Yeterli sermaye birikimi olmaması nedeniyle, Türkiye'de 1929 yılı sonlarına kadar ciddi bir sanayileşme hamlesi görülmezken, Türkiye 1923 yılından beri uyguladığı liberal ekonomi modelinden sonuç alamamış, bu nedenle 1930'dan itibaren ülkede devletçi uygulamalar başlatılmıştır. Bu uygulamalar sonucunda Türkiye'de gerçek anlamda sanayi kuruluşları ortaya çıkmıştır.²⁵⁸ Sanayileşme başlayınca, iş gücü ve işçi sınıfı da oluşmaya başlamıştır. İşçi sınıfının oluşmasıyla birlikte İş Hukuku konusu da Türkiye'nin gündemine girmekte gecikmemiş, işçi hakları, işçi-işveren ilişkileri gibi sorunların İş Hukuku çerçevesinde ele alınma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. İşçilerin örgütlenmesi, işçi sigortaları, işçi ve işveren sendikaları, grev ve lokavt gibi konular İş Hukuku çerçevesinde ele alınmıştır.²⁵⁹

Türkiye'de ilk İş Kanunu 8 Haziran 1936'da, Cumhuriyet'in ilanından 13 yıl sonra çıkartılmış, bu kanunun 1. maddesinde ilk defa işçi ve işveren hukuken tarif edilmiştir. İş Kanununda işçi, "Bir iş akdi dolayısıyla, başka bir şahsın işyerinde bedenen veya fikren veya hem bedenen hem de fikren çalışan kimse" olarak tanımlanırken işveren de, "*Bir iş akdi dolayısıyla kendi işyerinde başka bir kimseyi bedenen veya fikren çalıştıran*" kişi olarak tanımlanmaktadır. On ve daha çok sayıda işçi çalıştıran işyerlerinde uygulanacak olan bu kanunun 72. maddesine göre de grev ve lokavt yasaklanmıştır.²⁶⁰ Bu iş kanunuyla işçi ve işveren iki ayrı sosyal taraf olarak kabul edilmiş oluyordu. Bu iki sınıf, diğer sanayi ülkelerinde olduğu gibi artık Türkiye'de birbiriyle ekonomi ve siyaset alanında mücadele etmeye başlayacaklardır.

²⁵⁷ Mehmet Şehmus Güzel, "*Cumhuriyet Türkiye'sinde İşçi Hareketleri*", *Cumhuriyet Dönemi...*, Cilt:VI, s.1850.

²⁵⁸ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, Tekin Yayınevi, Cilt:I, İstanbul, 1995, s.452,

²⁵⁹ Şerafettin Pektaş, *Milli Şef Döneminde (1938-1950) Cumhuriyet Gazetesi*, Fırat Yayınları, s.289,

²⁶⁰ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam (1938-1950)*, Remzi Kitabevi, Cilt:II, İstanbul, 1985, s.360.

1939 yılında çıkarılan "Cemiyetler Kanunu" ile sınıf esasına dayanan derneklerin kurulması yasaklandığı için, sendikal hayat tamamen sona ermiştir.²⁶¹ 18 Ocak 1940'ta çıkarılan Milli Koruma Kanununun, İş Kanununu işçilere sağladığı nisbi hakları da adeta yok ederek, iş hayatını düzenlemeye çalışmaktadır. Kanuna göre; vatandaşlara ücretli iş mükellefiyeti yüklenebilir, işçiler ve müstahdemler işlerini geçerli bir mazeret olmaksızın ve habersizce terk edemezler. Gerek görülürse, çalışma süresi günde üç saate kadar artırılabilir. İşçilerin haftada bir gün tatil yapma hakkı saklı kalmak şartıyla hafta tatili kanunu da uygulanmaz. Benzer uygulamalar tarım sektörü içinde öngörülmüştür.²⁶²

II. Dünya Savaşı'nın Faşizm ve Nazizmin yenilgisiyle sonuçlanması, Türkiye'de demokrasiye olan güvenin ve demokrasiye bütün kurumlarıyla eksiksiz bir işleyiş kazandırma yönündeki eğilimlerin güçlenmesi yönünde etkili olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın Demokrasi Cephesi tarafından kazanılması dünyada ve Türkiye'de bu ülkelerin ve rejimlerinin prestij kazanmalarına yol açmıştı. Dünyada oluşan yeni dengelere ayak uydurmak isteyen siyasi iktidar, iç hukuk, demokrasi ve çalışma hayatı gibi konularda bir takım hazırlıklar içine girmiştir.²⁶³

Bu gelişmeler üzerine 23 Haziran 1945 tarihinde Çalışma Bakanlığı'nın kuruluş ve görevleriyle ilgili kanun tasarısının mecliste kabul edildiği Türk Basımına yansımıştır.²⁶⁴ Yine 16 Temmuz 1945 tarihinde 4792 sayılı ile de İşçi Sigortaları Kanunu çıkarıldı.²⁶⁵ Çalışma Bakanı Sadi İrmak İstanbul'a gelmiş 17 Temmuz 1945'te işçi temsilcileriyle, 18 Temmuz'da da işveren temsilcileriyle görüşerek yeni kanun hakkında bilgiler vermiştir.²⁶⁶ Çalışma Bakanlığı'nın kurulmasından bir yıl sonra, çalışma hayatını doğrudan etkileyen önemli bir gelişme olarak, 5 Haziran 1946'da Cemiyetler Kanununda yapılan bir değişiklik, sendikaların kurulmasına yasal açıdan engel teşkil eden bir duruma son verilmiştir. Söz konusu yasanın "sınıf esasına müstenit cemiyet kurulamaz" hükmü kaldırılmıştır.²⁶⁷ Bu yasal değişikliğin ardından dernek sayısı hızla artarken, başta İstanbul olmak üzere; ülkenin sanayileşmiş yörelerinde hızla sendikalar kurulmaya başlanmıştır.

²⁶¹ **Düstur**, 3 Tertip, XIX, s.1577.

²⁶² **Düstur**, 3 Tertip, XXI, s.435, Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni**, s.470.

²⁶³ Şerafettin Pektaş, **a.g.e.**, s.290.

²⁶⁴ Pektaş, **a.g.e.**, s.290.

²⁶⁵ Aydemir, **a.g.e.** s.363.

²⁶⁶ Pektaş **a.g.e.** s.291

²⁶⁷ **Düstur**, 3 Tertip XXVII, 1254

Kuruluşlarından kısa bir süre sonra, sendikaların bazı sosyal partilerle ilişkiye geçmesinin kapatılmaları için gerekçe oluşturduğu görülmektedir. 16 Aralık 1946'da Sıkıyönetim Komutanlığının emri ile mevcut sosyalist partilerle birlikte olanlarla ilişkili görülen sendikaların kapatılması gündeme gelmiştir.²⁶⁸ Söz konusu parti ve sendikaların kapatılmalarının ardından Sendikalar Kanunu çıkarılması gündeme gelmiştir. Hükümet önce sendikaların yerine alacak “*Türk İşçiler Derneği*” adı ile bir dernek kurulması yolunu denemiş, ancak bu konuda hazırlanan tasarı daha sonra Bakanlar Kurulu'nda yeniden ele alınarak “*İşçi Sendikaları Kanunu*” tasarısına çevrilmiştir. 1947 yılı Ocak ayı sonlarında Meclise gelen tasarının amacı, “*İşçi Sendikalarına milli bir mahiyet vermek*” ve “*kökü dışarıda olan cereyanların bu teşekküllere bulaştırılmasına*” engel olmaktır. Tasarıya göre, sendikaların “*beynelmilelci*” kurullarla münasebetlerine izin verilmeyecektir.²⁶⁹

Ocak ayı sonunda meclis gündemine giren “*Sendikalar Kanunu*”, 5018 sayılı ile 20 Şubat 1947 tarihinde çıkarılmış, 6542 sayı ile 26 Şubat 1947 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.²⁷⁰

Tasarının Meclis'te görüşülmesi sırasında iktidar ve muhalefeti karşı karşıya getiren en önemli madde işçilere grev yasağı koyan maddeydi. Demokrat Parti işçilere grev hakkı verilmesini isterken iktidar buna karşı çıkmış ve Çalışma Bakanı Sadi İrmak, grevin liberal bir düzende doğru olabileceğini belirterek, “*Biz devletçi bir rejimiz*” sözleriyle muhalefetin isteklerine karşı çıkmıştır.²⁷¹ CHP Diyarbakır Milletvekili Vedat Dicleli tasarının anlam ve önemini belirtmeye çalışarak “*işçilerin o zamana kadar Dernekler Kanunu hükümlerine dayanarak türlü dernekler kurduklarını, fakat bunların gelişigüzel kurulduklarını, bu yüzden bir takım gizli menfaatlere ve tehlikeli akımlara alet olduklarını, bu tasarı ile işçi kuruluşlarının düzene sokulacağını, dış tehlike ve akımların önleneceğini, sendikaların amacının işçiyi politik akımlara alet olmaktan kurtarmak ve işçilerin karşılıklı yardımlarını sağlamak olduğunu, sendikaların politika*

²⁶⁸ Güzel, a.g.e. , s.1853.

²⁶⁹ Cumhuriyet, 18 Ocak 1947 s.1

²⁷⁰ Düstur, 3 Tertip, XXVIII, s.329.

²⁷¹ Cumhuriyet, 21 Şubat 1947 s.1,3

ile ilişkilerinin bulunmayacağını, fakat işçilerin istedikleri partilere girebileceklerini" belirtmiştir. Suphi Batur ise dünyadaki sendikal gelişimi anlattıktan sonra "*Sendikaları, ihtilal ve kıskırtma düşüncesi dışında, siyasetten uzak meslek kuruluşları olarak anlamak gerekir*" demiştir.

Çalışma Bakanı Sadi Irmak; tasarıdaki esasların "*sendikaya girip çıkma serbestliği, meslekte olmayanların sendikalara sızmalarını önlemek ve sendikaların milli karakter taşıması*" olduğunu açıklamış ve "*Bizim hareketimizdeki motif, milli motiftir. Yasakladığımız husus beynelmilelciliktir*" demiştir. Bazı konuşmacılar grev hakkı üzerinde durmak istemişlerse de, Emin Erişirgil'in konunun bu kanunla değil, İş Kanunu ile ilgili olduğunu belirtmesi üzerine görüşmeler tamamlanmış ve 5018 sayılı Sendikalar Kanunu kabul edilmiştir.²⁷²

Mecliste kabul edilen Sendikalar Kanununun 4. maddesinde, kurulan sendikaların faaliyetlerini açıklayarak faaliyet alanlarını belirtmiştir. Buna göre sendikalar:

1. Üyeleri adına genel sözleşmeler akdetmek
2. İşçi ve işverenler arasındaki iş ihtilaflarında yetkili hakem kurullarına vesair mercilere ihtilafın konusu hakkında mütalâa bildirmek ve hal şekli hakkında istekte bulunmak.
3. İşverenler veya sendikaları, iş arayanlara karşı ücreti rayiçten aşağı düşürme teşebbüsüyle birleştikleri hallerde toplulukla iş ihtilafını tetkike yetkili merci ve hakem kurullarına başvurmak,
4. Hastalık, işsizlik, sakatlık ve ölüm halleri için yardımlaşma sandıkları kurmak ve üyelerin yararına sigorta sözleşmeleri akdetmek.
5. Hizmet akdini ilgilendiren hususlarda hakkını arayan üyelerine ve hak sahibi mirasçılara hukuki yardımda bulunmak ve genel sözleşmeden ve mesleğin müşterek menfaatlerinden doğan hususlarda ve sigorta haklarında üyelerini ve mirasçılarını temsilen dava husumete ehil olmak,

²⁷² Mahmut Goloğlu, **Demokrasiye Geçiş (1946-1950)**, s.160,161, **Cumhuriyet**, 21 Şubat 1947.

6. İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu ile İş ve İşçi Bulma Kanunu ve Çalışma Bakanlığı'nın kuruluşu hakkındaki kanun hükümlerine göre toplanan kurullara temsilci göndermek,

7. Üyelerinin meslek bilgilerini artıracak ve kültürlerini genişletecek kurslar ve konferanslar tertip etmek ve boş zamanlarını iyi geçirmek için imkanlar sağlamak,

8. İstihsal, istihlak, kredi ve yapı kooperatifleri kurmak için teşebbüste bulunmak ve yardım etmek,

9. Ticari gayelerle olmamak şartıyla sağlık ve spor tesisi kurmak ve işletmekle yükümlüdürler.²⁷³

Kabul edilen bu kanunla sendikalara "toplu sözleşme" hakkını vermekle olumlu bir durum ortaya çıkarıyorsa da, kanun sendika kurmayı ve sendika üyeliğini mecbur kılmamakla işleyişi önemli ölçüde engelliyordu. Bu suretle işverene, sendikalı işçiye yüz vermemek ve sendikasızlığı devam ettirmek gibi imkan sağlıyordu. Ama sendikaları müeyyidesiz bırakan en önemli nokta, grev hakkının olmamasıydı. Bu sebeple ülkemizde sendikacılık bu süreçte 1947 kanununa rağmen gelişemedi ve yaygınlaşamadı.²⁷⁴

2.4. EKONOMİK GELİŞMELER

2.4.1. 1947 Yılı Bütçesi

1947 yılı bütçe tartışmalarında, 7 Eylül 1946 tarihli devalüasyon kararı ve ekonomiye olan etkileri temel tartışma konusu olarak göze çarpar. Görüşmelerde güçlü bir muhalefetin varlığı hissedilir olmuştur. CHP içerisinde eleştirileri ılımlı ve yapıcı olan muhalifler, DP'nin 7 Ocak 1946 tarihinde kuruluşu ile eleştiri dozunu iyiden iyiye artırmışlardır. Karşılıklı tartışmalar ve hakarete varan söylemler DP'li milletvekillerinin bütçe görüşmelerini terk etmelerine kadar varmıştır.²⁷⁵

²⁷³ **Düster**, 3 Tertip, XXVIII, s.930.

²⁷⁴ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, s.363.

²⁷⁵ Gürhan Kınalı, **Bütçe Görüşmeleri Ekseninde Türkiye Ekonomisi (1946-1950), Yüksek Lisans Tezi**, s.36.

1947 yılı bütçesi 30 Eylül 1946 tarihinde TBMM'ne gelmiş 30 Aralık 1946'da kabul edilerek, 2 Ocak 1947'de 6495 sayı ile Resmi Gazetede yayınlanarak ilan edilmiştir.²⁷⁶ 1947 yılı gelirleri aşağıdaki tabloda verildiği gibidir:²⁷⁷

Tablo 1: 1947 Yılı Devlet Gelirleri Bütçesi (B Cetveli)

BİRİNCİ KISIM

1. Kazanç ve Servet Vergileri	
Kazanç Vergisi	157.000.000
Hayvanlar Vergisi	27.400.000
Veraset ve İntikal Vergisi	1.400.000
Maden Resimleri	1.400.000
Toplam	187.200.000

2. Muamele ve İstihlak (Tüketim) Vergileri	
Gümrük Vergileri	80.250.000
Muamele Vergisi	188.000.000
Dahili ve İstihlak Vergileri	36.150.000
Damga Resmi	21.000.000
Tapu Harçları ve Kaydiyeler	6.000.000
Mahkeme Harçları	3.650.000
Hayvan Sağlık Zabıtası Resmi	100.000
Diğer Vergiler	14.570
Diğer Harçlar	2.158.000
Toplam	351.878.000

3. Tekel Geliri	
Tütün, Tuz, İspirtolu İçkiler, Kibrit vs.	54.086.000
Oyun Kağıdı	100.000
Toplam	54.186.000

4. Devlet Malları ve Mülkleri Gelirleri	
--	--

²⁷⁶ **Düster**, 3 Tertip, Cilt: XXVIII, s.384.

²⁷⁷ **Düster**, 3Tertip, Cilt: XXVIII, s.987-392

Devlet Ormanları Gelirleri	250.000
Gayrimenkul Kiraları ve Ecrimisilleri	850.000
Menkul ve Gayrimenkul Mallar Satış Gelirleri	5.400.000
Toplam	6.500.000

5. Devletçe İdare Edilen kurumlar	
Devlet Demiryolları ve Limanları	–
Posta, Telgraf ve Telefon	–
Darphane ve Damga Basımevi	100.000
Resmi Basımevleri Gelirleri	80.000
Resmi Okullar Gelirleri	70.000
Sulama İdareleri Gelirleri	100.000
Radyo Geliri	1.700.000
Diğer Kurumlar	500.000
Mili Piyango Geliri	6.580.000
Toplam	9.130.000

6. Genel Kurumlar ve Şirketlerden Devlet Hissesi	
Fenerler Geliri Mukabili Alınan	30.000
Mükerrer Sigorta Şirketinden Alınan	400.000
Musul Petrollerinden Alınan	2.500.000
Toplam	2.680.000

7. Çeşitli Gelirler	
Hazine Portföyü ve İştirakleri Gelirleri	900.000
Kıymetli Kağıtlar	300.000
Muayyen Giderler Karşılığı Gelirler	200.000
Eski Alacaklar	35.200.000
Cezalar	5.500.000
Çeşitli Gelirler	8.000.000
Toplam	50.150.000

8. Geçici Gelirler	
---------------------------	--

İktisadi Buhran Vergisi	88.500.000
Muvazene Vergisi	63.500.000
Toplam	152.000.000

BİRİNCİ KISIM TOPLAMI	813.724.000
------------------------------	--------------------

İKİNCİ KISIM

1. Savunma Vergileri	92.487.000
2. İstisnai Gelirler	115.021.000
İkinci Kısım Toplamı	207.508.000

KISIMLAR TOPLAMI

BİRİNCİ KISIM TOPLAMI	813.724.000
İKİNCİ KISIM TOPLAMI	207.508.000
GENEL TOPLAM	1.021.232.000

Kaynak: Düstur, 3 Tertip, Cilt XXVIII, s.987-392

Tablo 2: 1947 yılı Devlet Giderleri Bütçesi (A Cetveli) ²⁷⁸

Büyük Millet Meclisi	13.690.526
Cumhurbaşkanlığı	1.129.863
Sayıştay Başkanlığı	1.962.662
Başbakanlık	3.312.257
Danıştay Başkanlığı	915.533
Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü	5.733.110
İstatistik Genel Müdürlüğü	880.347
Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü	2.630.782
Diyanet İşleri Başkanlığı	2.716.106
Adalet Bakanlığı	37.933.840

²⁷⁸ Düstur, 3 Tertip, Cilt: XXVIII, s.886.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	5.536.999
Milli Savunma Bakanlığı	242.497.895
İçişleri Bakanlığı	18.894.414
Emniyet Genel Müdürlüğü	30.776.949
Jandarma Genel Komutanlığı	37.234.140
Dışişleri Bakanlığı	11.989.998
Maliye Bakanlığı	114.253.215
Devlet Borçlar	198,067.163
Milli Eğitim Bakanlığı	100.716.321
Bayındırlık Bakanlığı	84.501.247
Ekonomi Bakanlığı	6.742.723
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	42.007.455
Gümrük ve Tekel Bakanlığı	18.855.310
Tarım Bakanlığı	29.211.860
Ulaştırma Bakanlığı	3.297.035
Ticaret Bakanlığı	3.606.407
Çalışma Bakanlığı	2.121.373
Toplam	1.021.215.530
Milli Savunma Bakanlığı (olağanüstü)	115.000.000
Genel Toplam	1.136.215.530

Kaynak: Düstur, 3 Tertip, Cilt XXVIII, s.886

1947 yılı bütçesinin giderler toplamı; 1.021.215.530 lirası adi ve 115 milyon lirası milli savunmaya ait olağanüstü giderler olmak üzere 1.136.215.530 liradır. Bütçenin gelir toplamı ise 1.021.232.000 liradır. 114.983.530 liralık bütçe açığının iç borçlanma ile kapatılması kararlaştırılmıştır.

Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir, 1947 bütçesinin de 1946 gibi geçiş bütçesi olduğu görüşündedir. Bunun sebebi olarak, savaşın sona ermiş olmasına rağmen, Milli Savunma için ayrılan olağanüstü ödeneklerin önemini korumasını ve toplam bütçe içinde yüksek bir pay teşkil etmesini gösterir. 1939-1947 yılları arasında olağanüstü Milli Savunma masraflarının toplamı 2 milyar 350 milyon lirayı bulmuştur.²⁷⁹

²⁷⁹ TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 3, s.6.

1947 yılı adi giderleri arasında bütçenin %35'ini aylıklar, %2,3'ünü yönetim giderleri, %26'sını daire hizmetleri, %19,4'ünü borçlar %6,3'ünü yardımlar, %11'ini kapital, kredi tesisler oluşturmaktadır. Bütçenin en yüklü ödeneği aylıklara ayrılmıştır.²⁸⁰

Bütçe komisyonunda tespit edilen 1947 yılının bütçe gelirleri 1946 yılında elde edilen gelirlerden 127 milyon lira fazladır. Maliye Bakanı, bu artışın 1946 yılının bazı gelir bölümlerinde 270 milyon fazlalık ve bazı bölümlerinde ise 143 milyon lira eksiklik sonucu elde edildiğini açıklamıştır. Bunda 1947 yılı vergi gelirlerinde meydana gelen değişiklikler etkili olmuştur. Tüketim vergilerindeki azalma şeker fiyatlarını indirmek için şeker tüketim resminde indirim yapılması ve çeşitli maddeler üzerindeki tüketim vergilerinin kaldırılmasından kaynaklanmıştır. Tekel gelirlerindeki azalma ise maliyet fiyatlarının artması, satışların azalması, tesislere önemli ödenekler ayrılması, kahvenin tekelden çıkarılması ve çaya ait resmin yarıya indirilmesinin sonucudur.²⁸¹

Azalmaların aksine gümrüklerde alınan vergi ve resimlerde, İthalat ve İmalat Muamele Vergileri ile hizmet sektöründe alınan vergilerde önemli artışlar meydana gelmiştir. İthalat vergilerindeki artışlar, ithalatın çoğalması ve dövizlere uygulan rayiçlerin değiştirilmesi sonucunda matrahlarda ve resim hadlerinde meydana gelen yükselmelerden kaynaklanır. Hizmet sektöründen temin edilen vergilerdeki artış ise, aylık tutarlarına yapılan zamlardan ileri gelmiştir. Bu artışlar bağlamında, Maliye Bakanlığı'nın hedefleri arasında gelir kanunlarının iyileştirilmesi gelirlerden alınacak verginin adil bir düzene kavuşturulması ve tüketim vergileri oranının kademeli olarak düşürülmesi başta gelmektedir.²⁸²

115 milyon liralık bütçe açığı için iç borçlanma planlanmıştır. Hükümet borçlanma politikasını, iktisadi kalkınmayı sağlayacak yatırımlara yönelme ve borçları uzun vadeli yapılandırma olarak belirler. Bütçede, iktisadi kalkınma işlerine harcanacak tutar iç borçlanma ile kapatılacak bütçe açığından fazla olarak gerçekleşir. Maliye Bakanı Keşmir, borçlanmanın fazla olmadığı görüşünü desteklemek maksadıyla savaşa katılmamış İsveç ve İsviçre bütçelerinden örnekler vererek borçların endişe duyulacak seviyeye ulaşmadığını savunmuştur.²⁸³

²⁸⁰ Kınalı, **a.g.e.**, s.14.

²⁸¹ A.e., s.14.

²⁸² TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: VII, Cilt: 3, s.7.

²⁸³ Kınalı, **a.g.e.**, s.15

Borçların miktar ve özellikleri: 30 Eylül 1946'da borçlar toplamı 1 milyar 653 milyon liradır. Bunların 891 milyonu uzun, 762 milyonu kısa vadeli. Kısa vadeli borçların tamamı, uzun vadeli olanların 332 milyonu iç borçlanma şeklindedir. Borçların tamamı bir yıllık bütçenin bir buçuk katı kadardır. Maliye Bakanı bütün bunlara rağmen ihracatın arttığını, altın stoku ve döviz mevcudunun korunduğunu ve genel iktisadi durumun iyiye gittiğini savunmuştur.²⁸⁴

2.4.2. ZİRAAT ALANINDAKİ FAALİYETLER

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda iktisadi varlığımızın temel olan tarımın verimi, üretim ve nakil vasıtalarının yetersizliği, bilgisizlik, iklim şartları ve bölünmüşlüğü ve ekime açılmamış yerlerin yol açtığı toprak darlığı gibi şartların yanı sıra toprakların tasarruf sistemlerindeki uygunsuzluklar sebebiyle de Türk çiftçisini memnun edici düzeyde değildi. Türkiye'de ekilen toprak hem azdır hem de işletimden doğan sorunlardan dolayı verimi düşüktür.

İşte bu şartlar içinde kurulan İnönü Hükümeti memleketin temel yapısı olan toprak münasebetlerini hem teknik hem sosyal bakımından, temelden ve yeniden inşa etmek için harekete geçti. İlk iş olarak Bütçenin gelirinin %21.3'ne denk gelen aşar vergisi 27 Şubat 1925'te kaldırıldı.²⁸⁵

1930'ların sonlarına doğru tarımsal arazi mülkiyetinin dağılımı ve üretimin toplumsal örgütleniş biçimlerine duyulan tepkiler, CHP liderleri arasında toprak reformu düşüncesinin yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Atatürk, Kasım 1936'da Meclis açış konuşmasında vatanın sağlam temellere oturması ve yapılandırılması için her çiftçi ailesinin geçimine yetecek kadar toprağa sahip olması gerektiğine vurgu yapmıştır.²⁸⁶

Atatürk, daha Cumhuriyet'in kurulmadığı 1922 yılında "*Türkiye'nin hakiki sahibi; hakiki müstahsil olan köylüdür... köylü efendimizdir*" sözleriyle köylüye ve ziraata verdiği önemi göstermiştir. İsmet İnönü 12 Aralık 1936'da Milli İktisat ve Tasarruf Haftası'nın açılışında "*Türk köyünün bugünkü usul ve vasıtalarla verebileceğinin azamisini verdiğini ondan daha fazlasını almak için, ancak radikal tedbirlere*

²⁸⁴ TBMM, a.g.e., s.8-9; Kınalı, a.g.e., s.15.

²⁸⁵ Aydemir, a.g.e. Cilt II, s.314

²⁸⁶ S. Yahya Tezel, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, s.378-381

başvurmak lazım geldiğini, Türk köyünün ancak bu yoldan kımıldayıp kalkınabileceğini" söylüyordu.²⁸⁷

II. Dünya Savaşı yıllarında milli savunmaya ayrılan ödeneklerin artması, genç nüfusun önemli bir kısmının silah altına alınması, tarımda makineleşme için gerekli ithalatın yapılamaması ve sulama imkanlarının geliştirilememesi tarımsal üretimin savaş öncesine kıyasla düşük düzeyde kalmasına yol açmıştır. Yine de bu dönemde 1940-1944 yıllarında, gelen göçmenlere yer bulmak, siyasi amaçlarla yapılan nakil ve tehcirler ile göçebe iskânları dahilinde olmak üzere 53.000 aileye toplam 875.000 dekar gibi küçümsenemeyecek oranda bir toprak dağıtımı yapılmıştır.²⁸⁸

İkinci Dünya Savaşı sebebiyle ara verilen toprak reformu çalışmaları savaş sonrası meclis gündemini meşgul etmeye başlamıştır. 1945 Mayıs ayında "Çiftçiye toprak dağıtılması ve çiftçi ocakları kurulması hakkındaki kanun tasarısı" topraksız ya da az topraklı çiftçiye toprak verme, tarımsal alanların devamlı işlenmesini sağlama ve arazi mülklerinin aşırı büyüme ve küçülmelerini önleme amaçlarıyla Meclis'e sunulmuştur.²⁸⁹

Bu tasarının Meclis'e gelmesi CHP içindeki muhalefeti ortaya çıkarmıştır. Bu tasarı gereğince; Devletin elindeki topraklardan başka, büyük toprak sahiplerinin toprakları da parayla köylüye dağıtılacaktı. Bir kişi 500 dönümden fazla toprak sahibi olmayacak, bu ölçüden aşırı toprağı olanların fazla toprakları kamulaştırılacak ve bedeli 10 yıl taksitle ödenmek üzere köylüye verilecekti.²⁹⁰

Bu tasarı, Meclis'te büyük toprak sahiplerinin protestolarıyla karşılaşmıştı. Aydın bölgesinde Menderes çayı üzerinde 10 bin dönümden fazla toprağı olan Adnan Menderes tasarıya şiddetle karşı çıkmış, alt sınırın 500 dönümden 5000 dönüme çıkarılması amacıyla mecliste uzun bir konuşma yapmıştır. Tartışmalar sonunda çiftçiyi topraklandırma kanunu 11 Haziran 1945'te yasalaşırken²⁹¹ CHP'de büyük bir muhalefetin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

CHP'de, özellikle Meclis'te Toprak Kanunu tasarısı görüşüldüğü günlere huzursuzluk had safhaya ulaşmış, tasarıya muhalefet eden Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes tarafından "*Dörtlü Takrir*" imzalanarak, 7 Haziran 1945'te Parti

²⁸⁷ Aydemir, **a.g.e.**, s.322.

²⁸⁸ Gürkan Kınalı, **Bütçe Görüşmeleri Ekseninde Türkiye Ekonomisi (1940-1950)**, s.76-77.

²⁸⁹ Tezel, **a.g.e.**, s.382.

²⁹⁰ Timur Taner, **Türk Devrimi ve Sonrası**, s.200.

²⁹¹ **Düstur**, 34 Tertip, XXVI, s.1169,

Grup Başkanlığına verilmiştir. Dörtlü Takrir'in Parti Grubunda reddedilmesinden sonra, 17 Eylül 1945'te Celal Bayar milletvekilliğinden istifa etmiş, 22 Eylül'de toplanan CHP Divanı da Fuat Köprülü ile Adnan Menderesi " *Vatan gazetesinde yayınladıkları yazıların parti prensiplerine aykırı bulunduğu* " gerekçesiyle partiden ihraç etmiştir. 27 Kasım'da ise Refik Koraltan yine Vatan gazetesine verdiği bir demeci uygunsuz bulunduğu gerekçesiyle partiden çıkarılmıştır.²⁹² Dörtlü Takririn verilmesi ve partiden ihraçların gündeme gelmesiyle yeni bir parti kurulması yolu açılmış oluyordu.

4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun 17. ve diğer pek çok maddesi uygulama imkânı bulamamıştır. Adnan Menderes, Cavit Oral, Emin Sazak, Şeref Uluğ ve çevreleri sonuna kadar bu kanuna karşı olmuştur. Kanunun ideolojisinin oluşturulmasında ve sunulmasında baş aktörlerden olan Ziraat Vekili Raşit Hatipoğlu Ağustos 1945'te görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır.²⁹³ Fakat yerine, hiç beklenmediği halde kanunun baş muhalifi Cavit Oral getirilmiştir.

Savaş yıllarında artan giderleri karşılamak üzere 1943 yılında uygulamaya konulan Toprak Mahsulleri Vergisinin üç yıl boyunca uygulanmış yıllık 100-120 milyon lira gibi önemli bir gelir sağlamasına karşın, Türk Çiftçisini rahatlatmak amacıyla 1946 yılı itibariyle kaldırılmasına karar verilmiştir.²⁹⁴

Tarımsal eğitimin yaygınlaştırılması anlamında önemli bir proje olan Köy Enstitüleri 1940 yılında kurulmaya başlanmıştır. Köy öğretmenliğinin yanında tarımın bilimsel metodlarla yapılmasını sağlama, model çiftlikler, bağlar, bahçeler ve atölyeler kurarak köylülere yol gösterme Köy Enstitülerinin amaçları arasında yer almıştır. 1941'de 5400 olan öğrenci sayısı 1946'da 14.500'e yükselmiştir. Ancak tutucu kesim ve büyük arazi sahiplerinin muhalefetiyle karşılaşan CHP geri adım atmıştır. Tezel'e göre kırsal kesimde çağdaş bilgi ve modern tarım teknikleriyle yol gösterecek olan teknik personelin yetiştirilmesinin, doğal olarak tarımsal gelişmenin sınırlı kalmasının en önemli nedenlerinden biri enstitülerin amacından saptırılmasıdır.²⁹⁵

1947 yılında Tarım Bakanlığının bütçesi 29.211.860 lira olarak belirlenmiştir: Bu bütçe 1946 yılındaki 26.880.124 lira olan bütçeden 21.331.736 lira fazladır. Bu durum muhalefetin pek hoşuna gitmemiş bütçe görüşmelerinde söz alan Hasan Polatkan,

²⁹² M. Ş. Güzel, **a.g.e.**, s.69.

²⁹³ Aydemir, **a.g.e.**, s.350.

²⁹⁴ Tezel, **a.g.e.**, s.440.

²⁹⁵ **A.e.**, s.414 vd.

nüfusun %81'i çiftçi olan bir ülkede, tarıma bir milyarı aşkın bütçeden 29 Milyon Lira pay ayrılmasını eleştirmiştir. Aylık, ücret, idare masrafları ve okul giderlerinin çıkarılmasından sonra kalan ödeneğin zirai kalkınmada yetersiz olduğunu vurgulamıştır. Verimin artırılması konusuna da değinen Polatkan sulama işleri, toprağın kuvvetlendirilmesi, iyi tohum kullanılması, zirai işletmelerin zamanın koşullarına uygun aletleri edinmesi, muzır hayvanlar, haşereler ve hastalıklarla mücadele edilmesi ile ürünün tarlada zarar görmesini engelleme çalışmalarına ağırlık verilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.²⁹⁶

Savaşın hemen sonrasındaki dönemde olduğu gibi 1947 yılında da toprak mülkiyeti konusunda hararetli tartışmalar olmuştur. Bu dönemde meclis gündemini meşgul eden diğer konular şunlardır: Toprak Mahsulleri vergisinin kaldırılması, tarımsal ürünlerin ihracatının kolaylaştırılması, tarımsal eğitim ve öğretimin yaygınlaştırılması, çiftçiye pazarlama fırsatı yaratmak için ulaşım olanaklarının geliştirilmesi, toprak ıslahı, sulama ve gübreleme imkanlarının artırılması, tarımda makineleşme sürecinin hızlandırılması, Ziraat Bankasının yapılandırılması bağlamında tarımsal kredilerin çoğaltılması, hayvan ıslahının yapılması, bulaşıcı hastalıklardan koruyucu önlemlerin alınması, ormancılıkla geçimini sürdüren köylünün ormanlardan faydalanma olanaklarının geliştirilmesi ve ormanların korunmasının sağlanmasıdır.²⁹⁷

3 Ocak 1947'de Ege tütün piyasası açılmıştır. 7 Eylül kararları yüzünden Amerikalılarla itilaf çıkmış ve Amerikalılar piyasaya iştirak etmemişlerdir.²⁹⁸ Bunun üzerine piyasa hareketsiz geçmiştir. Satılan tütünlerin en iyi kaliteden olanlar 300 ile 340 kuruş fiyat aralığında idi. Üretici bu kaliteden mallarını satamamış bulunmaktadır. Fiyatların artırılmasını isteyen üreticiler zarara uğradıklarını belirterek Ankara'ya heyetler göndermişlerdir.²⁹⁹ Manisa CHP il kongresi tarafından gönderilen heyet Ticaret Bankası ile uzun bir görüşme yapmıştır. Yapılan görüşmelerde Amerikalılar piyasaya iştirak etmeseler bile mahsul hükümetçe satın alınacaktır. Ayrıca bir Tütün Bankası kurulması için de görüşmeler yapılmıştır.³⁰⁰

12 Ocak'ta Amerikalılar Ege Tütün piyasasına iştirak etmişlerdir. Piyasa hareketlenmiş ve tüccarların elindeki tütünlerin bir çoğunun satılmış olduğu

²⁹⁶ TBMM, a.g.e., s.610-613 (B: 25-27.12.1947)

²⁹⁷ Kınalı, a.g.e., s.70.

²⁹⁸ Cumhuriyet, 3 Ocak 1947 s.1

²⁹⁹ Vatan, 4 Ocak 1947 s.1,3 , Vakit, 4 Ocak 1947 s.1

³⁰⁰ Cumhuriyet, 5 Ocak 1947 s.1

belirtilmektedir.³⁰¹ 24 Ocak tarihli Vatan gazetesinin haberinde Tütünde Akdamar hastalığına karşı bakanlıkça alınan %5'lik tütün pirimi protesto edilmiştir.³⁰²

Ege bölgesinin 1946-1947 yılı tütünlerini satın alacak olan Yerli Ürünler Türk Anonim Ortaklığının bu işten doğacak kâr ve zararının Ziraat Bankası'nda tesis edilen fon hesabına intikal ettirilmesi hakkındaki K/683 sayılı kararı yürürlüğe koyan Bakanlar Kurulu Kararı alınmıştır.³⁰³

Tarım Bakanı Faik Kurdoğlu beraberinde Manisa milletvekilleri, Manisa valisi ve Toprak Ofisi Orman ve Zirai İşletmeler Umum Müdürleri ile Akhisar'ı ziyaret etmişlerdir. Burada muhtar ve köylülerin iştirakiyle Halkevinde yapılan bir toplantıda, bölgeyi ilgilendiren tütün meselesi ve diğer tarım ve politika konuları hakkında bir konuşma yaparak özellikle köylü ve çiftçiyi ilgilendiren konular üzerinde durmuştur. Çiftçilerin dileklerini dinlemiş ve Türk Tütüncülüğünü tehdit eden tehlikeleri önleyeceğini belirtmiştir.³⁰⁴

15 Nisan'da Vakit gazetesinin bir haberine göre Tarım Bakanlığı bir tebliğ yayınlamıştır. Buna göre; bu yıl bereketli mahsul umulduğu belirtilerek, bazı yerlerde yağın karların hububata zararı olmadığı belirtilmiştir. Bu dönemde ülkemize diğer yıllara oranla fazla yağmur ve kar yağdığı belirtilerek, bu durumun tarım bitkilerinin gelişimi ve hayvancılık bakımından faydalı olduğu açıklanmıştır.³⁰⁵

3 Mayıs'ta soğukların yaptığı tahribat ile kuraklık tehlikesinin çözümüne dair mecliste milletvekillerinin verdiği soru önergesini cevaplayan Tarım Bakanı Faik Kurdoğlu yapılan tahribatlar için alınan önlemleri açıklamıştır.³⁰⁶ Kurdoğlu; "*Kıtlık tehlikesi asla yoktur. Yurtta bereketli yağmurlar yağmaktadır. Toprak ofisinin elinde ihtiyacımıza yetecek kadar buğday vardır. Halen hububat satışı yapılmamaktadır, hükümet daima uyanık ve hazırlıklıdır*"³⁰⁷ demiştir.

16 Mayıs tarihli Cumhuriyet gazetesinin haberinde 120 milyon lira bedelle 7 senede ikmal edilmek üzere büyük bir sulama projesinin hazırlandığı belirtilmektedir. Buna göre; Susurluk barajında başlanmış ve tamamlanmamış işler bitirilecek: Gediz

³⁰¹ **Vatan**, 12 Ocak 1947 s.1

³⁰² **Vatan**, 14 Ocak 1947 s.1,3

³⁰³ **Düstur**, 3 Tertip, Cilt XVIII, s.386.

³⁰⁴ **Vakit**, 30 Mart 1947 s.1

³⁰⁵ **Vakit**, 15 Nisan 1947 s.1,3

³⁰⁶ **Vatan**, 3 Mayıs 1947 s.1,4 , **Cumhuriyet**, 3 Mayıs 1947 s.1,3

³⁰⁷ **Vakit**, 13 Mayıs 1947 s.1 , **Vatan**, 13 Mayıs 1947 s.1 , **Cumhuriyet**, 13 Mayıs 1947 s.1,3

havzasında başlanmış olan ıslah ve sulama işlerinin bitirileceği, Adana barajının inşası, Manisa ovasına zarar veren yan yolların da ıslah edileceği, Büyükmenderes havzasında Büyükmenderes ve kolları ıslah edileceği... belirtilmektedir.³⁰⁸

Haziran ayında, Tarım Bakanlığı Akdamar tütün hastalığını önlemek için bu yıl bazı bölgelerde tütün dikimini yasak etmiş ve dikilenlerin de söküleceğini belirtmiştir.³⁰⁹ 10 Haziran'da hükümet buğday fiyatlarını tespit etmiştir. Alım esaslarında üreticinin eline daha fazla para geçmesini sağlayacak değişiklikler yapılmakla beraber o günkü ekmek fiyatları değiştirilemeyecektir.³¹⁰ Fakat muhalefet hububat fiyatlarından pek memnun kalmamıştır.³¹¹

Haziran ayının ortalarında hükümet arazi vergisine zam yapmak için bir tasarı hazırlamıştır. Tasarı mecliste muhalefetle karşılaşmış, söz alan bütün milletvekilleri köylünün bu vergi ile sıkıntıya düşeceğini belirtmişlerdir.³¹²

Temmuz ayında Paris'te Uluslararası Hububat Konferansı düzenlenmiştir. Türkiye Konferansa Tarım Bakanı Faik Kurdoğlu başkanlığında bir heyetle katılmıştır.³¹³ Kurdoğlu konferansta Türkiye'nin zirai durumu hakkında bilgiler vermiştir.³¹⁴

Toprak Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra Ağustos ayında toprak dağıtımına başlanmıştır. Eskişehir'de 253 aile toprağa kavuştu. Denizli, Sarayköy, Tire ve Antalya'da daha geniş ölçüde toprak dağıtılacağı belirtilmektedir. Dağıtılan toprakların değeri 85 bin lirayı bulmaktadır. Toprağına kavuşan köylü bu parayı altıncı yıldan itibaren yirmi yılda ve yirmi taksitte faizsiz ödeyecektir.³¹⁵

2 Ekim'de Milletlerarası Üzüm ve Şarap Kongresi'nin 3.sü İstanbul'da toplanmıştır. 18 ülkenin katıldığı bu kongrede söz alan delegeler Türkiye'ye hayranlıklarını belirtmişlerdir. Toplantıdan sonra Taksim Abidesine çelenk konarak fabrikalar gezilmiştir.³¹⁶

³⁰⁸ **Cumhuriyet**, 16 Mayıs 1947 s.1,3

³⁰⁹ **Vakit**, 5 Haziran 1947 s.1

³¹⁰ **Vakit**, 10 Haziran 1947 s.1

³¹¹ **Vakit**, 10 Haziran 1947 s.1,3

³¹² **Vakit**, 17 Haziran 1947 s.1

³¹³ **Cumhuriyet**, 6 Temmuz 1947 s.1,3

³¹⁴ **Cumhuriyet**, 14 Temmuz 1947 s.1

³¹⁵ **Vakit**, 17 Ağustos 1947 s.1,3

³¹⁶ **Cumhuriyet**, 3 Ekim 1947 s.1 , **Vatan**, 3 Ekim 1947 s.1 , **Vakit**, 3 Ekim 1947 s.1,3 , **Ulus**, 3 Ekim 1947 s.1,3

Buğday fiyatlarının artacağı konusunda çeşitli spekülasyonların olması, tüccarların üretim bölgelerinde aşırı miktarda buğday almaları³¹⁷ üzerine Başbakan Hasan Saka Meclis'te fiyatların artırılmayacağını kesin olarak bildirdi. Saka, "*Civar memleketlerde kuraklık yüzünden hububat fiyatlarına fevkalade zam meydana geldiğini, bunları esas kabul ettiğimiz taktirde hayat pahalılığını kendi elimizle artıracığımızı*"³¹⁸ söylemiştir.

1948 yılı Tarım Bakanlığı bütçesi 33.441.897 lira olarak belirlenirken, Tarım Bakanı ile Celal Bayar arasında şiddetli atışmalar meydana gelmiştir.³¹⁹

2.4.3. SANAYİ ALANINDAKİ FAALİYETLER

Cumhuriyet kurulduğu sırada memlekette mevcut modern sanayi işletmeleri kömür, bakır, kurşun vs. madenlerden; daha ziyade askeri ihtiyaçlar için çalışan Feshane, Hereke, Zeytinburnu gibi devlet fabrikalarından ve özel şahıslara, bilhassa yabancılara ait mensucat, çimento, zeytinyağı fabrikaları gibi bazı müesseselerden ibaretti. Sanayileşmeye büyük önem veren Cumhuriyet Hükümeti memlekette sanayinin bir envanteri yapmak üzere Aralık 1927'de genel bir sanayi sayımı tertip ettirdi. Bu sayım köyler dahil olmak üzere bütün memleketi ve ev sanayi dışında her türlü sanayi şekillerini kavramayı amaçlıyor ve o yılki nüfus sayımında adresleri tespit edilmiş olan sanayi işyerlerinden faaliyetleri hakkında bilgi toplamak suretiyle uygulanmış bulunuyordu.³²⁰

Bu rapora göre; sanayi işletmelerinin büyük çoğunluğu çok ufaktır. Mevcut 65.245 müessesenin %79'unda çalışan sayısı 3 ve daha az, %96.8'inde 5 ve daha azdır. 50'den fazla işçi kullanan işletmeler 321'den ibarettir. Bunlar arasında yeni kurulan Uşak ve Alpullu Şeker fabrikaları da vardır. Sanayide makina çok az kullanılmaktadır. Dahil oldukları grubun ana mamulünü yapan işletmeler sınırlıdır. Çoğu sadece yarı mamulün basit işlemlere tabi tutulması veya tamircilikte meşguldür. Kağıt fabrikaları yoktur, iç talebi kundura imalatı ile fırınlar karşılayabilmektedir. Sadece üretim olarak

³¹⁷ **Vakit**, 3 Aralık 1947 s.1

³¹⁸ **Cumhuriyet** 13 Aralık 1947

³¹⁹ **Vakit** 31 Aralık 1947

³²⁰ Memduh Yaşa, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923-1978)**, s.13.

halı ve kilim ihtiyaç fazlasıdır. Geri kalanlar iç talebi dahi karşılayacak düzeyde değildir.³²¹

1933-1938 Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı Cumhuriyet döneminin ilk büyük sanayi atılımını oluşturmaktadır. Dokuma, demir-çelik, kağıt, cam ve toprak ürünleri sanayilerinde o günün şartlarına göre önemli gelişmeler sağlamıştır.³²²

1938-1943 döneminde uygulanması öngörülen İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı birincisinden daha geniş kapsamlı idi. Bu programda madencilik, imalat, enerji ve ulaştırma sektörlerinde önemli yatırımlar içermekteydi. Fakat II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bu program büyük oranda kesintiye uğramıştır. Savaş yıllarında devlet sanayi sektörünü geliştirme çalışmaları sürdürülmüştür. Şevket Süreyya Aydemir'in başkanı olduğu, Ekonomi Bakanlığına bağlı Sanayi Tetkik Heyeti, bu çalışmalarda etkili olmuştur.³²³

1944 yılında Şükrü Saraçoğlu Hükümeti, harp sonrası kalkınma plan ve programlarının hazırlanmasına karar vermiştir. Plan Maliye Bakanı Nurullah Esat Sümer, Ekonomi Bakanı Fuat Sirmen, Ticaret Bakanı Celal Siren ve Tarım Bakanı Şevket Hatipoğlu'na bağlı bakanlıklar arası bir koordinasyon eliyle yürütülecekti. Ekonomi Bakanlığı Merkezinde, Ekonomi Bakanlığı müsteşarı Nihat Odabaşoğlu'nun komisyon başkanlığında ve Ekonomi Bakanlığı Sanayi Tetkik Heyeti Reisi Şevket Süreyya Aydemir'in komisyon sekreterliği ve raportörlüğünde yapılması öngörülen çalışmalar komisyondan çok Sanayi Tetkik reisliği etrafında gerçekleşmiştir. Plan dokümanının geliştirilmesinde Birinci ve İkinci Sanayi Planlarının uygulamasında görev alan Sümerbank ve Etibank'ın önemli katkıları olmuştur.³²⁴

Şevket Süreyya Aydemir Mayıs 1945'te hazırladığı "*Öz Rapor*"da savaş sonrasının muhtemel dünya yapısının Türkiye'nin karşılaştacağı dış etkileri, sanayileşme ve iktisadi kalkınmada izlenmesi gereken yöntemleri açıklamıştır. Devletin ekonomideki ağırlığının artmasını öneren Aydemir, Türkiye'deki devletçiliği üçüncü bir yol olarak kapitalizm ve sosyalizmden farklı tanımlamış özel sektörün küçük ve orta büyüklükteki işletmelere yöneleceğini belirterek, savaş sonrası sanayi sektörünün

³²¹ Yaşa, **a.g.e.** , s.14, Aydemir, **a.g.e.** s.356.

³²² **A.e.** , s.105.

³²³ Tezel, **a.g.e.**, s.313.

³²⁴ Aydemir, **a.g.e.**, s.397 vd.

gittikçe devlet eliyle teşkilatlanmak zorunda kalacağını, böylece devletin sanayide hakim durumunu daha da geliştireceğini ifade etmiştir.³²⁵

1947 yılına gelindiğinde; Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile açığa çıkıp, Demokrat Partinin kurulması ile güçlenen muhalefet, özel teşebbüsün güvenli çalışması bakımından devletin ekonomik faaliyetlerinin sınırlarının belirlenmesi gereğine vurgu yapmıştır. Bu yaklaşım, CHP döneminde hazırlanan plan ile farklılık göstermiştir. CHP; Bretton Woods sistemine katılmak için devalüasyon dahil gerekli düzenlemeleri yapmaya çalışmakla birlikte, ABD'ye yaklaşarak dış yardım temin etmeye ağırlık vermiştir.

Şevket Süreyya Aydemir'in hazırladığı “*Öz Rapor*” ve sonrasında oluşturulan “*İvedili Plan*” dahilinde ABD'den iktisadi yardım elde etmenin zorluğu anlaşıldığından, liberal iktisadi politikaları yansıtan bir kalkınma programının hazırlanmasına karar verilmiştir.³²⁶

Şubat 1947'de Recep Peker hükümeti döneminde Ekonomi Bakanlığı Baş Müşaviri Kemal Süleyman Vaner'e iç ve dış gelişmeleri daha iyi yansıtan bir plan hazırlaması görevi verilmiştir. Bu çalışmada yer alan iktisatçıların önemli bir bölümünü liberal bir anlayışa sahip Türk Ekonomi Kurumu üyeleri oluşturmuştur. Kurumun yayın organı olan Türk Ekonomi Dergisinde, 1946 yılı başlarında yayınlanan Türkiye İçin Bir Ekonomi Programı Tasarısı adlı çalışmada yer alan "... Milli ekonominin gelişmesinde özel teşebbüs ve sermayenin birinci planda gelmesi... Devletin iktisadi hayatta aktif bir rol oynaması tamamlayıcı hallere ve büyük kamusal işlere inhisar..." şeklindeki söylemler liberal ekonomi politikalarını yansıtmıştır.³²⁷

Türkiye İktisadi Kalkınma Planı'nın amacı; "Memleketimizin toprak altı ve toprak üstü servetleriyle su mahsullerini ve su kuvvetlerini değerlendirmek ve böylece iş ve makine gücünün ve toprağın verimini artırmak suretiyle başta Türk köylüsü olmak üzere, yurttaşlarımızın yaşama seviyesini yükseltmek..." sözleriyle açıklanmıştır.³²⁸

Türkiye İktisadi Kalkınma Planı: tarım, ulaştırma, büyük su işleri, enerji, demirçelik, çimento, madenler ve sanayi sektörlerinde yapılacak işleri, yatırım

³²⁵ Tezel, **a.g.e.** s.297, Aydemir, **a.g.e.** s.402.

³²⁶ **A.e.** , s.327.

³²⁷ Tekeli, **a.g.e.**, s.7-8.

³²⁸ **A.e.** , s.49.

miktarlarının iç ve dış ödemelerini, projeler uygulandığında ulaşılabilecek milli geliri ve ticaret dengelerinde meydana gelecek değişiklikleri ayrıntılı olarak göstermiştir.³²⁹

Liberal ekonomik politikalara uygun olarak maden kömürü, büyük linyit havzaları, büyük elektrik santralleri, demirçelik fabrikaları, demiryolları ve kısmen deniz yollarının devlet vasıtasıyla kurulup işletilmesi, bunların dışındaki her türlü faaliyetlerin özel girişimciler eliyle yürütülmesi ve bu alanda yer alan devlet işletmelerinin zamanla özel sermayelere devredilmesi hususu planda yer almıştır.³³⁰

Hazırlanan plan "*Turkish Recovery Program*" adıyla 3 Kasım 1947'de Marsall Planı hazırlık komitesine sunulmuştur. Kasım 1947'de uygulamadan kalkmış olan Savaş Sonrası Kalkınma Planında bulunan çoğu proje başka şartlarda da olsa 1947 Türkiye Kalkınma Planı içinde yer almıştır. Dış alım bağlantıları yapılan tekstil ve kağıt sanayileri ile Sivas Çimento ve Karabük Fabrikalarının genişletilmesi projelerinin 1950'lerin başında hayata geçirilmeleriyle plan kısmen uygulama imkânı bulmuştur.³³¹

1947 yılında Vaner Planı'ndan başka basınımızda az da olsa sanayi ile ilgili haberlere rastlanmaktadır. 16 Ocak'ta yayınlanan Vakit gazetesinin haberinde tüccar ve Sanayicilerin Veremle Mücadele Teşkilatına her üyenin 5 ile 50 lira arasında yardımda bulunacağı belirtilmiştir.³³² Vatan gazetesinin 18 Ocak'taki haberinde İzmit Kağıt Fabrikasında çıkan yangının şaibeli olduğunu belirterek neden önlem alınmadığını sorgulanmış, bu büyük zararın sorumluların bir an önce bulunması gerektiğini belirtilmiştir.³³³

Şubat ayının ilk haftasında İstanbul'a gelerek tetkiklerde bulunan ekonomi Bakanı Tahsin Bekir Balta ile Ticaret Bakanı Atıf İnan tüccar ve sanayicilerle görüşmüşlerdir. Ticaret Odasında yapılan toplantıda Kömür Nakliye İşleri Müstakil Sanayi Odası kurulması sanayi tesislerinin amortismanı, yerli mallardan kalan mağazaların işletilmesi, demir sanayi ve armatörlerin istekleri gibi konular görüşülmüş ve sanayiciler sorunlarını ilgili bakanlara iletmişlerdir.³³⁴ 27 Şubat'ta Yun, Yapağı ve Tiftik İhracatçılar Birliği senelik toplantısı yapılmıştır: Gürültülü ve hareketli geçen toplantıda

³²⁹ Tekeli, **a.g.e.**, s.17.

³³⁰ **A.e.**, s.51.

³³¹ **A.e.** s.323

³³² **Vakit**, 16 Ocak 1947 s.1,3

³³³ **Vatan**, 18 Ocak 1947 s.1

³³⁴ **Vakit**, 7 Şubat 1947 s.1, **Vatan**, 8 Şubat 1947 s.1,3

sanayicilerle ihracatçılar, gümrüklerde indirim yapılmasını ve ihraç mallarımıza olan alakasızlıktan şikayet etmişlerdir.³³⁵

Vatan gazetesinin 18 Mart tarihindeki haberinde, Çukurova traktör atölyesinde büyük bir suistimal olduğu, Ziraî Donatım Kurumunun mühendisi ile Atölye müteahhidi anlaşarak bir milyar lirayı paylaştıkları belirtilmektedir.³³⁶ Cumhuriyet gazetesinde 12 Mayıs'taki bir habere göre İzmit'in bir sanayi şehri olacağı ve beş yıllık sanayi planına göre yapılacak fabrikaların mühim bir kısmının İzmit'te kurulacağı açıklanmıştır.³³⁷

Türkiye'nin üçüncü kağıt fabrikasının yapılması için Almanlarla anlaşma yapılmıştır. İzmit'te kurulacak olan fabrika iki senede bitirilecektir. Maden araştırmaları yapmak için MTA Enstitüsü ile bir Amerikan firması arasında anlaşma yapılacaktır. Güney bölgelerimizde yapılacak olan araştırmalarda madenden başka petrol sondajlarının da yapılacağı belirtilmektedir.³³⁸

2.4.4 DIŞ TİCARET

Cumhuriyetin ilk yıllarında, ticaret dengesi devamlı açık vermiştir. Bunun başlıca iki sebebi vardır: Savaş sonrası dönemde o zamana kadar kısıtlanmış ithal talebinin serbest kalması ve devam edegelen düşük gümrük tarifeleridir. Türk parasının değeri açıkların etkisiyle devamlı düşmüştür.

Lozan Antlaşması hükümlerine göre 1923-1929 döneminde dış ticaret hiçbir sınırlamaya ve kayda bağlanmamıştı. 1929 yılında gümrük vergisi oranlarını yükselten yeni bir gümrük kanunu kabul edildi. Yeni kanunun çıkacağını anlayan piyasa, ithal talebini artırmış ve artan talep ile birlikte dış borç taksitleri, ödemeler dengesini bozmuştu. Bu durum karşısında çıkarılan 1477 sayılı Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu, Maliye Bakanlığına döviz ihtiyaçlarını tespit yetkisi verdi. 1930 yılında yürürlüğe giren Türk parasının kıymetini Koruma Kanunu'nun 1.Maddesi, kambiyo kontrol rejimini açık olarak getirdi. Ayrıca 1932 yılında yürürlüğe giren Takas Komisyonları Teşkiline Dair Kanun, dış ticaretin kontrol altına alınmasını sağladı. Sonuç olarak da Türkiye'nin dış ticaretinde takas ve kliring sistemleri belirdi. Aslında

³³⁵ **Vatan**, 28 Şubat 1947 s.1,3

³³⁶ **Vatan**, 28 Şubat, 1947 s.1

³³⁷ **Cumhuriyet**, 12 Mart 1947 s.1

³³⁸ **Vakit**, 21 Haziran 1947 s.1

Türkiye'yi bu yola iten, Türkiye'yle dış ticaret ilişkileri olan ülkelerin de adı geçen sistemleri uygulamaya başlamasıydı. 1929 Büyük Dünya Bunalımı, yarattığı ödeme güçlükleri dolayısıyla, dünya ticaretini bu tür sistemle uygulaması ile ancak yürüeyebilecek hale getirebilmiştir.³³⁹

1930 yılına kadar devamlı açık veren dış ticaret dengesi, 1930'lardan sonra, 1938 yılı dışında devamlı fazlalık göstermiştir. Bu zaman içinde dış ticaretimizin diğer bir özelliğini, devletçiliğin uygulamaya konulması neticesinde, yatırım malları ithalatının toplam ithalat içindeki payının giderek yükselmesi ve %48'i aşması teşkil etmiştir. Ayrıca bu dönemde, harbin ilk yıllarına kadar devam etmek üzere Almanya Türkiye'nin dış ticaretinde mühim bir yer tutmuştur. Bu sebeple dış ticaret, büyük kısmı ile *Kliring* Sistemine bağlanmıştır.³⁴⁰

1940-1942 yıllarında hükümet, dış ticareti kontrol altında tutmak amacıyla bazı müdahalelerde bulunmuştur. 1940 yılında "*Milli Koruma Kanunu*" çıkarılmıştır. Bu kanun kapsamında İthalatçı Birlikleri oluşturularak piyasa üzerindeki denetim artırılmış, 1941'de Ticaret ve Petrol Ofisleri kurulmuştur. İthalat ve İhracat fiyatlarını belirleme yetkisi de Ticaret Bakanlığına verilmiştir. Dış ticarete, hükümetin yaptığı önemli müdahalelerden biri de, 1942 yılında uygulamaya konulan "*Varlık Vergisi*" olmuştur.³⁴¹ Bu vergi ile gayrimüslimlerin, dış ticaretteki gücü önemli ölçüde azalmıştır.

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na katılmamasına rağmen uluslar arası ekonomik koşullardan büyük ölçüde etkilenmiştir. İthalatta önemli düşüşler meydana gelmiştir. Savaş öncesi 1948 fiyatları ile yıllık ortalaması 736 Milyon TL olan ithalat hacmi, 1940-1945 yıllarında 348 Milyon TL'ye gerilemiştir. Aynı dönemde 1948 fiyatlarıyla ihracatın yıllık ortalaması 615 Milyon TL'den 348 Milyon TL'ye inmiştir.³⁴²

Savaş yıllarında uygulanan kambiyo politikası ile, Türk Lirasının yabancı paralar karşısındaki değeri yüksek tutulmuştur. İthalat yapanlar, Merkez Bankası'ndan aldıkları dövizlerle %48 oranında fark ödemişlerdir. İhracat yapanların getirdikleri dövize ise %40 pirim verilmiştir. Hükümetin uyguladığı %8'lik kur farkının amacı ticaretten elde edilen kazançtan bütçeye gelir sağlama olmasına rağmen, hedeflenen

³³⁹ Yaşa , *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi* s.338 vd.

³⁴⁰ *A.e.* s.340

³⁴¹ Kınalı *a.g.e.* s.143

³⁴² Tezel , *a.g.e.* s.179 vd.

kazanca ulaşılamamıştır. Belirlenen bu kurlar 7 Eylül 1946 tarihli devalüasyona kadar fazla bir değişikliğe uğramadan devam etmiştir.³⁴³

Dış ticarete korumacılığın gevşetilmesinin ilk adımı 1946 yılında devalüasyonu ve ithalatta miktar kontrollerinin uygulanmasını sınırlayan liberasyon listelerinin saptanmasıyla başlamıştır. İthalat rejimine ilişkin bu karar ile üç yıl boyunca gümrük tarifesi dışındaki koruma önlemleri büyük oranda kaldırılmıştır.³⁴⁴ Devalüasyonun amacı ihracatı teşvik etmek olsa da bu amaç gerçekleşmemiştir. Tersine, uzunca bir dönem boyunca fazlalık gösteren ticaret dengesi 1947 yılından itibaren açık vermeye başlamıştır. Devalüasyona rağmen ihracat 1948 yılında tekrar bir düşme kaydetmiştir. Ayrıca dönem boyunca ithalat, ihracattan daha hızlı yükselmiştir.³⁴⁵

1947 yılına gelindiğinde Devalüasyon kararı ülkede tartışmalara neden olmuştur. Gerçekte ihraç ürünlerinin satış sorunu yoktur. Savaş sonrası Avrupa bu ürünleri alabilecek durumdadır. Bunların dışında, devalüasyon dış borçların TL karşılığını artırarak borç yükünü ağırlaştırmıştır. Bu koşullar altında devalüasyonun ana nedeni ithalat serbestliğinin doğuracağı sakıncaları gidermek ve İMF'ye katılma ile kısıtlanacak yetkiyi önceden kullanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti 11 Mart 1947'de Dünya Bankası ve İMF'ye katılma kararı aldı. Böylece henüz ülkeye girmemiş ürünlerden alınan %45'lik kur farkı ile gümrük vergisi gelirlerinin, ithalatın bildirilen değerine oranı 1946 yılında 0.12'den 1947'de 0.22'ye yükselmiştir. Kur farkından dolayı sağlanan gelir 1947 sonrası azaldığı için bu oran 0.17'ye gerilemiştir. Kahve, akaryakıt ve madeni yağlar ile ithalattan sağlanan tüm vergiler toplamının ithalatın değerine oranı 1946'da 0.19'dan 1947'de 0.27'ye yükselmiştir.³⁴⁶

Vakit gazetesinin 3 Ocakta Yeni Kararların Dış Ticaretimize Tesiri başlıklı haberinde 1945 yılı Kasım ayı ile 1946 yılı Kasım ayı arasındaki dönemi değerlendirerek ihracatımızın 72 Milyon lira daha fazla olduğu belirtilmiştir.³⁴⁷ Cumhuriyetin 2 Ocak tarihli haberinde ABD hükümeti kendilerinde bloke olarak bulunan 40 Milyon Doları serbest bıraktığını bildirmiştir.³⁴⁸

³⁴³ Tezel **age** s.181 vd.

³⁴⁴ Korkut Boratav ‘**Türkiye İktisadi Tarihi , Yakınçağ Türkiye Tarihi , C 1 , Haz. Sina Akşin , İstanbul , Milliyet Yayınları** (t.y) s.343 vd.

³⁴⁵ Yaşa **a.g.e.** s.341

³⁴⁶ Tezel **a.g.e.** s.186

³⁴⁷ **Vakit** 3 Ocak 1947 s.1

³⁴⁸ **Cumhuriyet** 2 Ocak 1947 s.1,3

21 Şubat'ta 1947 tarihli ve 5029 sayılı kanunla Türkiye ile Çekoslovakya 5 Aralık 1946 tarihinde Ankara'da imzalanan Ticaret ve Ödeme Anlaşması TBMM'de onaylanmıştır. Yine aynı tarihte daha önce Yunanistan ile imza edilen Ticaret ve Ödeme Anlaşması ile bağlantılarının yürürlük süresinin 3 ay daha uzatılması kabul edilmiştir.³⁴⁹

12 Nisan 1947'de Türk-İtalyan Ticaret Anlaşması Ankara'ya gelmiş olan İtalyan heyetiyle imza edilmiştir.³⁵⁰ Ayrıca 22 Nisan'da Hint Ticaret Heyeti İstanbul'a gelerek, ticaretin gelişmesi için temaslarda bulunmuşlardır. Heyet azaları "*Hindistan Türkiye'yi Türklerin Hintlileri tanıdıklarından çok daha fazla tanıyor*"³⁵¹ demişlerdir.

Türkiye'nin yaklaşık 1950'ye kadar İngiltere ile güçlü bir dış ticaret bağı olduğu görülmektedir. 2.Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin dış ticaretinde ABD en önemli pozisyona geçmiştir.³⁵² Türkiye'nin gerek ihracat ve gerek ithalatında ABD ve İngiltere yüzde 40-50 aralığında pay almışlardır. Amerikalıların Türkiye'ye ilgisini 3 Haziran tarihli Vatan Gazetesi manşetten vererek "*Amerikan firmaları hızla Türkiye'de şubeler açmak ve ticaret yapmak için konsoloslüğümüze müracaat etmektedirler*" diye yazılmaktadır.³⁵³

Dış ticaretimizde önemli bir yeri olan İzmir Fuarının 16.sı 20 Ağustos 1947'de açılmıştır. Fuara 400'ü yabancı 1200'ü yerli firma iştirak etmiştir. Açılışta herhangi bir hadise olmamıştır. Halkın büyük ilgi gösterdiği fuarı Ticaret Bakanı Atıf İnan yapmıştır.³⁵⁴ 20 Eylül'de sona eren İzmir Enternasyonal fuarının kapanış konuşmasını yapan İzmir Belediye Başkanı Reşat Leblebicioğlu "*Dünya hakiki nizamının ve hakiki sulhun bütün asıklığı ve berraklığı ile kurulamamış olmasına rağmen bu yıl fuarımıza 8 yabancı devletin iştirak etmiş olması bizim için sevinçle kaydedilecek bir keyfiyettir*"³⁵⁵ demiştir.

Paris'te toplanan Avrupa İktisadi İşbirliği Komitesinde, istikrarlı ve sağlam bir ekonomi sağlamak için "*Avrupa Gümrük Birliği*" kurulması kararı alınmıştır. Bunun için Türkiye, Avusturya, Fransa, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Portekiz, İngiltere, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve Danimarka hükümetleri bu işle ilgili meseleleri incelemek üzere bir inceleme grubu kurmayı kararlaştırmışlardır.³⁵⁶

³⁴⁹ Düstür,3.Tertip Cilt XXVIII.s.953

³⁵⁰ Vatan 13 Nisan 1947 s.1,3

³⁵¹ Cumhuriyet 22 Nisan 1947 s.1

³⁵² Baskın Oran, Türk Dış Politikası s.494

³⁵³ Vatan 3 Haziran 1947 s.1,3

³⁵⁴ Vakit 23 Ağustos 1947 s.1

³⁵⁵ Vatan 21 Eylül 1947 s.1

³⁵⁶ Cumhuriyet 13 Eylül 1947 s.1,3 , Vatan 13 Eylül 1947 s.1

15 Eylül tarihli Vakit Gazetesinde bir ithalat şirketi müdürünün Recep Peker hükümetinin ticari hayatı baltaladığı yolundaki görüşüne yer verilmiştir. Bu şahsa göre; birçok lüzumsuz eşya alınarak dolar israfına neden olunmuştur. Yeni kurulan hükümet ticaret hayatını canlandırmak için serbest döviz usulünü kaldırılmalı ve takas tatbik edilerek ihracatçı ve ithalatçılarla daha yakından temas edilmelidir.³⁵⁷ Hasan Saka Hükümetinin Ticaret Bakanı Mahmut Nedim Gündüzalp de bir demecinde “*Zaruri ihtiyaç maddelerinin ithalatı kolaylaştırılacak hububatta ise memleket iadesine lüzumlu olanların ihracı yapılmayacaktır*” demiştir.³⁵⁸

Sonuç olarak; 1946 yılında ihracat 214.579 bin dolar iken 1947 yılında 223.301 bin dolara çıkmıştır. Buna karşılık ithalat ise 1946 yılında 118.888 bin dolardan 244.644 bin dolara çıkarak çok büyük artış göstermiştir. 1946 sonundan itibaren sürekli artış gösteren ihracat dengesi uzun süreden beri ilk kez 21.342 bin dolar eksi bakiye vermişti.³⁵⁹

1947 yılı ihracat, ithalat verilerinin temel alındığı 1948 yılı Bütçe Komisyonu Raporunda altın stokunun eridiği ve ticaret dengesinin bozulduğuna işaret edilmiştir. Gelecek yıllarda da bu olumsuz durumun süreceği öngörülmüştür. Bütçe Komisyonu kaygılarında haklı çıkmış, dış ticaret açığı bir türlü kapatılamamıştır.³⁶⁰ Daha sonraki dönemlerde dış açıklara dayalı ekonomik yapı yerleşmiştir. Açıkların kapatılmasında ABD yardım ve kredilerine bel bağlanmıştır.³⁶¹

³⁵⁷ **Vakit** 15 Eylül 1947 s.1,3

³⁵⁸ **Vatan** 20 Eylül 1947 s.1

³⁵⁹ **Yaşa a.g.e.** s.341

³⁶⁰ **Kınalı a.g.e.** s.145

³⁶¹ **Boratav a.g.e.** s.274

2.4.5 BAYINDIRLIK VE İMAR İŞLERİ

Cumhuriyet kurulduğu sırada bayındırlığın temeli olan karayolları ve demiryolları miktar bakımından çok yetersiz, kalite bakımından da çok düşük bir seviyede idi. Ülkenin zaten eksik ve bozuk olan ulaştırma şebekesi, uzun süren harplerin sebebiyet verdiği aşırı kullanma, bakımsızlık ve ihmal eksikliğinden dolayı yıpranmış, büyük ölçüde bozulmuştur. Ülkede her vasıftaki karayolları uzunluğu 18.3 bin km'den ibaretti. Bunlardan “İyi şose” sayılabilecek kısmı 6.9 bin km'yi geçmiyor, geri kalanı bozuk bulunuyordu. Demiryollarının uzunluğu ise 4.138 km kadardı. Bütün bu demiryolları da tek hatlı olduğu gibi, Ruslardan intikal eden hatların 232 km'lik Erzurum-Sarıkamış kısmı ayrıca dar hat idi.³⁶²

Cumhuriyetin kuruluş senelerinde, ulaştırma politikasına yön verme durumunda olanlar, imparatorluktan devraldıkları fakir mirasla birlikte bir çok güçlülük karşılaşmışlardır. Ancak, eldeki kaynakların da fevkalade sınırlı olmasına rağmen, ulaştırma sisteminin geliştirilmesi yolunda özellikle demiryolların da önemli adımlar atabilmişlerdir. Demiryollarında yeni hatların yapımı ile 1930'da 5639, 1935'te 6.639, 1940'ta 7,381 km'ye ulaşılmıştır. İnşaatlarda Türk müteşebbis ve mühendisleri kısa zamanda yabancı müteahhit ve mühendislerinin yerini almışlardır. Karayollarında ise 1933 yılında 34.7 bin, 1939'da 40.9 bin km uzunluğa ulaşılmıştır. Türkiye'nin karayolu şebekesi mali kaynak yetersizliği yüzünden yetersiz bir durumda kalmıştır. Buna karşılık köprü inşaatında nisbi bir gelişme sağlanmıştır. Nitekim 1923'ten 1939'a kadar 217'si beton, 6'sı çelik olmak üzere ülkemizde 223 yeni köprü inşa edildiği anlaşılmaktadır.³⁶³

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve bu savaşa girmemekle beraber savaşa her an karışma tehlikesi dolayısıyla devletin seferberlik ilan etmesi, ekonomisinin büyük bir kısmınının sanayiye ayırması ulaştırma, Bayındırlık ve İmar işlerinin ikinci plana atılmasına neden oldu. Yine de bu dönemde az da olsa bayındırlık alanında gelişmelerin olduğu görülmektedir.

1947 yılına gelindiğinde Bayındırlık Bakanlığının bütçesi 84.501.207 lira olarak belirlenmiştir. Bu 1946'ya nazaran 5 Milyon Lira fazladır. 84.5 Milyon Liralık bütçenin %30'u yapı ve imar işlerine, %25'i demiryolu ve liman inşaatlarına, %18'i su işlerine,

³⁶² Yaşa a.g.e. s.270

³⁶³ A.e. s.274,279

%14'ü yollar ve köprülere, kalanı ise personel ve yönetim masraflarına ayrılmıştır. Yollar ve köprüler ile büyük su işlerine 1946 bütçesine göre daha az ödenek ayrılmış olması tepkilere yol açmıştır.³⁶⁴

Savaş öncesi her yıl ortalama 200 km demiryolu yapılıyor iken bu değer savaş döneminde 45 km'ye gerilemiştir. İsmet İnönü 15 senede 2300 kilometrelik demiryolu yapımı, Samsun ve Mersin gibi limanların tamamlanması ve 15 senede 20 bin kilometre kara yolunun yapılması konularında hükümeti desteklemiştir.³⁶⁵

Bayındırlık Bakanı Cevdet Kerim İncedayı, 1947 yılı bayındırlık bütçesinin 1946'ya göre 5 değil 7 milyon lira fazla olduğunu söyler. Ayrıca Kasım Ener'in yol ve köprüler ile büyük su işlerine az ödenek ayrılmıştır sözlerine, bütçe rakamlarını bildirerek birer milyon liralık artış sağlandığını ifade etmiştir. Bakan, 15 yılda yapılacak işler için 1 milyar 900 milyon liraya ihtiyaç olduğunu, bu yüzden 1947 yılı bütçesinde bayındırlığa ayrılan 84,5 milyon liranın gerekli ödenek ortalamasının altında kaldığını söyler.³⁶⁶

Bayındırlık Bakanlığı Mart ayında şehirlerde mesken inşaatını teşvik etmek amacıyla bir tasarı hazırlamıştır. Tasarıya göre şehir ve kasaba planlarında iskana ayrılmış sınırlar içinde belediyeler elinde bulunan arsalar, belediyelere geçecek olanlar, bina yapacaklara vergi kıymetleri üzerinden satılacaktır. Arsa satın alanlar, ihale tarihinden itibaren bir yıl içinde, imar planına uygun olmak üzere bina inşasına başlayacak, ve iki yıl içinde bitirmek zorunda olacaklardır...³⁶⁷

İstanbul Açık Hava Tiyatrosu 1938 yılında yapımına başlamasına rağmen bütçe açığı kapatılıncaya kadar inşaatın yapımına ara verilmiştir.³⁶⁸ Fakat acil ihtiyaçlara önem verilmekteydi. Demiryolları, denizyolları ve PTT Genel Müdürlüğü ihtiyaçları için toplam 645 Milyon Liralık malzeme ve tesislerin satın alınmasına ve bu maksatla Bakanlığın gelecek yıllarda geçici taahütlere girişmesine dair kanun tasarısı hazırlanmıştır.³⁶⁹

Denizyolları umum müdürü Yusuf Ziya Erzin Mayıs ayının sonlarında Ankara'ya giderek bazı temaslarda bulunmuştur. Deniz ticaret filosunu, limanların, gemi inşa ve tamir tesislerimizi kuvvetlendirmek ve genişletmek maksadiyle ayrılan

³⁶⁴ TBMM, a.g.e. , s.473,502 (B: 23-25.12.1946)

³⁶⁵ Kınalı a.g.e. s.46

³⁶⁶ A.e. s.46

³⁶⁷ **Vakit** 30 Mart 1947 s.1,3

³⁶⁸ **Vakit** 5 Nisan 1947 s1,3

³⁶⁹ **Vakit** 28 Mayıs 1947 s.1

150 Milyon Liralık ödenekle yapılacak işleri programlaştırmak meseleleriyle meşgul olmuştur. Genel Müdür temasları sonucunda 38 yeni gemi alınacağını, ayrıca başta İstanbul limanı olmak üzere İzmir ve Trabzon limanlarının esaslı surette ıslah olacağını belirtmişlerdir.³⁷⁰

Ankara Belediyesi 20 Haziran 1947 tarih ve 38 sayılı kararı ile Altındağ, Atıfbey ve Yenihayat bölgelerinde parselasyonu yapılmayan ve Bakanlar Kurulunca iskan mıntikasına dahil edilmeyen arazileri tetkik ettirerek sarp bölgelerin yeşillendirilmesi kararını almıştır. Bunun haricinde kalan arazi de parsellere ayrılarak imara açılacak ve halk için bedeli beş yılda ödenmek üzere ucuz evler yaptırılacaktır.³⁷¹

İstanbul Vali ve Belediye başkanı Dr. Lütfi Kırdar beyanatında Genel Sağlığı tehdit eden gece kondu evlerinin kaldırılarak fakir İstanbul halkına çok ucuz mesken temin edileceğini belirtmiştir.³⁷² Daha sonra şehir meclisine gelen konu bazı üyelerin tasarının aleyhine görüş bildirmeleri üzerine tartışmalara neden olmuştur. Sonuçta kanunun incelenmesi için beş kişilik bir komisyon kurulmuştur.³⁷³

28 Temmuz tarihli Cumhuriyet gazetesinin haberinde bir Amerikan firmasıyla anlaşma yapıldığı ve Türkiye’de yeni hava meydanlarının yapılacağı belirtilerek Ankara, Yeşilköy ve Adana hava meydanlarının da modern bir hale getirileceği duyurulmuştur.³⁷⁴

Yurdumuzda yapılacak olan on sivil havaalanının maliyeti 15 Milyon Dolara mal olacaktır. Gerekli olan malzeme aralık ayı başında Amerika’dan yola çıkacaktır. Bu Türk hükümeti tarafından girişilmiş bulunan geniş ölçüdeki inşaat ve geliştirme programının bir kısmıdır.³⁷⁵

Türkiye’de yol inşaatı için ABD büyük bir yardım yapmak düşüncesindedir. Kasım ayı içinde memleketimize gelecek bayındırlık heyetinin başında Amerika’nın en meşhur yol mütehassısı Hilth olacaktır. Hilth, ABD’deki beş milyon kilometrelik bir yol şebekesinin kurucusu sayılmaktadır. Yapılacak yardımın miktarı bu heyetin incelemelerinden sonra belirlenecektir.³⁷⁶

³⁷⁰ **Vakit** 1 Haziran 1947 s.1

³⁷¹ **Vakit** 2 Temmuz 1947 s.1

³⁷² **Cumhuriyet** 18 Eylül 1947 s.1,3

³⁷³ **Cumhuriyet** 1 Kasım 1947 s.1

³⁷⁴ **Cumhuriyet** 28 Temmuz 1947 s.1,3

³⁷⁵ **Cumhuriyet** 25 Kasım 1947 s.1,3 , **Vakit** 25 Kasım 1947 s.1

³⁷⁶ **Vakit** 1 Kasım 1947 s.1

Bayındırlık Bakanlığı tarafından 1943 yılında 4,5 milyon liraya ihale edilen Porsuk Barajı inşaatı şimdiye kadar 13,5 milyon lira harcanmasına rağmen bitirilmemiştir. Barajın tamamlanmasıyla Eskişehir ovasının sulanmasına ve bölgedeki bataklıkların kurutulmasıyla yeni tarım arazileri kurulacaktır.³⁷⁷

Demiryolu inşaatındaki gelişmelerden biri de Palu-Genc hattının tamamlanarak işletmeye açılmasıdır. Bu yeni hatla demiryollarımızın toplam uzunluğu 3576 kilometreye ulaşmıştır.³⁷⁸

Ulu Önder Atatürk'ün ebedi istirahatgahı olan Anıtkabir inşaatı projesinde temel sondajlarından sonra yapılan tadiller üzerine müteahhitle Bayındırlık Bakanlığı arasında ihtilaf çıkmış ve fiyat farkından doğan anlaşmazlık, Danıştay'a intikal etmişti. İddiaların Danıştay tarafından yersiz görülmesinden sonra müteahhit tekrar işe başlamıştır. Ancak bu inşaatla hissedilir hiçbir ilerleme görülmemektedir. İnşaat mevsimi başında bu ihtilafın kesin olarak giderilmediği takdirde inşaatın bitirilmesinden endişe edilmektedir. Anıtkabir için acilen 21 Milyon liralık ödeneğe ihtiyaç vardır. İnşaat devam ettiği takdirde 1951 yılında tamamlanacaktır.³⁷⁹

³⁷⁷ **Vatan** 1 Aralık 1947 s.1,3

³⁷⁸ **Cumhuriyet** 17 Aralık 1947 s.1,3

³⁷⁹ **Vakit** 21 Aralık 1947 s.1

III. BÖLÜM

1947 YILI TÜRK BASININDA DIŞ POLİTİKA

3.1 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI SÜRECİN TÜRKİYE'YE YANSIMALARI

3.1.1 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA GENEL DURUM

20.Yüzyılın en büyük mücadelesi olan İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde dünyada barış ve güvenliğin kurulacağı sanılmıştı. Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulması bu görüşü daha da güçlendirmişti. Fakat dönemin koşulları içerisinde gelişen olaylar, kısa süre sonra dünyayı bu defa “*Soğuk Savaş*” denilen yeni bir mücadelenin içine sürükledi. Bu da, güçler dengesinde meydana gelen gelişmelerin ve bloklaşmanın bir sonucuydu.³⁸⁰

İkinci Dünya Savaşı 1945 Mayıs ayında Avrupa, Eylül ayında da Asya'da sona erince, bu kıtalardaki güçler dengesinde büyük boşluklar meydana geldi. Bunda yenilen Almanya, İtalya ve Japonya'nın yanında galip devletlerden olan savaş öncesinin güçlü devletleri İngiltere ve Fransa'nın da savaştan büyük ölçüde yıpranmış olarak çıkması önemli rol oynadı. Bu devletlerin kendilerine gelebilmeleri için uzun yıllara gerek vardı. Bu bakımdan savaştan sonra Avrupa'da Almanya'nın, Asya'da Japonya'nın yerini tek başına dolduracak bu kıtalardan devlet bulunmamaktaydı. Savaştan sonra güçlü olarak ayakta kalabilenler ise siyasi ve ekonomik doktrinleri birbirleriyle çatışan Avrupa'ya göre iki kenar devlet, yani ABD ile Sovyetler Birliği idi. Bunlardan ABD Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra olduğu gibi yeniden kıtasında çekilme eğilimi içindeydi. Sovyet Rusya ise yayılma isteğindeydi.³⁸¹

Bu sırada savaş sonunda barış ve güvenliğe kavuştuklarını sanan barışı kurmak ve korumak için kurdukları Birleşmiş Milletler Örgütü'ne güvenen Batı Devletleri, altı yıl süren savaşın kamuoylarında meydana getirdiği yük ve bıkkınlığın da etkisiyle silahlı kuvvetlerinin tamamına yakını terhis ettiler. Buna karşılık Sovyetler Birliği büyük ve güçlü ordularını daha da takviye etti. Savaş sanayini çalıştırmayı da

³⁸⁰ Rıfat Uçarol *Siyasi Tarih (1789-2001)* s.855

³⁸¹ *A.e.* s.856

hızlandırdı. Bu da Batılı Devletler ve Sovyetler Birliği arasında bir dengesizlik meydana getirdi.

Sovyetler Birliği ile Batı Avrupa arasındaki bu dengesizlik, askeri alanda olduğu gibi, sanayi alanında da Sovyetlerin açık üstünlüğu şeklinde bulunuyordu. Bunların yanı sıra uygulamasına yöneldiği yayılma politikasıyla Sovyetler, Batı Avrupa için endişe kaynağı haline gelmekteydi. Böylece savaştan sonra Avrupa'da istediği gibi hareket edebilecek tek devlet olarak Sovyetler Birliği kalmış oluyordu.³⁸²

Bu dönemde Sovyetler Birliğine karşı koyabilecek tek devlet ise ABD idi. O da, yukarıda belirtildiği gibi savaş sonunda kendi kamuoyunun etkisiyle yeniden kıtasına çekilme eğilimindeydi. İşte bu durumdan da yararlanmak isteyen Sovyet Rusya, savaş sırasında kendi işgali altına geçen Doğu ve Orta Avrupa ülkelerini peykleştirirken diğer yandan Türkiye, Yunanistan, İran üzerine etkisini geliştirmek için baskıya ve isteklerde bulunmaya, uzak doğuda da Çin'de girişimlerde bulunmaya başladı. Bunlar ise, karşı ittifaklara yol açtığı gibi, dünyayı yeni bir bloklaşma dönemine sürükleyen başlıca etkenler oldu.³⁸³

³⁸² Uçarol **a.g.e.** s.857

³⁸³ **A.e.** s.857

3.2.TÜRKİYE SOVYETLER BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

3.2.1 SOVYETLERİN BOĞAZLAR STATÜSÜNÜ DEĞERLENDİRMEK İSTEMESİ

Çok dikkatli ve dengeli bir dış politika ile ikinci Dünya Savaşı'nın dışında kalmayı başaran Türkiye, savaş sonrasında yeni bir tehlike ile karşılaşmıştı.³⁸⁴ Sovyetler Birliği 19 Mart 1945'de Türkiye'ye 1925 yılından beri yürürlükte olan Türk-Sovyet Tarafsızlık Antlaşmasını feshettiğini bildirmiştir.³⁸⁵

Türkiye dış politikasında yirmi yıldır ayrı bir yeri olan bu 17 Aralık 1925 tarihli Antlaşmaya çok önem vermekteydi. Bu nedenle, Sovyetlerin bu hareketine karşı verdiği 7 Nisan 1945 tarihli cevapta, Sovyet Hükümetinin bu konuda ne gibi önerilerinin olduğunu öğrenmek istedi ve iki devletin çıkarlarına uygun bir antlaşmanın yapılabileceğini belirtti.³⁸⁶

Bunun üzerine Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov, 7 Haziran 1945'te, Türkiye'nin Moskova Büyükelçiliğine, eğer Türkiye Sovyetler Birliği ile anlaşmak istiyorsa, Sovyetlerin şu isteklerini kabul etmesini bildirdi.

- 1) 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması ile düzenlenen Türk-Sovyet sınırında, Sovyetler lehine bazı düzenlemeler yapılması.
- 2) Boğazların, Türkiye ile Sovyetler Birliği tarafından ortaklaşa savunulması, bunu sağlamak içinde Sovyetler Birliği'ne Boğazlar da deniz ve kara üsleri verilmesi.
- 3) Boğazlar statüsünü düzenleyen Montreux Sözleşmesinde, yapılması gerekli değişiklikler konusunda, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında görüş birliğine varılması.³⁸⁷

Büyükelçi Selim Sarper'in, Dışişleri Bakanı Molotov'un bu isteklerine karşılık olarak verdiği yanıt kesin oldu. *'1921 zaten bir haksızlığın tamiriydi ve onu Lenin imzaladı. Sovyetler Birliğinin toprağa ve nüfusa gereksinimi yok. Bu iş için Türkiye*

³⁸⁴ Ali İhsan Gencer , Sabahattin Özel **Türk İnkılap Tarihi** s.263

³⁸⁵ **A.e** s.263

³⁸⁶ Uçarol **a.g.e.** s.926

³⁸⁷ Mehmet Gönlübol , A. Haluk Ülman ' **İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası** ' , **Olaylarla Türk Dış Politikası** , Ankara 1969 s.207

kamuoyunun sempatisini feda etmeye değmez, zaten olacak iş de değildir.”³⁸⁸ Ayrıca “ Montreux Sözleşmesi’nin ise uluslar arası bir sözleşme olduğunu, bu nedenle sorunun sadece Türkiye ile Sovyetler Birliği’ni değil, sözleşmede imzası bulunan bütün devletleri ilgilendirdiğini, bu bakımdan onların da görüşlerinin alınmasının gerekli olduğunu” belirtti. Bu diplomasi diliyle de Sovyet isteklerinin reddedildiği anlamını taşıyordu.

Sarper, durumu Ankara’ya gönderdiği raporunda şöyle özetlemişti. :

“Sovyetler görüşmeleri kesmeyeceklerdir düşüncesindeyim. Arazi konusunda ısrar etmeyecekler. Bunu pazarlık konusu olarak ileri sürdüler”³⁸⁹

Sovyetler Birliği bu pazarlık konusunu ileri sürerek Türkiye karşısında büyük bir taktik hata yapmıştı. Asıl derdi kendisi açısından Boğazlarda güvenliğin sağlanmasıydı. Ama, toprak isteklerini gündeme getirerek Boğazlar konusundaki isteklerinden çok daha fazla tepki yarattı ve Türkiye’nin ABD’ye yanaşmasında önemli etki yaptı.18 Haziranda Molotov Sarper’i bir kez daha kabul etti ve isteklerini yeniledi. Böylece, Türkiye ile SSCB arasında 1925 Antlaşmasının yerini alacak bir dostluk antlaşmasının imzalanması olasılığı da ortadan kalktı.³⁹⁰

San Francisca Konferansı’nın iyimser havasının sürdüğü sırada böyle bir girişimle karşı karşıya kalmak Türkiye’yi çok zor durumda bıraktı. Türkiye kamuoyu önünde yalnız bir ülke görünümündeydi.³⁹¹

3.2.2 TÜRKİYE ÜZERİNDE SOVYET TEHDİDİ VE GERGİNLİK DÖNEMİ

Türk Hükümetinin Sovyet isteklerini reddetmesi üzerine, Sovyetler Birliği 1945 yılının ortalarından itibaren Türkiye üzerinde ağır bir baskıya girişti. Bu arada Kars ve Ardahan’ı istemeye başladı. Bir yandan da 17 Temmuz – 2 Ağustos 1945’de toplanan Potsdam Konferansı’na, Boğazlar konusunu getirerek, 1936 Montreux Sözleşmesi’nin Sovyet ticaret ve savaş gemilerinin Boğazlar’dan her zaman serbestçe geçmesini sağlayacak şekilde değiştirilmesini istedi.³⁹²

Sovyetlerin Türkiye’den istekleri ABD ve İngiltere’yi tedirgin etmişti. Churchill, “İngilizler Türkiye’yi bu önerileri kabul etmeye zorlamayacaklardır” diyerek bu konuda

³⁸⁸ Oran **a.g.e.** s.502

³⁸⁹ **A.e.** s.502

³⁹⁰ **A.e.** s.502

³⁹¹ Selim Deringil , **Denge Oyunu “ İkinci Dünya Savaşında Türkiye’nin Dış Politikası “** Tarih Vakfı yayınları s.252

³⁹² Uçarol **a.g.e.** s.927

İngiltere'nin tutumunun Sovyetler Birliğinden farklı olduğunu gösterdi. Bununla birlikte Sovyetlerin sözü edilen isteklerine katılmadılar ve bundan dolayı da aralarında görüş ayrılıkları doğdu. Sonuçta her üç hükümet Montreux Sözleşmesi'nin günün koşullarına uymadığı ve yeniden gözden geçirilmesi gerektiği noktasında görüş birliğine vararak, her devletin bu konuyla ilgili görüşünü Türkiye'ye bildirmesini kararlaştırdılar.³⁹³

Sovyetler Birliği 8 Ağustos 1946'da Türkiye'ye bir nota vererek “ *Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında Boğazlar üzerindeki yetkilerini kötüye kullandığını ve Mihver Devletleri'nin savaş gemilerine geçiş izni verdiğini belirterek, Boğazlar statüsünün yeniden düzenlenmesini* “ istedi. Bu notada; “ *Ticaret gemilerine savaşta ve barışta tam geçiş serbestliğinin verilmesi, Karadeniz'de kıyısı olan devletlerin savaş gemilerine her zaman geçiş serbestliğinin sağlanması, buna karşılık Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemileri için geniş geçiş yasağı konması, Boğazların güvenliğinin Türkiye ve Sovyetler Birliği tarafından ortak olarak sağlanması* “ öneriliyordu.³⁹⁴

Sovyetler'in notasını Türkiye'den önce ABD (19 Ağustos) ve İngiltere (21 Ağustos) birer notayla yanıtladılar ve Boğazlar rejiminin yalnızca Karadeniz'e kıyıdaş devletlerce düzenlenmesi önerisine karşı çıkarak, Boğazların savunmasının esasen Türkiye'nin görevi olduğunu vurguladılar.³⁹⁵

Sovyet notasına Türk Hükümeti 22 Ağustos 1946 tarihli bir nota ile karşılık verdi. Cevapta İkinci Dünya Savaşı'nda Boğazlar statüsünün Türkiye tarafından iyi korunmadığına dair ithamlar çürütüldükten sonra, Sovyet istekleri Montreux Sözleşmesi çerçevesinde gemilerin geçişiyle ilgili bazı değişikliklerin yapılabileceğini kabul etmekle birlikte bu sözleşme ile kurulan statüye ve Boğazların ortaklaşa savunulmasına ait istekleri “*Türkiye'nin hiçbir şekilde feragat etmeyeceğini ve bağlı kılınmasını kabul edemeyeceği egemenlik haklarına ve güvenliğine aykırı*” buldu. Bunların kabulünü de “*Türkiye'nin Boğazlarda oynadığı denge ve irtibat unsuru rolünün sona ermesi ve Karadeniz devletlerinin sözde güvenliğinin Türkiye'nin güvenliğinin imhası üzerine kurulması demek olacağını*” belirterek, reddetti.³⁹⁶

Bunun üzerine Sovyetler Birliği 24 Eylül 1946'da Türkiye'ye ikinci bir nota vererek isteklerini tekrarladı. Buna karşılık Türkiye'de, 18 Ekim 1946'da Sovyetlere

³⁹³ Uçarol a.g.e.s.929

³⁹⁴ Armaoğlu a.g.e. s.428 , Oran a.g.e. s.505

³⁹⁵ Oran a.g.e. s.505 , Armaoğlu a.g.e. s.428

³⁹⁶ Uçarol a.g.e. s.929 , Armaoğlu a.g.e. s.429 , Oran a.g.e. s.503

verdiği notada eski görüşlerini yeniden belirtti. Bu sırada ABD ve İngiltere’de 9 Ekim 1946’da Sovyetlere bir nota vererek Boğazların savunulmasında tek sorumlu olarak Türkiye’nin kalması gerektiği hakkındaki görüşlerini bir defa daha bildirdiler.³⁹⁷

1947 yılına girildiğinde Sovyetler Birliği’nin Türkiye üzerinde istek ve baskıları devam etti. Türk Basını bu gelişmeleri çeşitli yorum ve başlıklarla Türk halkına duyurdu. Bu gergin dönemde gazetelere yansıyan haberlerden bazıları şunlardır :

*Boğazlarda Amerikan birlikleri vardır. ABD donanmasının asıl maksadı Sovyetleri yakından izlemektir.*³⁹⁸ *Türkiye’de binlerce Amerikan askeri vardır.*³⁹⁹ *Türkler 1,5 Milyon Kürdü hem Kürdistan’dan çıkarıyor ve hem de imha ediyor.*⁴⁰⁰ *Bulgar yoldaşlar da aleyhimize neşriyata başladılar başlığıyla ‘ Faşist devletlerin dünkü sadık uşakları bizim harpteki hareketimizi tenkide yelteniyorlar’*⁴⁰¹

18 Mart’ta yayınlanan Vatan gazetesinin haberinde Dışişleri Bakan Yardımcıları Konseyinde Rus temsilcisi Viçinski’nin Almanya ile yapılacak barış müzakerelerine Türkiye’nin de katılması teklifine çirkin bir şekilde itiraz ettiğini⁴⁰² duyurmaktadır.

12 Nisan tarihli Vatan gazetesinde “*Ruslar, Doğu Trakya’yı Bulgarlara vaad etmişler.*”⁴⁰³ 24 Mayıs’ta yazılan Cumhuriyet gazetesinin haberinde “*Moskova, Rum Patrikhanesini ele geçirmek istiyor*”.⁴⁰⁴

28 Mayıs tarihli Vakit gazetesinin büyük başlıklarla verdiği manşet haberinde Başbakan Recep Peker’in beyanatını açıklamış, Recep Peker “ *Devamlı bir dostluk için Rusya taleplerini geri almalıdır. Türkiye peyk durumunu asla kabul edemez, Dört Büyükler Türk toprak ve bağımsızlık bütünlüğünün ihlali pahasına bütün diğer konular üzerinde tam bir anlaşmaya varsalar bile, biz böyle bir teklifi reddederiz*”⁴⁰⁵ demiştir.

Vatan gazetesinin 8 Haziran tarihli haberinde, bir Amerikan yazarının görüşlerini manşetten vererek “ *Stratejik bakımdan, Boğazların emniyeti Amerikan siyasetinin muaffakiyeti için hayatidir*”⁴⁰⁶ dediğini belirterek Türklere Amerikan yardımının gerekli olduğunu belirtmiştir.

³⁹⁷ Uçarol a.g.e. s.930 , Armaoğlu a.g.e. s.429 , Oran a.g.e. s.506

³⁹⁸ **Cumhuriyet** 3 Ocak 1947 s.1

³⁹⁹ **Vakit** 3 Ocak 1947 s.1

⁴⁰⁰ **Vatan** 4 Şubat 1947 s.1

⁴⁰¹ **Vakit** 9 Ocak 1947 s.1

⁴⁰² **Vatan** 11 Mart 1947 s.1,3

⁴⁰³ **Vatan** 12 Nisan 1947 s.1,3

⁴⁰⁴ **Cumhuriyet** 24 Mayıs 1947 s.1

⁴⁰⁵ **Vakit** 28 Mayıs 1947 s.1

⁴⁰⁶ **Vatan** 17 Haziran 1947 s.1 , **Vakit** 17 Haziran 1947 s.1

17 Haziran tarihli *Vakit* ve *Vatan* gazeteleri eski ABD Cumhurbaşkanı Muavini Wallace'nin demecini manşetlerinden duyurmuşlardır. Wallace demecinde ‘ ‘*Rusya'nın Türkiye'ye karşı bir yayılma teşebbüsüne mani olmak için İngiltere ve ABD'nin Rusya'ya karşı harbe girebilecekleri ve bunun Rusya'ya anlatılması lazım geldiğini*’ ’ belirtmektedir.⁴⁰⁷

ABD yardımı için ülkemize gelen Amerikalı General Oliver ‘ ‘ *Türk-Rus hududunda otuz beş tümen Rus askeri bulunuyor. Türkiye'nin 500 bin askeri silah altında tutması lazım. Rusya tarafından tahakküm edilmeyen milletlere kalkınabilmeleri için her yardımı yapmalıyız* ’ ’⁴⁰⁸ demektedir.

4 Ekim tarihli Cumhuriyet gazetesinin haberinde Rusya'nın ‘ ‘*Avrupa Kamplarındaki Sovyet Vatandaşlarının Türkiye'ye hareketinin protesto edildiğine*’ ’ dair bir nota verildiğini belirtmiştir.⁴⁰⁹ Buna karşılık ertesi gün Sovyet notasına ‘ ‘*Türkiye hükümeti, Sovyet ve Yugoslav tebası Müslümanların Türkiye'ye gelmeleri hakkında kendiliğinden herhangi bir teşebbüse girmiş değildir.*’ ’ diyerek cevaplandırılmıştır.⁴¹⁰

Bu karşılıklı gerginlik dönemi Rus ve Türk propaganda savaşına dönüşmüştür. Ruslar ‘ ‘ *Türkiye'yi caniyane harp propagandası yapmakla* ‘ ’ suçlarken, Türk basını da Rusların ‘ ‘ *Bizzat kendilerinin harp kundakçılığı* ’ ’ yaptığını belirtmişlerdir.⁴¹¹ Hatta Türk Hükümeti, Sovyet basın ve radyoları tarafından yapılan propagandaların durdurulması için Birleşmiş Milletlere müracaat etmiştir.⁴¹²

Aralık ayının son günlerinde ‘ ‘ *Boğazlar üzerinde Sovyet emelleri yeniden tazelandı*’ ’ başlığıyla gazetelere yansıyan haberlerde, Yunan ve Bulgar hükümetleri arasında altı maddelik bir anlaşma imzaladığı belirtilerek, bu anlaşmada ‘ ‘*Boğazlarla İstanbul'un Rus kontrolü altında Muhtar bir Cumhuriyet*’ ’ olarak planlandığı yazılmaktadır.⁴¹³

⁴⁰⁷ **Vakit** 17 Haziran 1947 s.1 , **Vatan** 17 Haziran 1947 s.1

⁴⁰⁸ **Cumhuriyet** 1 Eylül 1947 s.1 , **Vatan** 1 Eylül 1947 s.1

⁴⁰⁹ **Cumhuriyet** 4 Ekim 1947 s.1

⁴¹⁰ **Vatan** 5 Ekim 1947 s.1

⁴¹¹ **Vatan** 25 Ekim 1947 s.1

⁴¹² **Cumhuriyet** 25 Ekim 1947 s.1,3

⁴¹³ **Yeni Gazete** 30 Aralık 1947 s.1 , **Cumhuriyet** 30 Aralık 1947 s.1,3

3.3. TÜRKİYE ABD İLİŞKİLERİ VE TURUMAN DOKTRİNİ

3.3.1 SAVAŞ SONRASINDA TÜRK BOĞAZLARI VE ABD

Sovyetler Birliği'nin 1945-1946 yıllarında Doğu Anadolu'dan resmen toprak ve Boğazlara yerleşmek istemesi Türkiye'yi zor duruma sokmuştu.⁴¹⁴ Hâlbuki Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri karşılıklı güven esasına göre düzenlenmişti. Fakat 1939'dan itibaren Rusya'nın yayılma politikasının yeniden canlanması, bu defa Türkiye'yi dengeyi sağlamak üzere yine İngiltere-Fransa ittifakına götürmüştü. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nda bu devletlerin uğradığı yıpranma, bu dengeyi sağlama niteliklerini de büyük ölçüde kaybetmesine neden olmuştu. Bundan dolayı Türkiye Sovyet tehdit ve tehlikelerine karşı bu defa ABD'nin desteğini aramaya yönelmişti.⁴¹⁵

Türkiye'nin Sovyet etki alanına girmemesi, ABD'nin yaşamsal çıkarlarının korunması için gerekliydi. Bu yaşamsal çıkarların başında Türk Boğazlarının statüsü geliyordu. Montreux'ün imzacı devletleri arasında yer almamasına rağmen ABD, Boğazların geleceği konusundan yakından ilgilenmekteydi.⁴¹⁶ Potsdam Konferansı'nın hemen öncesinde Donanma Komutanlığı tarafından hazırlanıp Başkan Truman'a sunulan bir raporda, ABD'nin Boğazlar politikası tüm ayrıntılarıyla açıklanmaktaydı. Buna göre; *"Türk boğazları barış zamanı tüm devletlerin ticaret gemilerine, Karadeniz'e kıyıdaş devletlerin savaş gemilerine açık olması, Karadeniz'e kıyıdaş devletlerin taraf olduğu bir savaşta kıyıdaş olmayan devletlerin savaş gemileri boğazları kullanmamalı, Çanakkale Boğazı'nda Türkiye dışında hiçbir devlet istikham kurmamalı, Türkiye savaşa tarafsız ya da muhtemel bir savaş tehlikesiyle karşı karşıya ise, Boğazlarda istediği biçimde düzenlemeler yapabilmelidir"*.⁴¹⁷

Başkan Truman'a göre Sovyetler Birliği Yunanistan'dan sonra Türkiye'yi de denetim altına alacak olursa, ABD ve Batı Avrupa için yaşamsal öneme sahip Ortadoğu Sovyet etki alanı içine girebilirdi.⁴¹⁸

⁴¹⁴ Uçarol a.g.e. s.930

⁴¹⁵ A.e. s.930

⁴¹⁶ Oran a.g.e. s.522

⁴¹⁷ A.e. s.522

⁴¹⁸ Sander a.g.e. s.207

Potsdam Konferansı'nda Türk Boğazlarının geleceği tartışılırken Truman Montreux'un zamanın şartlarına göre değiştirilmesi fikrini benimsedi. Fakat, Boğazlar konusu Potsdam'ın sonuç bildirisinde yer almadı.⁴¹⁹

Boğazlar konusunda Potsdam'da ortaya çıkan durumu Türkiye de yakından takip etmekteydi. Özellikle Montreux'un değiştirilmesi konusunda anlaşılan ABD ve SSCB'nin bunun nasıl yapılacağı üzerinde bir mutabakata varamamış olmaları Ankara'yı harekete geçirdi. 20 Ağustos 1945'de Washington ve Londra'ya birer nota veren Türkiye, geçiş serbestisi ve Boğazlar için yapılacak düzenlemenin Türkiye'nin egemenliğine engel oluşturmamasını ve Sovyet taleplerinin sona erdirilmesi için girişimlerde bulunmasını istedi.⁴²⁰

Türkiye bu istekleriyle, Boğazlar konusunda Moskova'ya değil Washington ve Londra'ya güvendiğini ortaya koyuyor, Sovyet taleplerini bir tehdit olarak algıladığını hissettiriyor ve bu taleplerin sona erdirilmesi için ilk kez Batı'dan destek istiyordu.

Bununla birlikte ABD, gelişen olayların etkisiyle Potsdam Konferansı'nda takındığı Boğazlar konusundaki tutumunu değiştirerek kısa bir süre sonra 1945 yılı sonlarında '*Boğazların Türk Egemenliğinde kalmasından yana olduğunu*' belirtti ve Türkiye'nin toprak bütünlüğüyle yakından ilgilenmeye başladı.⁴²¹

1946 yılından itibaren Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelik isteklerini açıkça dile getirmeye başlaması, Sovyet yayılması ve baskısının İran ve Ortadoğu'da tehlikeli bir durum alması üzerine, ABD'nin boğazlar konusunda Türkiye'ye tam destek verme yönündeki kararlarını pekiştirdi.⁴²²

ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'ye vermeye başladığı önemi Ankara'ya gösterme fırsatı 1946 Martında doğdu. Türkiye'nin yaklaşık 16 Ay önce ölmüş Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün naaşı Amerikan donanmasının en büyük zırhlılarından Missouri ile Türkiye'ye yollandı.⁴²³ Missouri'yi İstanbul'da Dolmabahçe önünde demirleterek, SSCB'ye Türk Boğazlarının statüsünün kendi rızası olmadan değiştirilemeyeceği mesajını veriyordu.⁴²⁴ Nitekim geminin İstanbul'a vardığı gün, yani 5 Nisan'da Başkan Truman yaptığı konuşmada, "*ABD'nin dış politikasına*

⁴¹⁹ Oran **a.g.e.** s.523

⁴²⁰ **A.e.** s.523

⁴²¹ Uçarol **a.g.e.** s.936

⁴²² **A.e.** s.932

⁴²³ Oran **a.g.e.** s.524

⁴²⁴ **A.e.** s.525

yeni bir yön verileceğini ve Ortadoğu'daki durumun önemini ve ciddiyetini kabul ettiğini” belirtti.⁴²⁵

Missouri'nin ziyaretini izleyen günlerde Türk-Amerikan ilişkilerinin daha da sıcak bir döneme girmesini sağlayan gelişmelerden biri de 7 Mayıs 1946'da yapılan bir anlaşmayla ABD'nin Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında “*Ödünç verme ve Kiralama Yasası*” yoluyla aldığı borçlarının tamamını silmesiydi. Böylece ABD, Avrupa'daki müttefiklerine yaptığı gibi, savaş sonrasında ekonomik bir darboğazdan geçmekte olan Türkiye'nin sırtından da ağır bir yük kaldırılmış oluyordu.⁴²⁶

Sovyetler Birliği 8 Ağustos 1946 da Türkiye'ye yeni bir nota vererek, Boğazlar statüsünün kendi çıkarlarına göre değiştirilmesini yeniden istedi. Bu durum ABD'nin o günlerdeki uluslar arası durumla Sovyet davranışını da gözönünde tutarak, bu konuda kesin bir durum takınmasına ve Türkiye'yi desteklemeye karar vermesine neden oldu. Bu bakımdan silahlı bir çatışma pahasına da olsa ABD bu Sovyet isteklerine karşı kesin bir tutum takınmalı ve Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yerleşmesine engel olmalıydı.⁴²⁷

ABD bundan sonra, 15 Ağustos 1946'da Akdeniz'e büyük bir deniz kuvveti göndereceğini açıkladı. 19 Ağustos 1946'da da Sovyetler Birliğine bir nota vererek 1936 Montreux sözleşmesinde gemilerin Boğazlar'dan geçişiyle ilgili bazı değişiklikleri kabul etmekle birlikte bu sözleşmeyle kurulan statünün kaldırılmasını ve Boğazların ortaklaşa savunulmasında sadece Türkiye'nin sorumlu olmasından yana olduğunu bildirdi. Arkasından da Akdeniz'e donanmasını gönderdi.⁴²⁸

ABD donanmasının Akdeniz'e gelmesi, Sovyetler Birliği tarafından tepkiyle karşılandı. Bu tepkiden doğan gerginlik devam ederken Sovyetler Birliği 24 Eylül 1946'da Türkiye'ye Boğazlar konusunda ikinci bir nota verdi. Washington Hükümeti yeniden Türkiye'nin yanında yer aldı. Nitekim bu Hükümet, 9 Ekim 1946'da Sovyetler Birliği'ne verdiği notada, Montreux Sözleşmesinin yalnız Karadeniz devletleri tarafından değiştirilemeyeceğini ve Türkiye'nin Boğazlarının savunulmasından tek sorumlu devlet olarak kalması gerektiğini tekrarladı. Ayrıca Boğazlar bir saldırıya uğrarsa veya saldırı tehdidiyle karşılaşırsa, Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu'nun harekete geçmesini gerektireceğini belirtti.⁴²⁹

⁴²⁵ Uçarol **a.g.e.** s.932

⁴²⁶ Oran **a.g.e.** s.525

⁴²⁷ Gönübol - Ülman **a.g.e.** s.220 , Uçarol **a.g.e.** s.932

⁴²⁸ Uçarol **a.g.e.** s.932

⁴²⁹ **A.e.** s.933

Washington hükümetinin Sovyet notasına verdiği bu karşılık, Türk Hükümeti tarafından memnurlukla karşılandı. Türkiye’de 18 Ekim 1946’da Sovyetlere verdiği karşılık notasında, eski görüşlerinde ısrar ettiğini bildirildi.⁴³⁰

Türkiye, bu suretle ABD’nin desteğini sağlama yoluna girmişti. Ancak sürmekte olan Sovyet baskısı karşısında İkinci Dünya Savaşı sona erdiği halde, Savaş ordusunu büyük oranda aynı şekilde tutmak zorunda kalmıştı. Bu da büyük ekonomik güçlüklerin sürmesine neden oluyordu. İşte bu arada İngiltere 21 Şubat 1947’de ABD’ye iki nota vererek içinde bulunduğu büyük ekonomik bunalım nedeniyle Türkiye ve Yunanistan’a yapmakta olduğu ekonomik ve askeri yardımı, 1947 Martından sonra keseceğini bildirdi. Aynı zamanda da bu iki devletin Batı savunması için ekonomik ve askeri yönlerden güçlendirilmesi gerektiğini, bu görevin de bundan böyle ABD’ye düştüğünü belirtti.⁴³¹

Bilindiği gibi ABD yöneticileri, bunun da etkisiyle, bundan sonra yalnız Doğu Akdeniz’deki değil, aynı zamanda Avrupa ve Uzakdoğu’daki Sovyet hareket ve yayılmasını da göz önünde tutarak, ABD’nin dünya politikasına katılmasına karar verdiler ve “ *Sovyet gelişmesini durdurma*” politikasına başladılar. Bu da, Türkiye üzerindeki Sovyet baskısının, ABD’nin genel dünya politikası içinde düşünülmesine neden oldu. Bu gelişmelerin arkasından da 12 Mart 1947’de Truman Doktrini ilan edildi.⁴³²

3.3.2 TRUMAN DOKTRİNİ VE MARSALL YARDIMI

1946 yılından itibaren Sovyetler Birliği’nin üç ana istikamette, İran üzerinden Orta Doğu petroleri ve Basra Körfezi ile Hint Okyanusu, Türkiye üzerinden Boğazlar, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz ile Yunanistan üzerinden de Doğu Akdeniz’e yayılma çabalarına girmesi üzerine ABD Sovyetler Birliği ile işbirliği yapamayacağını anlamıştır. ABD geleneksel politikasını terk ederek milletlerarası politikanın global yapısı içinde radikal değişime girmesinin başlangıcını Truman Doktrini teşkil eder.⁴³³

⁴³⁰ Uçarol **a.g.e.** s.933

⁴³¹ **A.e.** s.934

⁴³² **A.e.** s.934

⁴³³ Armaoğlu **a.g.e.** s.441

ABD'nin Sovyetlere karşı cephe almasını Ahmet Emin Yalman “ *Amerikalılar, komünizme karşı mücadeleye başladılar.*”⁴³⁴ şeklinde değerlendirmektedir. Amerika ile giderek gelişen ekonomik ilişkilerden duyulan memnuniyet ve Amerikan iş çevrelerinin Türkiye'ye giderek artan ilgisi, 1947 yılı Şubat ayında Vatan Gazetesinde Ahmet Emin Yalman tarafından “ *Amerika'nın bizi yakından anlamak ve tanımak ihtiyacı duyduğuna canlı bir alamettir.*” ifadesiyle değerlendirmiştir.⁴³⁵ Cumhuriyet'te Abidin Daver'in “*Çabuk kalkınma dış kredi teminine bağlıdır.*”⁴³⁶ biçiminde makale başlığı kullandığı günlerde, 1947 Mart ayında Washington'ta “*Türk askerinin şahsi meziyetlerinin modern teçizat ile artırılması lüzümü*” tartışılmıştır. Anlaşılan, ABD bugünlerde Türkiye'ye askeri yardım malzemelerini görüşmeye başlamıştır. Cumhuriyet'te, Amerika'da askeri yardım tartışmalarının yapıldığına ilişkin haber verildiği gün Abidin Daver, “*Amerika Türkiye'ye Mali Yardımda Bulunmalıdır*” başlıklı makalesini kaleme almıştır.⁴³⁷ Amerika'nın Türkiye'ye yardım maksadını Vatan Gazetesi 4 Mart 1947 yılında “*Avrupa'dan Hindistan'a kadar demokrasi hududunun Sovyet Tazyikine dayanmasını temin etmek.*”⁴³⁸ Vakit Gazetesi ise “*Amerika Rusya'nın tecavüz politikasına karşı tek kale Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak Amerikan yardımlarıdır*”⁴³⁹ başlığıyla duyurmuştur.

Yine aynı günlerde ABD Başkanı Truman kongredeki konuşmasında söylediği “ *Türkiye'nin milli bütünlüğü Ortadoğu nizamı için şarttır.*” sözleriyle Türkiye'ye yapılacak askeri yardımların ilk işaretini vermiş oluyordu. Truman konuşmasının devamında, Türkiye ve Yunanistan'a toplam 400 milyon dolarlık yardım yapılacağını da belirtmiştir.⁴⁴⁰ ABD başkanı Truman'ın kongreden Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık bir yardım onaylamasını istemesi, Türk basınında başlangıçta şaşkınlıkla karşılanmıştır. Vakit gazetesinde Asım Us bu konudaki ilk haberi “*Yunanistan ve Türkiye'ye yardım Meselesi*” başlıklı yorum yazısında “*Ajans Yanlılığı*” olarak değerlendirirken,⁴⁴¹ Akşam gazetesinde Necmeddin Sadak “*Türkiye ve Yunanistan'a yardım sebepleri açıklandı*” başlığını taşıyan yazısında,

⁴³⁴ **Vatan** 19 Ocak 1947 s.1

⁴³⁵ **Vatan** 9 Şubat 1947 s.1

⁴³⁶ **Cumhuriyet** 3 Mart 1947 s.1

⁴³⁷ **Cumhuriyet** 10 Mart 1947 s.1,3

⁴³⁸ **Vatan** 4 Mart 1947 s.1

⁴³⁹ **Vakit** 9 Mart 1947 s.1

⁴⁴⁰ **Cumhuriyet** 13 Mart 1947 s.1,3 , **Vatan** 12 Mart 1947 s.1

⁴⁴¹ **Vakit** 11 Mart 1947 s.1

Amerikan yardımının Türkiye'nin stratejik önemi dolayısıyla olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁴²

Başbakan Recep Peker, Truman'ın konuşmasını “*Bütün Milletlere Milli Hudutları içinde müstakil, rahat ve şerefli insanlar olarak yaşamak teminatını telkin edecek sözler*”⁴⁴³ olarak değerlendirirken, aynı gün Nadir Nadi “*Bir Dönüm Noktası*” başlığıyla yaptığı yorumda “*Yunanistan'a ve Türkiye'ye yardım elini uzatan Birleşik Amerika'nın bu davranışıyla, Dünyada yaşatılmak istenen ortaçağ zihniyetine karşı bir set çekeceğini*”⁴⁴⁴ belirtmektedir. Abidin Daver ise bu yardımın “*Kızıl Demir Perdeye Karşı Demokrasi Dalgakıranı*”⁴⁴⁵ olduğu düşüncesindedir.

Amerikan Kongresinde Türkiye ve Yunanistan'a yardım meselesi görüşülürken bazı üyeler bu yardımın Birleşmiş Milletler kanalıyla yapılmasını savunmuşlardır. Kongre de ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Acheson “*Yunanistan ve Türkiye'de yıkılışın, demokrasiler için bir mağlubiyet olacağı.*”⁴⁴⁶, “*Yardım teklifi kabul edilmezse Ortadoğu ve Doğu Devletlerinin totaliter rejimlerin kontrolü altına girecekleri, Boğazlardan Manş ve Çin Denizine kadar bütün memleketlerin feci bir duruma düşeceği*”⁴⁴⁷, şeklinde beyanlarda bulunarak “*Türkiye'nin savunmasını kuvvetlendirebilmesi için yardımın mutlaka yapılması gerektiğini*”⁴⁴⁸ belirtmiştir.

Amerikan yardımına ilişkin Cumhuriyet gazetesinde yer alan habere göre yardımın askeri amaçlar için kullanılacak 250 Milyon dolarlık kısmı borç sayılmayacak, geri alınmayacak ve bu paranın 150 Milyonu Yunanistan'a 100 Milyon doları ise Türkiye'ye verilecektir.⁴⁴⁹ Bu para askeri malzemeye ve demiryollarımızın ıslah ve takviyesine tesis edilecek başlığıyla Vakit gazetesinde yer alan haberin devamında “*Türkiye ve Yunanistan'a Amerikan kıtaları gönderilmesi asla bahis mevzuu değildir ve böyle bir istek de yoktur*”⁴⁵⁰ denilmektedir. 28 Mart 1947 tarihli Vatan gazetesinin başlığında ise “*Askeri yardımın hibe, sivil yardımın ikraz suretiyle yapılması isteniyor*” ifadesiyle ikraz için müstaceliyet kararı alınacağı belirtilmektedir.⁴⁵¹

⁴⁴² **Akşam** 25 Mart 1947 s.1

⁴⁴³ **Vatan** 14 Mart 1947 s.1

⁴⁴⁴ **Cumhuriyet** 14 Mart 1947 s.1,3

⁴⁴⁵ **Cumhuriyet** 17 Mart 1947 s.1

⁴⁴⁶ **Cumhuriyet** 21 Mart 1947 s.1,3

⁴⁴⁷ **Vatan** 21 Mart 1947 s.1

⁴⁴⁸ **Vatan** 21 Mart 1947 s.1

⁴⁴⁹ **Cumhuriyet** 25-26 Mart 1947 s.1,3

⁴⁵⁰ **Vakit** 25 Mart 1947 s.1

⁴⁵¹ **Vatan** 28 Mart 1947 s.1,3

Amerikan Senatosu'nda yardımların amacı “*Rus ilerlemesini durdurmak*” olarak açıklanırken⁴⁵², ABD'nin Türkiye Büyükelçisi Edvin Vilson “ *Türkiye Ortadoğu'da komünizmi önleyecek tek devlettir.*”⁴⁵³ şeklindeki beyanatına, Dışişleri Encümeni Türkiye ve Yunanistan'a verilen paranın bu memleketlerin yabancı memleketlere olan borçlarında kullanılmayacağını dolayısıyla Senato'dan teklifin acil olarak kabul edilmesini istedi.⁴⁵⁴ Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak yardımlara ilişkin tasarı, Senato'da yapılan tartışmalar sonucu 22 Nisan 1947'de 23'e karşı 67 oyla kabul edildi.⁴⁵⁵

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde Amerikan yardımı için yapılan tartışmalarda Sovyet, Arnavut ve Yugoslav delegeleri buna şiddetle karşı çıkmışlardır.⁴⁵⁶

Daha önce Nisan ayında geleceği duyurulan Amerikan Filosu birkaç gün gecikmeyle nihayet Mayıs başında İstanbul'a gelmiş, bu olay Cumhuriyet gazetesinde 2 Mayıs'ta “*Dost Amerikan Filosu bu sabah 8 de geliyor*” başlığıyla duyurulmuştur. Aynı gün Nadir Nadi “ *Hürriyetleri uğruna fedakarlığı göze alan Milletler elele yürüdükçe karanlık duygulara ve kötü niyetlere yeryüzünde tutunma imkanı kalmayacaktır*” sözleriyle değerlendirmiştir.⁴⁵⁷

Daha önce Senatoda kabul edilen ve Truman Doktrini olarak da anılan Türkiye ve Yunanistan'a Yardım Tasarısı, Mayıs ayı başında Temsilciler Meclisinde de görüşülmüş ve 107'ye karşı 287 kabul oyu ile onaylanmıştır.⁴⁵⁸

Yardım Tasarısının Temsilciler Meclisinde kabul edilmesinden sonra Başkan Truman tarafından 22 Mayıs 1947'de imzalanarak yürürlüğe girmiştir.⁴⁵⁹ Truman imza töreninden sonra yardımın amacını, “*Türk ve Yunan Milletlerinin heyeti umumiyesine faydalı olmasını sağlamak*”⁴⁶⁰ olarak açıklarken, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ise “*Amerikan Yardımı Cihan sulhunun devam ve teyidi uğrunda kendisine azim rolünü*

⁴⁵² **Cumhuriyet** 11 Nisan 1947 s.1,3

⁴⁵³ **Vakit** 1 Nisan 1947 s.1

⁴⁵⁴ **Vatan** 3 Nisan 1947 s.1

⁴⁵⁵ **Cumhuriyet** 23 Nisan 1947 s.1 , **Vatan** 25 Nisan 1947 s.1

⁴⁵⁶ **Cumhuriyet** 15 Nisan 1947 s.1,3 , **Vakit** 15 Nisan 1947 s.1

⁴⁵⁷ **Cumhuriyet** 2 Mayıs 1947 s.1,3

⁴⁵⁸ **Vatan** 10 Mayıs 1947 s.1 , **Vakit** 10 Mayıs 1947 s.1 , **Ulus** 10 Mayıs 1947 s.1 , **Cumhuriyet** 10 Mayıs 1947 s.1

⁴⁵⁹ **Vatan** 23 Mayıs 1947 s.1

⁴⁶⁰ **Cumhuriyet** 23 Mayıs 1947 s.1,3

tamamıyla benimsediğini gösteren ümitlerle dolu bir işarettir”⁴⁶¹ değerlendirmesini yapmıştır.

Türkiye ile ABD hükümetleri arasındaki yardım antlaşması 12 Temmuz 1947 tarihinde saat 12’de Dışişleri Bakanı Hasan Saka ve ABD’nin Ankara Büyükelçisi Edwin C.Wilson tarafından imzalanmıştır.⁴⁶² İmza töreninde Dışişlerinden Fuat Carim, Abdullah Zeki Polar, ABD Büyükelçiliği Müsteşarı Burley, Dışişleri ve ABD Büyükelçiliği ileri gelenleri, Türk ve Yabancı basın ve ajans temsilcileri hazır bulunmuşlardır.⁴⁶³

Türk-Amerikan dostluğunun bir kere daha tezahürüne vesile olduğu belirtilen bu törende Dışişleri Bakanı Hasan Saka imzadan sonra “*Bay Büyükelçi; Türkiye ile Büyük Amerikan Cumhuriyetini birbirine bağlayan ve zaten sıkı olan rabitaları daha ziyade tersine matuf bu kıymetli vesikayı Ekselanslarınızla beraber imza hususunda görevlendirilmiş olmak benim için büyük bir şereftir. Bu vesika, esas kıymetinin ehemmiyetine memleketimizin gelecekteki münasebetlerine daha etraflı bir gelişme vaat etmek ve aynı zamanda cihan sulhunun sağlaştırılmasına ve muhafazasına hizmet etmek önemini de ilave etmektedir. Anlaşma, Türkiye’nin ve Amerika’nın sarsılmaz bir tarzda bağlı buldukları Birleşmiş Milletler hedefinin gerçekleşmesi yolunda büyük bir adımdır.*”⁴⁶⁴ diyordu.

Buna karşılık ABD Büyükelçisi Edwin C.Wilson ise anlaşmanın önemini belirten nutkunda “*Bu antlaşma Türk-Amerikan münasebetlerinde yeni ve mesut bir fasıl açmaktadır*”⁴⁶⁵ demektedir.

Anlaşmada, yardımın hangi şartlar içinde yapılacağı, tatbikat işlerini görmek üzere bir ABD heyetinin Türkiye’ye geleceği kaydedilmiştir. Başlangıç kısmında, “*Türkiye’nin Hürriyeti ve Bağımsızlığını korumak için ihtiyacı olan güvenlik kuvvetlerinin takviyesini temin ve aynı zamanda ekonomisinin, istikrarını muhafazaya devam maksadıyla*” denilmekte ve “*... İki memleket münasebetlerinde hayırlı bir dönem açarak Türk ve Amerikan Milletleri arasında dostluk bağlarını daha çok takviye edeceğine kani bulduklarından*”⁴⁶⁶ bahsedilmektedir.

⁴⁶¹ **Cumhuriyet** 24 Mayıs 1947 s.1

⁴⁶² **Ayn Tarihi** 13 Temmuz 1947 , **Vakit** 13 Temmuz 1947 s.1 , **Vatan** 13 Temmuz 1947 s.1

⁴⁶³ **Vakit** 13 Temmuz 1947 s.1 , **Vatan** 13 Temmuz 1947 s.1

⁴⁶⁴ **Ayn Tarihi** , **Vakit** 13 Temmuz 1947 s.1 , **Vatan** 13 Temmuz 1947 s.1

⁴⁶⁵ **Ayn Tarihi** , **Vakit** 13 Temmuz 1947 s.1

⁴⁶⁶ İsmail Soysal “**Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye Olaylar Kronolojisi**” (1945-1975) İst 1997 İsis yay. S.44 v.d.

Anlaşmada yardım miktarı tespit edilmiş değildir. Bahis konusu Amerikan kanunuyla ayrılan 400 milyon doların ancak 100 milyon dolarının Türkiye'ye, geri kalanının Yunanistan'a ayrılması daha ziyade Amerikan hükümetinin takdiri ile olmuştur. Türkiye'ye ayrılan paranın yarısı Türk ordusunun modernleşmesine ayrılacak, geri kalanının bir kısmı askeri, bir kısmı da iktisadi alanda sarf edilecektir.⁴⁶⁷

TBMM'nin yardım anlaşmasını 1 Eylül 1947'de oybirliği ile imzalaması⁴⁶⁸ üzerine, Ulus gazetesinden Nazım Poroy “ *Amerika Anlaşmamız B.M.Meclisinde* “ başlıklı yazısında “ *Bu hal büyük dostumuzun bize uzattığı elin bütün millet tarafından ne kadar hülüs ve samimiyetle sıkıldığının en kesin ve parlak bir delilidir.*”⁴⁶⁹ yorumunu getirmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1 Kasım 1947'deki TBMM'nin açış konuşması sırasında ABD ve İngiltere'den gelen bir Parlamento heyeti de Mecliste misafir olarak bulunmuşlar, İnönü buradaki konuşmasında ABD ile sıkı dostluk bağlarının her gün daha fazla kuvvetlendiğini belirtilmiştir.⁴⁷⁰

Hükümeti destekleyen basında Amerikan yardımı konusunda destekleyici yazılar çıkmaya devam ederken, sol basın da Amerikan yardımına çeşitli eleştirilerle yaklaşmıştır. Sol basından gelen bu eleştirilere karşı, Dışişleri Bakanı Hasan Saka “ *O mühitler emin olsunlar ve temennilerinde samimi iseler kendilerine teşekkür ederim ki, bu cihetle kendilerini rencide edecek bir şey yoktur*”⁴⁷¹ sözleriyle yayın organlarının ve yazarlarının da kaygılarını gidermeye çalışmıştır.

1947 yılının Ekim ayında Genelkurmay Başkanı Salih Omurtag başkanlığındaki yüksek rütbeli kara, deniz ve hava kurmaylarından oluşan bir heyet ABD ve İngiltere'ye gitmiş, bu gezi ile ilgili yazılar gazetelerde önemli yer işgal etmiştir. Omurtag tetkikleri sırasında gazetecilere “ *Türkiye Boğazlar üzerindeki hakimiyetini eksiltmeye razı olmayacak*”⁴⁷², “ *Rus, tecavüz tehlikesi, Türkiye'yi mali iktidarının fevkinde bir silahlı kuvvet bulundurmak mevcudiyeti karşısında bırakmaktadır.*”⁴⁷³ diyerek Amerikan askeri malzemesinin Türk ordusunun kudretini azaltmadan, hacminin indirilmesine imkan vereceğini de beyanatına ilave etmiştir.

⁴⁶⁷ Soysal a.g.e. s.45

⁴⁶⁸ **Cumhuriyet** 2 Eylül 1947 s.,1,3 , **Vakit** 2 Eylül 1947 s.1 , **Ulus** 2 Eylül 1947 s.1 , **Vatan** 2 Eylül 1947 s.1

⁴⁶⁹ **Ulus** 2 Eylül 1947 s.1,3

⁴⁷⁰ **Ayn Tarihi** sayı 160 , Kasım 1947 s.35

⁴⁷¹ **Ayn Tarihi** sayı 158 , Eylül 1947 s.19-21

⁴⁷² **Cumhuriyet** 15 Ekim 1947 s.1

⁴⁷³ **Cumhuriyet** 25 Ekim 1947 s.1,3

Truman Doktrini bir yandan yeryüzünün iki bloka ayrıldığını ve Sovyet – Amerikan mücadelesinin başladığını ilan edip, artan ve azalan tempolarla sürecek olan soğuk savaşın ilk adımlarını oluştururken, öte yandan Doğu Avrupa ve Balkanlar’daki bölünmeyi de çok daha kesin çizgileriyle ortaya koymuştur.⁴⁷⁴

MARSALL PLANI

Marsall Planı soğuk savaşın çıkış noktası kabul edilen Truman Doktrini’nden ayrı bir anlam taşımaktaydı. ”*Truman Doktrini*” Sovyet tehdidi karşısında kalan Türkiye ve Yunanistan’ın askeri gücünü artırma amacına yönelikti. Bu nedenle daha çok askeri bir niteliğe sahip bulunmaktaydı. Altı yıllık savaş tüm ülkelerin ekonomilerini felce uğratmıştı. Kitlelerde fakirlik en göze çarpan bir özellik olmuştu. Savaş son bulalı iki yıl olduğu halde Avrupa ekonomisini bir kalkınma eksenine oturtmak mümkün olmamıştı. Bu koşullar, Moskova’dan yönetilen komünist partilerin propagandalarının etkilerini daha da kolaylaştırıyordu. Sovyetler Birliği, Avrupa’nın iki büyük sanayi ülkesi olan Fransa ve İtalya’yı üs seçmiş, kendine bağlı olan komünist partilerinin aracılığı ile çıkarttığı genel grevlerle, bu iki ülkenin zaten güçsüz olan ekonomisini tümden bitirip, komünist partilerin iktidara geçmesine zemin hazırlamaktaydı. Kominform’un kuruluş toplantısına peyklerinin dışında yalnızca Fransız ve İtalyan komünist partilerinin katılması bu yönden oldukça ilgi çekiciydi. ABD, Sovyetler Birliği’nin bu planını bozmak için, 30 Haziran 1945’den 1946 yılı sonuna dek, 50’den fazla ülkeye 15 Milyar Dolar yardım yapmıştı. Bu miktarın yarısı Fransa, İngiltere, Kuzey ve Batı ülkelerine gitmişti. Buna karşın, ekonomileri düzene sokacak olumlu bir sonuç alınmamıştı. Çünkü Amerikan yardımları, verimli ve yapıcı alanlara yatırılmamakta, bütçe açıklarının kapanması, ithalatta kullanılması gibi paranın gidip bir daha dönmeyeceği alanlara harcanmaktaydı. Doğal olarak, bunun sonu yoktu. O halde ABD Sovyetler Birliği’nin bu emperyalist yayımcılığına karşı Avrupa’yı güçlendirmek ve kalkınmasını sağlamak için daha akılcı bir yol bulması gerekiyordu.⁴⁷⁵

“*Marsall Planı*” adı verilen Avrupa Kalkınma Projesinin ilk hazırlığı 12 Temmuz 1947’de Paris’te toplanan 16 devletin katılımı ile başladı. Marsall Planı’nın çağrısı Doğu Avrupa ülkeleri ile Sovyetler Birliği’ni de içine almaktaysa da bu devletler

⁴⁷⁴ Sander a.g.e. s.207

⁴⁷⁵ Armaoğlu a.g.e. s.443 , Ekinci a.g.e. s.341

katılmayı reddettiler. Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı (C.E.E.C.) adı altında çalışan konferans, ABD'ye gönderilecek raporun hazırlanmasına temel olacak bilgilerin derlenmesi, yani her devletin ne kadar yardıma ihtiyacı olduğunun ortaya çıkarılması için, söz konusu 16 Avrupa Devletine soru cetvelleri göndermiş ve bu gelen bilgilerin ışığı altında genel bir rapor hazırlayarak ABD'ye yollanmıştır. Böylece dört yılı kapsayan (1947-1951) Avrupa Kalkınma Projesi, yani Marsall Yardımı başlamıştır. Sovyetler Birliği ise, Marsall Planı'nın Truman Doktrininden sonra ortaya çıkmasını bu doktrinin uygulanması biçiminde yorumlamış ve programa kendisi katılmadığı gibi Doğu Avrupa ülkelerinin de katılmaması için baskı yapmıştır.⁴⁷⁶

3.4 TÜRKİYE İNGİLTERE İLİŞKİLERİ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere bitkin ve yorgun halde bulunuyordu. İngiliz hükümeti, savaş sonrası ekonomisini bir düzene sokmak için ABD'den yardım istedi.⁴⁷⁷ İngiltere aynı zamanda Sovyet Rusya'nın yayılma tehlikesini görmüştü. 1946 yılı içinde Avrupa'nın yanı sıra Türkiye, Yunanistan ve İran üzerinde artan Sovyet baskısı, İngiltere'nin endişelerini daha da çoğaltmıştı. Özellikle Sovyetlerin Türkiye'den resmen ve açıkça Boğazlar'dan üs, Doğu Anadolu'dan toprak istemesi, Sovyet tehdidinin şekil ve niteliğini belirtmesi yönünden ayrıca önem taşıyordu.⁴⁷⁸

Halbuki bölgede baş gösteren Sovyet tehlikesine karşı çıkacak ve Türkiye ile Yunanistan'ı destekleyecek gücü yoktu. Bu amaçla İngiltere 1947'de ABD'ye iki nota vererek, içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar nedeniyle Türkiye ve Yunanistan'daki askerlerini geri çekeceğini, ancak bu devletlerin Batı savunması için önemli olduğunu bu nedenle de askeri ve ekonomik yardım yapılması gerektiğini, bu sorumluluğun da ABD'ye düştüğünü bildirdi.⁴⁷⁹ Böylece İngiltere bölgede “*Birinci Devlet*” olma niteliğinden vazgeçtiğini ve yerini ABD'ye bıraktığını açıklamış oldu.

1947 yılında Türk-İngiliz dostluğunu geliştirmek amacıyla, İngiliz Avam Kamarası Başkanı, TBMM Başkanı Kazım Karabekir'e bir mektup göndererek Büyük Millet Meclisinden bir heyeti İngiltere'ye davet etmiştir. Buna karşılık TBMM Mayıs

⁴⁷⁶ Sander a.g.e. s.208 v.d

⁴⁷⁷ A.e. s.197

⁴⁷⁸ Uçarol a.g.e. s.865

⁴⁷⁹ A.e. s.865

ayında Birleşik Krallığı ziyaret için 6 veya 8 kişilik bir heyet göndermeyi kabul etmiştir.⁴⁸⁰ TBMM heyeti CHP İstanbul Milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın başkanlığında CHP'den Esat Uyar, Nurullah Esat Sümer, Sait Odyak, Nihat Erim, Fuat Sirmen ile DP'den Fuat Köprülü, Enis Akaygen'den oluşan milletvekilleri 11 Mayıs'ta merasimle karşılanmışlardır.⁴⁸¹ Türk heyeti Avam ve Lordlar kamarasını ziyaret etmişler,⁴⁸² Avam Kamarasında kendilerine çay verilmiş ve Lordlar kamarası başkanı “*İstikbalin en büyük ümitlerinden birinin iki memleket arasındaki samimi dostluğa ve işbirliğine bağlı olduğunu söylemiş*” ve demiştir ki; “*İngiltere, Türkiye’yi tekamüle doğru tevecüh etmiş bir demokrasi olarak tanımaktadır. Mazide bir çok güçlükler zuhur etmiştir. Fakat İstikbalde güçlüklerle karşılaşılmayacaktır.*” Türk heyeti başkanı Yalçın'da cevaben “*her iki milletin bundan böyle eski geleneksel iyi niyet siyasetine sadakatle aynı yoldan yürüyeceğini söylemiş ve onların ittifakı her iki memleketi birbirine bağlayacak ve aynı zamanda dünyada refahın tesisine yol açacaktır*”⁴⁸³ demiştir. Heyet 31 Mayıs'ta yurda dönmüştür.⁴⁸⁴

1 Mart 1947'de Türk basınında çıkan haberlerde İngiltere'nin Türkiye'ye silah verdiği belirtiliyor. Türk Ordusuna verilen bu silahların tepkili av ve hafif bombardıman uçakları olduğundan bahisle İngiltere bu yardımı “*ancak günün birinde müttefik olarak savaşacağı milletlere yapmaktadır*” denilmektedir.⁴⁸⁵ 10 Nisan'da da İngiltere'den beşyüz av uçağı satın alındı. Uçaklar 12'lik filolar halinde Türkiye'ye gönderildi. Bu uçakları 1941 yılından beri İngiltere'de yetiştirilmiş olan subaylar kullanacaktı.⁴⁸⁶

İngiltere Türkiye dostluğunu geliştirmek amacıyla 21 Temmuz'da beş günlük bir ziyaret için sekiz parçadan oluşan bir İngiliz Filosu'nu Türkiye'ye göndermiştir.⁴⁸⁷ Filo Komutanı Oramiral Sir Algernon U.Wills “*Türkler bize karagün dostu olmuşlardır. Ziyaretlerimizin hedeflerinden biri harp müddetine Türk milletinin bize gösterdiği sağlam dostluk ve manevi müzaheret dolayısıyla şükranlarımızı ifade etmektir.*” demiştir.⁴⁸⁸ İngiliz Filosu 26 Temmuzda yurttan ayrılmıştır.⁴⁸⁹

⁴⁸⁰ **Vakit** 26 Şubat 1947 s.1

⁴⁸¹ **Vatan** 11 Mayıs 1947 s.1

⁴⁸² **Vakit** 13 Mayıs 1947 s.1 , **Vatan** 13 Mayıs 1947 s.1

⁴⁸³ **Vatan** 14 Mayıs 1947 s.1

⁴⁸⁴ **Vatan** 31 Mayıs 1947 s.1

⁴⁸⁵ **Vatan** 1 Mart 1947 s.1 , **Cumhuriyet** 1 Mart 1947 s.1

⁴⁸⁶ **Cumhuriyet** 10 Nisan 1947 s.1

⁴⁸⁷ **Cumhuriyet** 22 Temmuz 1947 s.1 , **Vatan** 22 Temmuz 1947 s.1

⁴⁸⁸ **Vakit** 23 Temmuz 1947 s.1

⁴⁸⁹ **Vatan** 27 Temmuz 1947 s.1 , **Vakit** 26 Temmuz 1947 s.1

İstanbul Valisi Lütfi Kırdar Haziran başında uzun süreli bir ziyaret için İngiltere'ye gitmiştir. Fabrika ve kültür müesseselerini tetkik edecek olan Kırdar'ın şerefine verilen yemekte İngiliz milletvekilleri de hazır bulunmuşlardır. Yemekten sonra Milletvekillerinden bazıları söz alarak Türkiye'den sitayişle bahsetmişler ve Türk-İngiliz dostluğunun önemini bir kere daha belirtmişlerdir. Bu sözlere karşı Vali Kırdarda “*İngiliz Kültür Heyetinin İngiltere'yi ziyaret hususundaki nazik davetini aldığı zaman Britanya'nın tarihini bir defa daha okudum. Bir haftadır, insanlığa ve medeniyete büyük hizmetler eden bu şerefli milletin tarihini kendi içimde yaşıyorum. Müşahedelerimin de teyit ettiği intibam şudur ki, medeniyet asil İngiliz milletiyle iftihar etmekle haklıdır. İngiliz milletini yakından görmek, yarattığı eserlerini tetkik etmek, halkla temas etmek imkanlarını bana verdiği için, kültür heyetine karşı müteşekkirim. Bu ziyaret bana İngiltere'yi çok daha iyi tanımak imkanlarını verdi. İngiliz milleti medeni hayatta pek büyük adamlar yetiştirmiştir. Onların eserlerini ihtişam ve azamete görüyorum. Tarihi geleneklerine tamamiyle sadık kalmakla beraber aynı zamanda bütün fikir, sanat ve tetkik hareketlerde ileri ve yeni hamleler başaran bir millet olmak İngiliz Milletinin en büyük vasfıdır. Bu güzel ve mamur memlekette eskiyle yeni en büyük ahenk içinde anlaşılmuş bulunuyor. İngiltere'de geçirdiğim günlerin hatırasını asla unutmayacağım*” demiştir.⁴⁹⁰

İngiliz hava kuvvetlerine mensup yirmi parçadan oluşan hava filosu Türkiye'ye bir dostluk ziyareti yapmak için 18 Ekim 1947'de gelmiştir.⁴⁹¹ İstanbul, İzmir , Ankara ve Eskişehir'de gösteriler yapan İngiliz Hava Filosu komutanı Vis Mareşal Stafford dostluk ziyareti hakkında “ *Biz Türkiye'ye barış kuşları olarak geldik. Türk Tayyarecilerinin bu ziyaretimizi iade edeceklerini ümit ederiz. Memleketinizde görmüş olduğumuz dostluk ve misafirperverlikten fevkalade mütehassis olduk. Türk havacılarının dostluğu bizim için unutulmaz bir hatıradır. Türkiye harbin en buhranlı ve karanlık devrelerinde, bize dostluk gösterdi. Esasen dostluk ancak bu gibi alanlarda gösterilir ve anlaşılır. Ankara'dan sonra Türkiye'nin muhtelif, şehirlerini ziyaret edeceğiz ve Bilhassa Eskişehir'de Türk havacılarının yetiştirme usullerini tetkik edeceğiz. Filo subayları zaman buldukça havacılık hakkında Türk havacılarına Konferanslar vereceklerdir.*” demiştir. Ayrıca Genelkurmay başkanlığına gönderdiği mesajda Stafford “ *Ziyaretimizi, bunu yapmaktan duyduğumuz büyük şerefi ve bize karşı*

⁴⁹⁰ **Ayn Tarihi** 12 Haziran 1947

⁴⁹¹ **Vakit** 14 Ekim 1947 s.1 , **Vatan** 19 Ekim 1947 s.1

gösterilen misafirperverliği bütün hayatımızca hatırlayacağız ⁴⁹² diyerek memnuniyetini belirtmiştir.

10 Kasım 1947'de Genelkurmay Başkanımız Orgeneral Salih Omurtag başkanlığında bir Türk Askeri heyeti İngiliz genel kurmay başkanı Mareşal Montgomery'nin davetlisi olarak İngiltere'ye gitmişlerdir.⁴⁹³ Törenle karşılanan Omurtag 11 Kasım'da İngiliz Kralı tarafından kabul edilmiş,⁴⁹⁴ Başbakan Attlee, Dışişleri Bakanı Bevin ve Genelkurmay Başkanı Montgomery ile görüşen Omurtag'a Londra büyükelçimiz Cevat Açıkalın refakat etmiştir. Omurtag bu gezisinde İngiliz deniz⁴⁹⁵ ve hava⁴⁹⁶ üslerini gezmiş tetkiklerde bulunmuş⁴⁹⁷ ve son derece memnun kalarak 17 Kasım'da yurda dönmüştür.

Genelkurmay Başkanımız, Orgeneral Salih Omurtag'ın reisliği altındaki kurmay heyetimizin İngiltere'de bulunduğu günlerde George Mathers'in başkanlığında Avam Kamarasını temsil eden bir heyetle ülkemize gelmişlerdir.⁴⁹⁸ Kasımın ilk haftasında gelen heyet Türkiye'de incelemelerde bulunmuş Meclis Başkanımız Kazım Karabekir, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak ve Başbakan Hasan Saka'yı ziyaret etmişlerdir. TBMM'nin davetlisi olarak ülkemizde bulunan heyetin başkanı “ *İngiliz-Türk dostluğunun inkişafına hizmet edeceğimiz ümidi ile çok bahtiyarız*”⁴⁹⁹ demiştir. Ayrıca İngiliz heyeti ‘ *Birleşmiş Milletlere Türkiye ve İngiltere kadar hiçbir millet hizmet etmemiştir*’,⁵⁰⁰ demişlerdir. Heyet 15 Kasım'da İstanbul'dan ayrılarak memnun bir şekilde Londra'ya dönmüşlerdir.⁵⁰¹

⁴⁹² **Ayn Tarihi** 18 Ekim 1947

⁴⁹³ **Vatan** 11 Kasım 1947 s.1 , **Cumhuriyet** 11 Kasım 1947 s.1

⁴⁹⁴ **Vatan** 12 Kasım 1947 s.1 , **Cumhuriyet** 12 Kasım 1947 s.1

⁴⁹⁵ **Cumhuriyet** 19 Kasım 1947 s.1

⁴⁹⁶ **Cumhuriyet** 15 Kasım 1947 s.1

⁴⁹⁷ **Vatan** 16 Kasım 1947 s.1 , **Cumhuriyet** 17 Kasım 1947 s.1

⁴⁹⁸ **Vakit** 30 Ekim 1947 s.1 , **Cumhuriyet** 4 Kasım 1947 s.1

⁴⁹⁹ **Vakit** 1 Kasım 1947 s.1

⁵⁰⁰ **Vatan** 6 Kasım 1947 s.1

⁵⁰¹ **Cumhuriyet** 15 Kasım 1947 s.1,3

3.5 TÜRKİYE FRANSA İLİŞKİLERİ

İkinci Dünya Savaşında Fransa Alman işgaline uğramıştı. Savaş bittiğinde kazanan taraf olmasına rağmen Fransa büyük bir ekonomik bunalım içine girmişti. Bu bunalımın nasıl giderileceği konusunda partiler arasında köklü anlaşmazlık vardı.⁵⁰² Altı yıl süren savaşın kamuoylarında meydana getirdiği yük ve bıkkınlığın etkisiyle, silahlı kuvvetlerin tamamını terhis ettiler.⁵⁰³ Grevler, siyasi istikrarsızlık, savaş sırasında düşmanla işbirliği yapanlar için kurulan mahkemelerdeki yargılamalar Fransa'yı siyasi ve ekonomik bunalıma sokmuştur.

Bu istikrarsızlık ortamında Komünist Partisi savaş sırasındaki direnme hareketlerindeki başarılarının da eklenmesiyle desteklerini artırdılar ve ortaya eski bir sorun, yani kitle Komünist Partisinin demokrasi içindeki yerini nasıl bulacakları çıktı. Fransa'da 1945 Kasımında Kurucu Meclis seçimlerinde, Komünist parti oyların dörtte birini alıp, en büyük parti haline geldi ve bir yıl sonra 4. Cumhuriyetin genel seçimlerinde oylarını %28'e yükseltti. Böylece, savaş sonrasında ilk üç yılında Fransa'da bir komünist zaferi beklenir hale geldi.⁵⁰⁴

Fransa, Alman işgalinden kurtarılır kurtarılmaz, General de Gaulle'ün başkanlığında ve Nazilerle işbirliği yapmayan tüm partilerin katıldığı bir "*Ulusal Birlik*" hükümeti tarafından yönetilmeye başlandı. 1945 seçimlerinden sonra yeni hükümet Komünist Parti, Sosyalist Parti ve de Gaulle'ün MRP(Cumhuriyetçi Halk Hareketi) Partisi tarafından kuruldu.⁵⁰⁵ Sömürgelerinde başlayan ulusal kurtuluş hareketleri, Fransa'yı ekonomik bakımdan çok büyük sıkıntılar içine sokmak bir yana, birde ülkede siyasal anlaşmazlık kendini gösterince General de Gaulle uzun süre başbakanlıkta kalamadı ve 1946 yılı Ocak ayında istifa etti.⁵⁰⁶ Fransa bundan sonra 1951 yılına kadar sol kanat koalisyonları, bu tarihten 1958 yılına kadar ise sağ kanat koalisyon hükümetleri tarafından yönetildi.

İkinci Dünya Savaşından sonra Türkiye Fransa ilişkileri son derece serin ve mesafeli geçmiştir. Bunda Fransa'nın ekonomisinin bozukluğu ve ülkedeki istikrarsız yönetiminin etkisi büyüktür. 1947 yılında Fransız basınının bir kısmında Türkiye aleyhine yayınlar yapılmaya başlanmıştır. 4 Ocak 1947 yılında Cumhuriyet gazetesinin

⁵⁰² Sander **a.g.e.** s.199

⁵⁰³ Uçarol **a.g.e.** s.856

⁵⁰⁴ Sander **a.g.e.** s.198

⁵⁰⁵ **A.e.** s.199

⁵⁰⁶ **A.e.** s.199

belirttiğine göre Paris Premier Gazetesinden naklen Türkiye ile Sovyet Rusya bir anlaşma tasarısı hazırlamışlar ve Türk-Rus ittifakına doğru ilk büyük adım atılmıştır, denilmekte ve bu yalan haberi Hükümetimizin yalanladığından bahsetmektedir.⁵⁰⁷

Yine Cumhuriyet Gazetesinin 22 Temmuz tarihli haberinde Fransız gazetesi Türk düşmanlığı başlıklı haberde iki Fransız gazetesi memleketimiz hakkında hayasızca uydurulmuş iftiralarla dolu “ *Türkiye Mektupları* ” nı neşre başladıklarını⁵⁰⁸ duyurmuştur.

Ayrıca Fransa ile Türkiye'nin Ticaret Anlaşması 21 Eylül'de sona erecekti. Fransa Hükümeti 21 Temmuzda bir nota vererek fesih talebinde bulunmuştur. Bundan maksat anlaşma esaslarının değiştirilmesi değil, ancak buna bağlı listeler üzerinde bazı tadiller yapılmasıdır, eğer vaktiyle buna cevap verilseydi, bir nokta tesisi suretiyle mesele halledilir ve anlaşma devam ederdi. Fakat Fransız notasına cevap verilmemiştir.⁵⁰⁹

3.6. YUNANİSTAN İÇ SAVAŞI'NIN TÜRK BASININDAKİ YANKILARI

Yunanistan II.Dünya Savaşı başladığı zaman 1940 Ekiminde önce İtalya'nın sonrada Almanya'nın işgaline uğradı; Kral Londra'ya, hükümet ise Kahire'ye sığındı.Yunanlı yurtseverler savaş içinde Alman işgaline karşı çeşitli direnme örgütleri kurdular. Bunlar arasında ELAS(Ulusal Kurtuluş Ordusu) sol, EDES(Hür Demokratik Yunan Ordusu) sağ eğilimliydi. Bu iki örgüt Alman işgal ordusuna karşı etkili bir mücadele içine girdi ve 1944 yılında İngiliz ordusu da bunlara katıldı. Stalin ile Churchill Alman yenilgisinden sonra Doğu Avrupa'nın durumunu Moskova'da görüşürken, Churchill Yunanistan'ın İngiliz etki bölgesi olarak kabul edilmesini önermiş ve Stalin'de bunu kabul etmişti. İşte bu “*Yüzdeler Anlaşması*“ dan hemen sonra, savaşın son yılında İngiltere Yunanistan'a asker gönderdi ve sonuç olarak da bu üç ordunun gücü ile Almanlar Yunanistan'dan temizlendiler. Ama bu temizleme, Yunanistan'a beklenen barış ve huzuru getirmedi ve ülke beş yıl sürecek olan son derece kanlı ve yıkıcı bir iç savaşın içine girdi.⁵¹⁰

⁵⁰⁷ Cumhuriyet 4 Ocak 1947 s.1

⁵⁰⁸ Cumhuriyet 22 Temmuz 1947 s.1

⁵⁰⁹ Vatan 18 Eylül 1947 s.1

⁵¹⁰ Sander a.g.e. s.203 vd.

Savaşın iki aşamada incelenmesi doğru olur. Birinci aşama 4 Aralık 1944 günü başladı. O gün, İngiliz işgal makamlarına telkin edilen ve Yunan başbakanı tarafından verilen bir ultimatomla, ELAS'ın Yunanistan'da terör havası estirdiğini ve Moskova tarafından yönlendirildiğini iddia ederek silahlarını teslim edip Atina'yı terketmesi istendi. Fakat ELAS verilen ultimatoma uymadı. Atina ve çevresinde başlayan silahlı çatışma üç hafta kadar sürdü. Komünistler üzerinde sürekli baskı uygulanması üzerine komünistler hükümetten çekildiler⁵¹¹ İç savaşın ilk aşaması 12 Şubat 1945'de Varkiza Anlaşmasıyla sona erdi. Bu anlaşmaya göre, ELAS silahsızlaşacak, siyasi suçlular için genel af ilan edilecek, monarşi için halkoylaması yapıldıktan sonra seçimler gerçekleştirilecekti.⁵¹²

Savaşın ikinci aşamasında ise hükümetin kurulması ve Kralın Yunanistan'a geri dönmesi ile sağ terörün artması üzerine Komünistler yeniden dağa çekildiler. Direniş liderlerinden Markos, Ekim 1946'da Helen Demokratik Ordusunu kurduğunu açıkladı ve savaşın ikinci aşaması fiilen başladı.⁵¹³

Markos'u Yugoslavya, Bulgaristan ve Arnavutluk'un desteklemesi ile Yunanistan 1946 Aralık ayında Güvenlik Konseyi'ne başvurarak bu üç komşusundan şikayette bulundu. Ama herhangi bir sonuç alamadı.⁵¹⁴ Böylece Yunanistan tam anlamıyla ikiye bölünmüştü. Kuzeyde ve Adalarda komünistler denetimi ele geçirmişlerdi.⁵¹⁵

1947 yılına gelindiğinde Türk Basınında hemen hemen hergün Yunanistan iç savaşı ile ilgili haberler, değerlendirmeler ve makaleler yazılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır; Ocak ayında *“Yunan Çeteleri Korente kadar indiler.”*⁵¹⁶ *Çeteler Orta Yunanistan'da Faaliyete geçtiler.*⁵¹⁷ *Yunanistan'da durum yeniden vahimleşti, kısmi seferberlik ilan edildi ve Otuz bin memur grev yaptı.*⁵¹⁸ Ocak ayından sonra yaza kadar olan dönemde çatışmalar biraz hız kesmiştir. Bu dönemde 15 Şubatta Yunan Kralı II.George Türkiye'ye sıcak mesajlar vererek *“Türk-Yunan dostluğunu hiçbir şey sarsmadı, İstikbalde de muhakkak ki böyle olacaktır”*⁵¹⁹ mesajını vermiştir. Fakat kısa

⁵¹¹ Sander a.g.e. s.204

⁵¹² Oran a.g.e. s.582

⁵¹³ A.e. s.582

⁵¹⁴ Armaoğlu a.g.e. s.431

⁵¹⁵ Oran a.g.e. s.582

⁵¹⁶ **Vakit** 7 Ocak 1947 s.1

⁵¹⁷ **Vakit** 1 Ocak 1947 s.1

⁵¹⁸ **Cumhuriyet** 22 Ocak 1947 s.1,3

⁵¹⁹ **Vatan** 15 Şubat 1947 s.1, Soysal a.g.e. s.39

bir süre sonra 1 Nisan'da Yunan Kralı II. George ölmüş ve yerine Prens Paul Kral ilan edilmiştir.⁵²⁰

Yunanistan iç savaşı devam ettiği bir sırada, 1-8 Mart arası Washington kaynaklı bir habere göre, İngiltere artık Yunanistan'daki işgal külfetine dayanamayacağını, Yunanistan ve Türkiye'ye askeri yardımlarını durdurmaya mecbur kalacağını, bu külfetlerin ABD tarafından üslenmesinin yerinde olacağını ABD hükümetine bildirmiş, Başkan Truman da bu talebi yerinde bularak, Kongre liderleriyle meseleyi görüşmüş, yalnız İngiltere'den Yunanistan'daki kuvvetlerini bir süre daha tutmasını istemiştir.⁵²¹

Nisan ayında Yunan hükümeti çeteciler üzerine Batı Makedonya'da karşı taarruza geçmiş, çetecilerden birçok ölü ve esir alınmıştır.⁵²²

Mayıs ayında Yunan ordusu 20 bin kişilik bir ordu ile Teselya ve Makedonya'da çetelere karşı genel bir taarruza geçmişlerdir.⁵²³ Ayrıca Türk basınında Çetelerin Yunanistan'daki Türk köylerini bastıkları ve o bölgede yaşayan Türk halkına zulüm yaptıkları bildirilmektedir.⁵²⁴

Yine çetelerin komşu devletler tarafından desteklendiğine dair Yunan hükümetinin başvurularını Güvenlik Konseyi'nin tetkike başlayacağı bildiriliyor.⁵²⁵ Aynı zamanda Birleşik Amerika Yunan hükümetine bir nota vererek Yunanistan'ın af meselesinde süratle harekete geçmesini istemiştir.⁵²⁶

Yunanistan'ın iç harpte asilere karşı Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluk'tan yardım aldıklarına dair, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine başvurup kurulan “*Tahkik Komisyonu*” bu üç devleti kabahatli bulmuştur. 23 Mayıs 1947'de komisyon oy çokluğuyla Raporunda “*Üç devletin asilere yardım etmesinin dünya barışını tehdit edeceği kaydedildikten sonra, Yunanistan'ın kuzey hudutlarını iki sene süresince Birleşmiş Milletlerce kurulacak bir komisyon tarafından kontrol altında tutulmasını, bir hudut sözleşmesi hazırlanmasını, Mülteci işlerinin kontrolünü ve gerekirse azınlıkların mübadele edilmesini, ayrıca Balkan memleketleri arasındaki münasebetlerin düzeltilmesi için, Güvenlik Konseyinin ilgili devletleri ikaz etmesini tavsiye etmiştir.*”⁵²⁷

⁵²⁰ **Vatan** 2 Nisan 1947 s.1 , **Vakit** 2 Nisan 1947 s.1

⁵²¹ **Soysal a.g.e.** s.39

⁵²² **Ayn Tarihi** 9,11,12,14,15 Nisan 1947

⁵²³ **Cumhuriyet** 13 Mayıs 1947 s.1

⁵²⁴ **Vatan** 14 Mayıs 1947 s.1 , **Vakit** 14 Mayıs 1947 s.1

⁵²⁵ **Vatan** 19 Mayıs 1947 s.1

⁵²⁶ **Cumhuriyet** 18 Mayıs 1947 s.1 , **Vakit** 18 Mayıs 1947 s.1

⁵²⁷ **Soysal a.g.e.** s.42

Mayıs ayında Yunan-Arnavut hududunda hadiselerin olduğunu Arnavutluk'tan gelen bazı asilerin Yunanistan'a taarruz ettiği ve bir Arnavut gemisinin de Yunan karasularına girdiği⁵²⁸ çetelerle Yunan Askerlerinin Makedonya'da birçok kasabada çarpışmaların olduğunu ayrıca Yugoslav hududunda da ateş açıldığı belirtilmektedir.⁵²⁹

Haziran ayına gelince Yugoslavya'nın Yunanistan'a karşı ilan edilmemiş bir harbe giriştiği belirtiliyor ve Yunan çetelerine on bin kişilik takviye kitalarını gönderildiğinden bahisle Londra'da milletlerarası vahim hadiselerden korkulduğu⁵³⁰ belirtilmiştir. Ayrıca Vatan gazetesinin 18 Haziran tarihli haberinde Newyork Muhabiri Feridun Demokan imzasıyla Türkiye ve Yunanistan'ın bir konfederasyon haline getirilmesi'nin gündemde olduğu yazılmaktadır.⁵³¹

Temmuz ayında iç savaş kendini iyice göstermeye başladı. Çatışmalar daha da hızlandı. Atina da yangınlar çıkmaya⁵³² suikastler yapılmaya⁵³³ ve ihtilal teşebbüsü⁵³⁴ ortaya çıkarıldı. Yabancılarla desteklenen çeteciler tanklar, motorize birlikler ve uçaklarla taarruza geçti.⁵³⁵ Yugoslavya ve Arnavutluk'la savaş olasılığı belirdi.⁵³⁶ Rusya'nın Yunanistan'ı istilaya hazırlandığı⁵³⁷ ve istilacıları desteklediği⁵³⁸ belirtilmektedir. Buna karşı Yunan Hükümeti'nin çok zor bir durumda olmasına rağmen, Yunan ordusu karşı taarruza geçmiş, Yanya dağlarında çeteciler çember içine alınmış⁵³⁹ sürekli yeni kuvvetler sevk edilerek kontrolü ele almaya çalışmaktadır.⁵⁴⁰ Fakat çeteciler çemberi yarmışlardır.⁵⁴¹ Türklerin bulunduğu Batı Trakya'da çetecilerin katliama başladıkları⁵⁴² Türkleri vahşice kestikleri⁵⁴³ belirtilerek, Güvenlik Konseyinde Yunan meselesi Rus delegesinin vetosu ile halledilemedi.⁵⁴⁴

Temmuz ayı Yunanistan'da halk için tam bir kabusla dönmüştü. Ağustosta yine aynı şekilde devam etti. Yunanistan Rusya'yı; Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluk

⁵²⁸ **Vakit** 26 Mayıs 1947 s.1

⁵²⁹ **Cumhuriyet** 29 Mayıs 1947 s.1

⁵³⁰ **Vakit** 4 Haziran 1947 s.1

⁵³¹ **Vatan** 18 Haziran 1947 s.1

⁵³² **Vakit** 7 Temmuz 1947 s.1 , **Cumhuriyet** 7 Temmuz 1947 s.1

⁵³³ **Vatan** 7 Temmuz 1947 s.1 , **Cumhuriyet** 10 Temmuz 1947 s.1

⁵³⁴ **Vakit** 11 Temmuz 1947 s.1

⁵³⁵ **Cumhuriyet** 14,16 Temmuz 1947 s.1

⁵³⁶ **Cumhuriyet** 16 Temmuz 1947 s.1

⁵³⁷ **Vatan** 20 Temmuz 1947 s.1

⁵³⁸ **Vakit** 20 Temmuz 1947 s.1

⁵³⁹ **Cumhuriyet** 24 Temmuz 1947 s.1

⁵⁴⁰ **Cumhuriyet** 16 Temmuz 1947 s.1

⁵⁴¹ **Cumhuriyet** 31 Temmuz 1947 s.1

⁵⁴² **Cumhuriyet** 28 Temmuz 1947 s.1

⁵⁴³ **Vatan** 27 Temmuz 1947 s.1

⁵⁴⁴ **Vakit** 30 Temmuz 1947 s.1

tarafından yapılan tecavüzlerin Rusya tarafından teşvik edildiğini ileri sürerek Güvenlik Konseyine şikayet etti.⁵⁴⁵ Çatışmalar bu ayda Türklerin çoğunlukla bulunduğu Batı Trakya bölgelerine kaydı. Dedeoğaç'ın dış mahallelerinde çarpışmalar çok kanlı oldu.⁵⁴⁶ Hudut bölgelerinde çete baskınları attı.⁵⁴⁷ Yunanistan'a karşı Bulgaristan ve Yugoslavya arasında ittifak⁵⁴⁸ Bulgar askerleri Yunan hududunda toplandı⁵⁴⁹, Bulgaristan ve Yugoslavya hududundan Yunan kuvvetlerine ateş açıldığı⁵⁵⁰, ve Yunan-Bulgar askerleri arasında silahlı bir çatışma olduğu⁵⁵¹ belirtilmektedir. Zor durumda kalan Yunanistan müttefiklerinden askeri yardım istedi.⁵⁵² Yunanistan'a Amerikan kıtaları gönderilmesi düşünüldüğü⁵⁵³ belirtilmektedir.

Yılın ikinci yarısında Temmuz ve Ağustos aylarında olduğu kadar şiddetli olmasa da iç savaş devam etmiştir. Yunan delegesi Birleşmiş Milletler Genel Kurulundaki müzakereler sırasında “*Yunanistan'a tecavüz milletlerarası bir cinayettir.*”⁵⁵⁴ demektedir. İç savaşın devlet merkezini tehdit etmesi üzerine Atina'da da sıkıyönetim ilan edilmiştir.⁵⁵⁵ Yunan çeteleri Gömülcine ve Peloponez'e saldırarak kanlı savaşlar meydana gelmiştir.⁵⁵⁶ Ayrıca çetecilere karşı mücadele ve Yunan ordusunu eğitmek için Amerikan subayları gönderilmiştir.⁵⁵⁷

24 Aralık 1947'de Yunanistan'da geçen yazdan beri devam eden ve kuzeyden Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluk'un yardımlarıyla gittikçe vehamet haline gelen iç harp, komünistlerin lideri Markos Vafiyades'in kuzey Yunanistan dağlarında “*Hür Yunanistan Geçici Demokratik Hükümetinin*” kurulduğunu ilan etmesiyle, yeni bir safhaya girilmiştir.⁵⁵⁸ Yeni durumun karşısında Amerika'nın tedbirler alacağı ve Akdeniz filosunu Yunan sularına göndereceği⁵⁵⁹ belirtilmiştir.

Ancak 1947'den sonra durum değişti. Komünistlerin Moskova'ya bağlı yeni lideri Zahariadis, Markos'un aksine savaşı düzenli ordu taktikleriyle yürütme kararı

⁵⁴⁵ **Vakit** 2 Ağustos 1947 s.1

⁵⁴⁶ **Cumhuriyet** 2 Ağustos 1947 s.1

⁵⁴⁷ **Cumhuriyet** 4 Ağustos s.1

⁵⁴⁸ **Vakit** 5 Ağustos 1947 s.1

⁵⁴⁹ **Vakit** 10 Ağustos 1947 s.1

⁵⁵⁰ **Vatan** 14 Ağustos 1947 s.1 , **Vakit** 18 Ağustos 1947 s.1

⁵⁵¹ **Vakit** 24 Ağustos 1947 s.1

⁵⁵² **Vatan** 7 Ağustos 1947 s.1

⁵⁵³ **Vakit** 9 Ağustos 1947 s.1

⁵⁵⁴ **Vatan** 20 Eylül 1947 s.1

⁵⁵⁵ **Cumhuriyet** 14 Ekim 1947 s.1

⁵⁵⁶ **Cumhuriyet** 17 Kasım 1947 s.1

⁵⁵⁷ **Vakit** 18 Kasım 1947 s.1

⁵⁵⁸ Soysal **a.g.e** s.51

⁵⁵⁹ **Cumhuriyet** 25 Aralık 1947 s.1

aldı. Aynı tarihte ilan edilen Truman Doktrini sayesinde yeni askeri teçhizatla donatılan Yunan Ordusu karşısında gerilla savaşıdan vazgeçmek askeri açıdan önemli bir hataydı. Yugoslavya'nın sınırlarını kapatması, komünistlerin elinden önemli bir fırsatın daha alınması anlamına geliyordu. Nihayet, Yunan Komünist Partisi'nin bağımsız Makedonya devletine ilişkin kararları ve kendi denetimlerinde bulunan bölgelerdeki çocukları eğitim ve koruma amacıyla sosyalist ülkelere göndermeleri halk desteğini yitirmelerine neden oldu. 1949 yılı başında General Papagos ABD'den gelen yardımla komünistleri ağır bir yenilgiye uğrattı. Komünist güçlerden, arta kalanlar Arnavutluk'a çekildiler ve iç savaş fiilen sona erdi.⁵⁶⁰

3.7. FİLİSTİN SORUNU VE TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra dünya gündemini yoğun bir biçimde işgal etmeye başlayan Filistin sorunun temelleri, Birinci Dünya Savaşı sırasında Batılı devletlerin Osmanlı Devletini parçalamak için yürüttükleri politikalarda yatar.

İngiltere ve Fransa 16 Mayıs 1916'da Sykes-Picot gizli anlaşmasıyla Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu topraklarının Lübnan, Suriye, Adana ve Mersin Fransa'ya, Irak ise İngiltere'ye bırakılıyordu. Anlaşmada Filistin'in hangi devletin egemenliğine verileceği konusu düzenlenmemişti. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1920'de toplanan San Remo Konferansında Osmanlı Devleti'nin Orta Doğu topraklarını yeniden paylaşan ve böylece Sykes-Picot'u değiştiren İngiltere ve Fransa; Suriye ve Lübnan'ın Fransız Manda'sına, Ürdün, Irak ve Filistin'in İngiliz Mandasına sokulmasını kabul ettiler.⁵⁶¹

İngiltere'nin manda yönetimi altında Filistin'e göç eden Yahudilerin sayısında hızlı bir tırmanış görüldü. 1920-1922 döneminde bölgeye 25.000 Yahudi geldi. Bu durum ister istemez Araplarla Yahudiler arasında, özellikle Kudüs ve Yafa gibi önemli kentlerde çatışmalar yaşanmasına ve gerginliğin tırmanmasına yol açtı. Yahudilerin Filistin'de bir Yahudi Devleti kurulması için yürüttüğü çabalara karşı Arapların da bu girişimleri önlemek için faaliyetleri neticesinde Araplar ile Yahudiler arasında çatışmaları arttırdı. İngiliz güçlerinin etkisiz kalışı ve Avrupa'da Yahudi karşıtlığının

⁵⁶⁰ Oran a.g.e. s.582

⁵⁶¹ A.e. s.635,636

güçlenmesiyle bölgeye göç eden Yahudilerin nüfus dengesini altüst etmesi, sorunu içinden çıkılmaz hale getirdi. 1930'ların başında kurulan Arap ve özellikle Yahudi terör örgütlerinin birbirlerini ve İngilizleri hedef alan eylemleri Filistin'de izleri uzun yıllar silinmeyecek tahribata neden oldular.⁵⁶² Olaylar İkinci Dünya Savaşı sırasında da devam etti.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Filistin sorununun çözüme ulaştırılması için İngiltere ve ABD'nin yürüttüğü çalışmalar bir sonuç vermedi. Böylece 1947 yılına gelindi.

Filistin Sorununu Türk Basınına yakından takip etmekte ve manşetleriyle Türk halkını haberdar etmekteydi. Bunlardan bazıları şunlardır;

“Filistinde Muharebe, İngilizlerle Yahudiler arasında bir gün süren bir çatışma oldu.⁵⁶³ Filistin kaynıyor, Tethiş teşkilatlarının taarruza geçecekleri tahmin ediliyor⁵⁶⁴, Filistinde yeni ve vahim hadiseler, Hayfa'da bir karakola bomba atıldı, 4 Polis öldü 59 Polis yaralandı.⁵⁶⁵ Filistin yine gerginleşti,⁵⁶⁶ Filistin davası feci bir buhrana doğru ilerliyor, Kudüs müftüsünün beyanati : “ *Meseleyi halletmek için kanlı bir ihtilalden başka çıkar yol kalmamıştır*” Filistin'de üç Yahudi daha idam edildi, ⁵⁶⁷Filistin'de çarpışmalar devam ediyor, Gece İngiliz hava meydanına hücum eden Yahudilerle bir çarpışma oldu,⁵⁶⁸ Tedhişçilere karşı harekete geçildi, Filistin'in her tarafında tedhişçilerin suikastleri devam ediyor, hadiseler İngiltere'de heyecan uyandırdı.⁵⁶⁹ Yahudi tedhişi Bir suikastte üç yaşında bir Türk çocuğu da öldü,⁵⁷⁰ Yahudi tedhişçi Gruner nihayet idam edildi.⁵⁷¹

İngiltere bu tedhiş hareketlerinden bulanmıştı. Uzun yıllar kendisine yük olan bu konudan kurtulmak için 2 Nisan 1947'de Birleşmiş Milletlerin gündemine getirdi.⁵⁷² 28 Nisanda Filistin sorununu görüşmek üzere Birleşmiş Milletler Genel Kurulu toplandı.⁵⁷³ Tartışmalar sırasında Arap delegeleri müstakil Arap Devleti kurulmasını⁵⁷⁴ istediler.

⁵⁶² Oran **a.g.e** s.636

⁵⁶³ **Cumhuriyet** 4 Ocak 1947 s.1

⁵⁶⁴ **Vatan** 6 Ocak 1947 s.1

⁵⁶⁵ **Cumhuriyet** 14 Ocak 1947 s.1

⁵⁶⁶ **Vakit** 23 Ocak 1947 s.1

⁵⁶⁷ **Cumhuriyet** 11 Şubat 1947 s.1

⁵⁶⁸ **Cumhuriyet** 21 Şubat 1947 s.1

⁵⁶⁹ **Vakit** 3 Mart 1947 s.1

⁵⁷⁰ **Vatan** 24 Nisan 1947 s.1

⁵⁷¹ **Vatan** 17 Nisan 1947 s.1

⁵⁷² Oran **a.g.e** s.637

⁵⁷³ **Cumhuriyet** 28 Nisan 1947 s.1 , **Vakit** 28 Nisan 1947 s.1

⁵⁷⁴ **Vatan** 1 Mayıs 1947 s.1

Türkler Genel kurulda Filistin Araplarını desteklemiştir.⁵⁷⁵ Genel kurul 15 Mayıs 1947’de “ *Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komisyonu* “ adlı özel bir çalışma grubunun kurulmasına, Komisyon üyelerinin Filistin’e gidip çalışma yapmasına ve bir rapor hazırlamasına karar verdi.⁵⁷⁶ Fakat bu arada Filistinde yeniden kanlı hadiseler oldu.⁵⁷⁷ Filistinde geniş tevkifatlar yapıldı.⁵⁷⁸ Bir çok Yahudi lideri tutuklandı.⁵⁷⁹ Araplarda Ateşli Silahlarla kendilerini müdafaya başladılar.⁵⁸⁰

Komisyon 1 Eylül 1947’de Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine teslim ettiği raporda, komisyon üyelerinin oybirliğiyle benimsenen bir ilkeler demeti, oyçokluğuyla kabul edilen bir “ *Çoğunluk Planı* “ ve birkaç üye tarafından desteklenen bir de “ *Azınlık Planı* “ yer alıyordu. Oybirliğiyle benimsenen ilkelere göre , manda yönetimi derhal sona erdirilecek ve Filistin’in bağımsızlığı kabul edilecekti.”*Çoğunluk Planı*”na göre bağımsız Filistin Devleti aralarında ekonomik birlik bulunan Arap ve Yahudi devletleri şeklinde ikiye bölünecek, Kudüs şehri ise uluslararası denetim altında tutulacaktı. “*Azınlık Planı*”ndaysa, Filistin’in başkenti Kudüs olacak ve Arap ve Yahudi federe bölümlerinden oluşan federal bir yapıya sahip olması öngörülüyordu.⁵⁸¹

Araplar Filistin toprakları üzerinde ancak bağımsız bir Arap devletinin kurulmasından yana olduklarını dile getirerek, taksim fikrine baştan karşı çıktılar.⁵⁸² Fakat ABD ve SSCB’nin 10 Kasım 1947’de Filistin’in taksim edilmesi yönündeki öneriyeye destek verdiklerini açıklamalarından⁵⁸³ ve İngiltere’nin 13 Kasım’da, Filistin’deki askerlerini kademeli olarak çekerek 14 Mayıs 1948 günü manda yönetimini sonra erdireceğini bildirmesinden sonra, 29 Kasım’da BM Genel Kurulunda yapılan oylamada Filistin’in Araplarla Yahudiler arasında taksim edilmesine karar verildi.⁵⁸⁴

Türkiye taksim fikrine karşı çıkararak Arap ülkelerinin yanında yer aldı. Bağımsız bir Filistin Arap Devleti’nin kurulmasını destekledi. Taksim kararının oylanmasında Türkiye, aralarında 6 Arap ülkesinin de bulunduğu 12 ülkeyle birlikte ret oyu kullandı.⁵⁸⁵

⁵⁷⁵ **Vatan** 2,7,10 Mayıs 1947 s.1

⁵⁷⁶ Oran **a.g.e.** s.637 , **Cumhuriyet** 16 Mayıs 1947 s.1

⁵⁷⁷ **Cumhuriyet** 30 Haziran 1947 s.1 , **Vakit** 2 Ağustos 1947 s.1

⁵⁷⁸ **Cumhuriyet** 6 Ağustos 1947 s.1

⁵⁷⁹ **Vatan** 6 Ağustos 1947 s.1

⁵⁸⁰ **Vakit** 16 Ağustos 1947 s.1

⁵⁸¹ Oran **a.g.e.** s.637 , **Cumhuriyet** 1 Eylül 1947 s.1

⁵⁸² **Cumhuriyet** 3,24 Eylül 1947 s.1

⁵⁸³ **Cumhuriyet** 14 Ekim 1947 s.1

⁵⁸⁴ **Vatan** 30 Kasım 1947 s.1

⁵⁸⁵ Oran **a.g.e.** s.637 , **Vatan** 30 Kasım 1947 s.1

Taksim kararı Arap ülkelerinde tepkiyle karşılandı. Filistin’de Arap ve Yahudiler arasında çarpışmalar başladı. İngiltere 14 Mayıs 1948’de Filistin’deki manda yönetimini tek taraflı olarak kaldırdı. Aynı günde İsrail Devleti’nin kurulduğu ilan edildi. Böylece İsrail Devleti kurulmuş oldu.⁵⁸⁶

Bunun üzerine Arap Devletlerinden Mısır, Ürdün, Lübnan ve Suriye İsrail’e savaş açtılar, savaşı İsrail kazandı. Ancak Arap devletleri bu devleti ve oldu bitti sınırı kesinlikle tanımadılar. Bu tarihten itibaren de Arap-İsrail uyuşmazlığı devam etti. Bu da büyük devletlerin bölgeyle yakından ilgilenmelerinde ve girişimlerinde önemli bir etken oldu.⁵⁸⁷

3.8. HİNDİSTAN VE PAKİSTAN’IN BAĞIMSIZ OLMALARI VE TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI

Hindistan Yarımadası’nda sömürgeci İngiltere’nin egemenliğine karşı ilk hareketler, İngiltere’de okuyan Hint aydınları tarafından başlatıldı. 20. Yüzyılın başlarında, yerel yönetimlerde Hintliler söz sahibi olmaya başladılar. Hindistan’ın kurtuluşunu sağlama çalışmaları 1917’de Mahatma Gandhi’nin ortaya çıkması ve ulusçuluğun daha da güçlenmesi ile hızlandı.⁵⁸⁸

İngiltere bu mücadeleye I.Dünya Savaşı’ndan sonra Hindistan’a kısmi özerklik tanımak yoluyla karşılık verseyse de, bu yetmedi.⁵⁸⁹ Gelişen olaylar üzerine 1935 yılında yeni bir anayasa yaptı. Bununla eyaletlerde bütün yönetim yetkileri Hintli Yöneticilere ve Bakanlara bırakıldı. 30 Milyon kadar Hintliye seçim hakkı tanındı.⁵⁹⁰

Aynı tarihlerde Hindistan’daki Müslümanlar da, Hindu Egemenliğinin kültürlerini ve özgürlüklerini zedelediğini ileri sürmeye ve Hintlilerden ayrı bir devlet kurmak istediklerini belirtmeye başladılar. 23 Mart 1940’da Lahor’da toplanan “*Müslümanlar Birliği Cemiyeti Kongresi*”, Hindulardan tamamen ayrı bağımsız bir Pakistan Devleti kurulmasını kararlaştırdı. Bu hareketin önderliğini ise Muhammet Ali Cinnah yapmaktaydı.⁵⁹¹

⁵⁸⁶ Uçarol **a.g.e** s.897

⁵⁸⁷ **A.e.** s.898

⁵⁸⁸ **A.e.** s. 886

⁵⁸⁹ Sander **a.g.e** s.231

⁵⁹⁰ Uçarol **a.g.e** s.886

⁵⁹¹ **A.e** s.886

İngiltere, Hindistan'daki bu bağımsızlık hareketlerini yıllarca oyaladı ve İkinci Dünya Savaşı'nda da Hintlilerden geniş ölçüde asker alarak yararlandı. Savaşın sonuna 1945'de anayasa yapılmasını, kurucu meclisin teşekkülünü ve Pandit Nehru başkanlığında da bir geçici hükümet kurulmasını kabul etti. 1946'da Hint Yarımadası'nda Hindistan ve Pakistan adlarıyla iki bağımsız Dominyon kurulmasını kararlaştırdı.⁵⁹²

1947 Yılına gelindiğinde Müslümanlarla Hintliler arasında karışıklıklar çıktı. *Vakit* Gazetesinin 17 Mart Tarihli Haberinde Yalnız Pencap bölgesinde 1036 kişi öldü, 1110 kişi de yaralandı.⁵⁹³ 5 Haziran Tarihli *Vatan* gazetesinin belirttiğine göre Hindistan'ın taksimi sükunetle karşılanmasına rağmen Hindularla Müslümanlar arasındaki gerginliğin devam ettiği bildiriliyor.⁵⁹⁴

İngiliz Parlamentosu bu iki devletin kurulması konusunda hükümetin aldığı kararı 18 Temmuz 1947'de onaylayarak yürürlüğe koydu. Bunun üzerine İngilizler 14 Ağustos 1947'de Hint Yarımadasından askerlerini çekmeye başladılar.⁵⁹⁵ Bu durum halkta memnuniyet yarattı ve şenliklerle kutlandı,⁵⁹⁶ yeni devletlerin hudutları tespit edildi. Lahor şehri Pakistan, Kalküta ise Hindistan dominyonlarına verildi.⁵⁹⁷

Müslümanlar Pakistan'ı meydana getirdikleri için, nüfus dağılışı dolayısıyla Pakistan; biri bugünkü Pakistan olup buna Batı Pakistan, diğeri ise Doğu Bengal yani bugünkü adı Bangladeş'den oluşuyordu.⁵⁹⁸

Pakistan ve Hindistan bağımsız oldukları günden beri birbirleriyle geçinememişlerdir. Halkının büyük çoğunluğu Müslüman olan Keşmir'i Hindistan'ın İhlak etmesi yüzünden bu iki devlet birkaç defa da silahlı çatışmaya girmişlerdir.⁵⁹⁹

⁵⁹² Uçarol **a.g.e** s.886

⁵⁹³ **Vakit** 17 Mart 1947 s.1

⁵⁹⁴ **Vatan** 5 Haziran 1947 s.1

⁵⁹⁵ **Cumhuriyet** 15,18 Ağustos 1947 s.1 , **Vatan** 17,18 Ağustos 1947 s.1

⁵⁹⁶ **Vatan** 18 Ağustos 1947 s.1 , **Vakit** 16 Ağustos 1947 s.1

⁵⁹⁷ **Vakit** 18 Ağustos 1947 s.1

⁵⁹⁸ Armaoğlu **a.g.e** s.660

⁵⁹⁹ **A.e** s.660

SONUÇ

1947 yılı Cumhuriyet Türkiye'si'nin tarihinde hem siyasi, hem iktisadi bakımdan yeni bir dönüm noktası oluşturur. Cumhuriyetle birlikte yapılan devrimler, oluşumlar ve bakış açıları dünya konjoktürü ile birlikte bir dönüşüm aşamasına girmiştir.

Bu dönemde dünyada, Avrupa ülkeleri merkezli güç dengesi sona ermiş, buna karşılık ABD ve SSCB odaklı yeni bir güç dengesi ve uluslararası düzen ortaya çıkmıştır. Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri gerginliğini sürdürmekte ve Sovyet karşıtlığı, Türk dış politikasının temel eksenini meydana getirmektedir. Bununla birlikte Türkiye'nin de içinde bulunduğu bölgede etkinlik kurmaya çalışan ABD, girişimleriyle özellikle Türkiye'den yararlanmayı düşünmüştür. Bu amaçla Türkiye'ye bir yandan askeri amaçlı Truman Doktrini çerçevesinde parasal yardımlar yapılırken diğer yandan ekonomik kalkınma amaçlı Marshall Planı çerçevesinde yardımlar gönderilmektedir. Türk Basınının büyük bir kısmı bu süreçte ABD ile oluşturulan bu yeni ilişki tarzına olumlu yaklaşmış, hatta bazen yapılan yardımların miktarını yetersiz bulduğu için eleştirmiştir. Bu yıllarda kaleme alınan makalelerde Türkiye'nin ABD için taşıdığı önem vurgulanmış, Türkiye'nin Orta Doğu ve Asya'daki stratejik önemi öne çıkarılmıştır.

Ele aldığımız dönemde, dış politikada gergin günler yaşayan Türkiye, ekonomik ve iç politik sorunlarla da uğraşmaya devam etmektedir. 21 Temmuz 1946 seçimlerinden sonra kurulan Recep Peker hükümeti ekonomiyi canlandırmak için 7 Eylül 1946'da devalüasyon kararı almış, bu kararla 1 Dolar, 280 kuruşa eşitlenmiştir. Ancak bu alınan tedbirler çare olmamış, hükümet 1 yıl sonra istifa ederek yerini Hasan Saka hükümetine bırakmak zorunda kalmıştır. Savaş sırasında ekme, şeker, zeytinyağı ve et gibi gıda maddelerinde yaşanan sıkıntılar bu döneme de taşınmış ekonomik sıkıntılar ülkede sağlık sorunlarının artmasına yol açmıştır. Türk basını da bu alanda ortaya çıkan sıkıntılara geniş olarak yer vermiş özellikle İstanbul basını DP'ye yakın olma gereğini hissederek bu konudaki eleştirileri artırmıştır.

Uluslararası politika alanında şekillenen güç dengesi, Türkiye'nin yalnızca dış politikasını değil, aynı zamanda iç politikasını da yakından etkiliyordu. Artık tüm Avrupa'da demokrasiye dayalı rejimler kurulmuştu. Batıda yer almak isteyen Türkiye'de hem iç koşulların hem de yeni uluslararası dengelerin zorlamasıyla tek

partili sistemden çok partili demokrasiye geçiş süreci başlamıştır. 1946 yılında yapılan seçimlerde DP meclise girmiş ve 1947 yılının ilk ayında I. Büyük kongresini toplamıştı. DP kongrede “*Hürriyet Misakı*”nı kabul ederek kanunlardaki Anayasaya aykırı maddelerin değiştirilmesi, seçimlerin bağımsız mahkemelerce denetlenmesini sağlayacak yeni bir seçim kanunun çıkartılması ve Cumhurbaşkanlığı ile Parti Başkanlığının ayrılması gibi isteklerde bulunuyordu. DP yıl içinde muhalefetini daha da şiddetlendirmişti. Hatta Menderes İzmir Bornova’da yaptığı konuşmada Meclis’in gayrimeşru olduğunu söylüyordu. Ayrıca DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner’in eski Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel’i “*Koministleri korumak, kominizmin yayılmasına yardımcı olmak ve ona birinci derecede hizmet etmekle*” suçlaması, buna karşılık Başbakan Recep Peker’in muhalefete karşı katı tutumu nedeniyle iki parti arasında baş gösteren gerginlik ve karşılıklı suçlamalar, siyasal havanın iyice ısınmasına yol açmıştı.

Çok partili düzenin bel kemiği olan iki parti CHP ve DP arasında geçen çekişmelerin, hem rejim için tehlikeli olmaya başlaması, hem de bu çekişmenin iki parti tabanına yansiyarak daha ürkütücü boyutlara ulaşması üzerine Cumhurbaşkanı İsmet İnönü devreye girmiştir. İnönü, Peker ve Bayar’la görüşükten sonra çok partili rejimin temellerini ortaya koyan uzun bir resmi beyanname yayınladı. “*12 Temmuz Beyannamesi*” adıyla anılan bu metinde “*iki parti arasında temel şartın, yani emniyetin yerleşmesi*” isteniyordu. İnönü “*Bu emniyet, bir bakımdan memleketin emniyeti manasını taşıdığı için, benim gözümde çok ehemmiyetlidir.*” diyordu. Basın bunu olumlu bir gelişme olarak değerlendirdi. DP kurucularından Fuat Köprülü de, partisini destekleyen Kuvvet gazetesinde yer alan yazısında, Cumhurbaşkanının tam bir tarafsızlıkla hareket ettiğini ve siyasal hayatı normale dönüştürmek için gereken açıklamayı yaptığını, bunun siyasal çözümsüzlüğünü ortadan kaldırdığını ifade ediyordu. Ona göre İnönü, kendini partiler üstüne çıkarmış tarihi ve milli bir kişilikti ve her iki partiye de aitti. 12 Temmuz Beyannamesiyle otoriter tavrı sarsılan ve İsmet İnönü ile arası açılan Başbakan Recep Peker istifa etmek zorunda kaldı ve yerine Hasan Saka hükümeti kurdu.

1947 yılı iktisadi bakımdan da bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Türkiye İkinci Dünya Savaşı’na katılmamasına rağmen savaş koşullarından olumsuz yönde etkilenmiş, üretimin her alanında yarı yarıya varan düşüşlerle karşılaşmıştır. Savaş sonrası toparlanmak isteyen Türkiye 16 yıldır kesintisiz olarak izlenen kapalı, korumacı, dış dengeye dayalı ve içe dönük iktisat politikalarını gevşetildiği, ithalatın

serbestleştirilerek büyük ölçüde artırıldığı, yabancı sermayeye konulan sınırlamaların daraltıldığı, gümrük tarifeleri dışındaki korunma önlemlerinin büyük ölçüde kaldırıldığı, iç pazara dayalı bir sanayileşme programı değil, dış pazara dönük ve tarıma madencilğe, altyapı yatırımlarına ve inşaat sektörüne öncelik veren bir liberal ekonomik politika anlayışı gütmüştür. Bu sebeplerden dolayı yıl içinde İMF Dünya Bankası ve Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütü gibi uluslararası örgütlere üye olmuştur.

Dönemin önemli olaylarından biri de 17 Kasım 1947'de Ankara'da toplanan CHP VII. Büyük Kurultayı'dır. Demokrat Parti'nin kurulmasıyla, özellikle bütçe görüşmelerinde, CHP iktidarlarının uyguladığı devletçilik merkezli ekonomi politikaları ağır eleştirilere maruz kalmaya başlamış ve ekonomik kötü gidiş hatalı devletçilik uygulamalarına bağlanmıştır. Ayrıca Thornburg başkanlığındaki ABD uzman heyetinin devletçi politikalara tepki göstermesi ve Paris'te toplanan İktisadi İşbirliği Konferansında kredi talebinin reddedilmesinden sonra toplanan CHP VII. Kurultayı devletçiliğin terk edilmesi anlamında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Kurultay'da, devletçilik konusunda ciddi tartışmalar yapılmıştır. Devletçiliğin sınırlarının belirlenmesi, özel girişimciliği teşvik ve devlet işletmelerinin verimliliği, eleştirilerin merkezinde yer almıştır. Kabul edilen program ile uygulana gelen devletçi uygulamalardan farklı olarak, liberal ekonomi politikalarının temelini oluşturan ilkelere odaklanmıştır. Bu tavır değişikliğinde DP muhalefetinin önemli bir etkisi olmuştur.

Bu dönemde toplumsal muhalefetin siyasal libelleşme ve tek partili sisteme son verilerek çok partili rejimin ülkede yerleşmesi sağlanmıştır. Dış politikada yeni dengeler doğrultusunda ilişkiler kurulması geçiş döneminin iyi yönetildiğinin kanıtları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreç Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından teşvik ve himaye edilmiş; bu tutum da Türkiye'nin çatışmalar ve toplumsal patlamalar yaşanmadan yeni döneme uyum sağlamasını kolaylaştırmıştır. Türk basını bu dönemde uluslararası ilişkiler, siyasal ve bireysel özgürlükler, çok partili hayata geçiş tartışmalarını izlemiş, bu tartışmalara katılmış ve kamuoyunu aydınlatma görevini yerine getirmeye çalışmıştır.

KAYNAKÇA

I. SÜRELİ YAYINLAR

GAZETE VE DERGİLER

Cumhuriyet	(1 Ocak 1947 – 31 Aralık 1947)
Vakit	(1 Ocak 1947 – 31 Aralık 1947)
Vatan	(1 Ocak 1947 – 31 Aralık 1947)
Ulus	(1 Ocak 1947- 30 Mart 1947)
Ülkü	(1947 yılı tüm sayılar 1-12)

II. ESERLER

A) KİTAPLAR

Armaoğlu, Fahir,	20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980) 4. Baskı Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları , Ankara , 1987
Artuç İbrahim,	İsmet Paşa : Bir Dönemin Öyküsü, İst. Kastan Yayınları 1993
Avcıoğlu, Doğan,	Türkiye'nin Düzeni, Cilt 1, Tekin Yayınevi İstanbul 1995
Aydemir, Şevket Süreyya,	İkinci Adam, Birinci Cilt, (1884-1938), Remzi Kitapevi 6. Baskı İstanbul 1993
Aydemir, Şevket Süreyya,	İkinci Adam, İkinci Cilt, (1938-1950), Remzi Kitapevi, 5. Basım İst. 1993
Aydemir, Şevket Süreyya,	İkinci Adam, Üçüncü Cilt, (1950-1964), Remzi Kitapevi, 4. Baskı İstanbul 1993
Bilgehan, Gülsün,	Mevhibe, Cilt 2, Ankara 1994-1998
Boratav, Korkut,	Türkiye'de Devletçilik, 2. Baskı Savaş Yayınları Ankara 1982

- Boratav, Korkut, **Türkiye İktisadi Tarihi Yakınçağ Türkiye Tarihi** , Cilt 1 , Hazırlayan Sina Akşin , İstanbul Milliyet Yayınları (t.y.)
- Cicioğlu, Hasan, **Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Orta Öğretimin Tarihi Gelişimi** Ankara 1985
- Cihan, Ali Rıza, - Tekin, Abdullah, **Çağdaş Devlet Adamı İsmet İnönü** Tekin Yayınevi İstanbul 1989
- Deringil, Selim, **Denge Oyunu , İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası** 3. Baskı Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul 2003
- Erdemir, Sabahat, **Muhalefette İsmet İnönü, Konuşmaları, Demeçleri, Mesajları, Sohbetleri ve Yazlarıyla**, M. Sırlar Matbaası İstanbul 1959
- Erden, Ali Fuat, **İsmet İnönü**, Burhanettin Erenler Matbaası İst. 1952
- Ekinci, Necdet, **İkinci Dünya Savaşından Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler**, 1. Baskı Toplumsal Dönüşüm Yayınları İstanbul 1997
- Goloğlu, Mahmut, **Devrimler ve Tepkileri (1924-1930) Demokrasiye Geçiş (1946-1950)** Kaynak Yayınları İstanbul 1982
- Gedikoğlu, Şevket, **Köy Enstitüleri Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)** 1. Baskı İletişim Yayınları İst. 1998
- Gönlübol, Mehmet, Ülman, A. Haluk, **İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası , Olaylarla Türk Dış Politikası** Ankara 1969
- Gencer, Dr. Ali İhsan – Özel, Sabahattin **Türk İnkılap Tarihi** , Der Yayınları , 10. Basım

- Heper, Metin, **İsmet İnönü Yeni Bir Yorum Denemesi**, , Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul 1999
- Parker, R.A.C **İkinci Dünya Savaşı**, Dost Kitabevi Yayınları, çev: Müfit Günay Ankara , 2005
- İsmet İnönü **Defterler (1919-1973)** 1. Cilt Hazırlayan Ahmet Demirel YKY İstanbul
- Kop, Kadri Kemal, **Milli Şefin Söylev , Demeç ve Mesajları** Akay Kitapevi , Ankara 1945
- Karpat, H. Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi** , İstanbul Matbaası İst. 1967
- Koçak, Cemil, **“ 1923-1950 Siyasi Tarihi “ Yakınçağ Türkiye Tarihi C.1** , Haz. Sina Akşin İstanbul Milliyet Yayınları , (t.y.)
- Köseoğlu, Hamdi **İsmet İnönü**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Haz. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Ankara 1987
- Oran, Baskın, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular , Belgeler , Yorumlar** Cilt 1 , (1919-1980) İletişim Yayınları 12. Baskı İstanbul , 2006
- Sander, Oral, **Siyasi Tarih 1. Dünya Savaşı Sonundan 1980’e Kadar** , İmge Yayınları
- Soysal, İsmail, **Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye Olaylar Kronolojisi (1945-1975)** İst. 1997 İsis Yayınları İstanbul , 1997
- Tansuğ, Sezer **Resim Sanatının Tarihi**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1992
- Toker, Metin, **Demokrasinin İsmet Paşalı Yılları , Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)** 4. Basım Milliyet Yayınları Ankara 1998
- Toker, Metin, **(Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları (1944-1973) , İkinci Kitap DP Altın Yılları (1950-1954)** Ankara , 1991

- Toker, Metin, Demokrasimizin **İsmet Paşalı Yılları , İsmet Paşa'nın Son Yılları , 1965-1973**
Ankara 1993
- Turan, İlhan, **İsmet İnönü Konuşma , Demeç , Makale , Mesaj ve Söyleşiler (1944-1950)** TBMM
Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları
No.99 Ankara 2003
- Turan, Refik-Safran, Mustafa-Hayta,
Necdet - Şahin, Muhammet – Çakmak,
M. Ali - Dönmez, Cengiz **Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi,**
Okutman Yayıncılık, Ankara 2009
- Turan, Şerafettin, **İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**
Bilgi Yayınevi 2. Basım İstanbul 2003
- Tezel, Sezai Yahya, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi ,**
Yurt Yayınevi Ankara 1982
- Timur, Taner, **Türk Devrimi ve Sonrası** 4. Baskı , İmge
Kitapevi Ankara 1997
- Tekeli, İlhan – İlkin Selim **Savaş Sonrası Ortamda 1947 Türkiye**
İktisadi Kalkınma Planı , Orta Doğu
Teknik Üniversitesi Ankara 1981
- Uçarol, Rıfat, **Siyasi Tarih (1789-2001)** 7. Basım Der
Yayınları , İstanbul 2008
- Uğur, Necdet, **İsmet İnönü Yapı Kredi Yayınları** İst. 1994
Yiğit, Ali Ata, **İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür**
Politikası İst. 1992
- Yaşa, Memduh, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi**
(1923-1938) Akbank Kültür Yayınevi
İstanbul 1980

B) MAKALELER

- Altınyuva, Niyazi , “ Eğitim Hakkı “ **75. Yılda Eğitim , İş Bankası Yayınları İst. 1999 s. 79,89**
- Baban, Cihat “Yeni Kabilenin Şansı” **Tasvir**, 14 Ekim 1947 s.1
- Başaran, İbrahim Ethem, “ **Türkiye’de Eğitim Sisteminin Evrimi** “ 75. Yılda Eğitim , İş Bankası Yayınları İst. 1999 s.91,110
- Daver, Abidin “Çabuk Kalkınma Dış Kredi Teminine Bağlıdır” **Cumhuriyet**, 3 Mart 1947 s.1
- Daver, Abidin “Amerika Türkiye’ye Mali Yardımda Bulunmalıdır” **Cumhuriyet**, 10 Mart 1947 s.1
- Daver, Abidin “Kızıl Demirperdeye Karşı Demokrasi Dal Kıranı” **Cumhuriyet**, 17 Mart 1947 s.1
- Erim, Nihat “Niçin Onunla Beraberiz?”**Ulus**, 18 Kasım 1947 s.1
- Güzel, Mehmet Şehmuz, “ **Cumhuriyet Türkiye’sinde İşçi Hareketleri** ” **Cumhuriyet Dönemi ... Cilt VI**
- İnönü, İsmet ” İlköğretim Çalışmalarımız “**Cumhuriyet**, 18 Nisan 1946
- Nadi, Nadir “Üniversitede Softa Var mı ?” **Cumhuriyet**, 18 Mayıs 1947 s.1
- Nadi, Nadir ”Yeni Tüzük” **Cumhuriyet**, 2 Aralık 1947 s.1
- Nadi, Nadir “Bir Tamim” **Cumhuriyet**, 10 Aralık 1947 s.1

- Nadi, Nadir “İnönü’nün Demeci” **Cumhuriyet**, 13
Temmuz 1947 s.1
- Nadi, Nadir “Bir Dönüm Noktası” **Cumhuriyet**, 14
Mart 1947 s.1
- Okçabal, Rifat , “ Cumhuriyet Döneminde Yetişkin Eğitimi
“ **75. Yılda Eğitim**
- Poroy, Nazım “Amerika Anlaşmamız B.M. Meclisinde”
Ulus, 2 Eylül 1947
- Sadak, Necmettin “Türkiye ve Yunanistan’a Yardım
Sebepleri Açıklandı” **Akşam** 25 Mart 1947
- Tuna, Serkan, “ Cumhuriyet Döneminin İlk Devalüasyonu
7 Eylül 1946 , **Akdeniz İİBF Dergisi C.7 ,
Sayı 13 , Mayıs 2007**
- Us, Asım “Yunanistan ve Türkiye’ye Yardım
Meselesi” **Vakit** ,11 Mart 1947 s.1
- Yalçın, Hüseyin Cahit “Kabine Hakkında ki Hücumlar” **Tanin**,14
Ağustos 1947 s.1

C) TEZLER

Şerafettin Pektaş ,

Milli Şef Döneminde (1938-1950)

Cumhuriyet Gazetesi Fırat Yay.

Can Keklik ,

1938 Yılı Türk Basınında

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal

Atatürk ve Türk İnkılabı İst. 2008

Gürhan Kınalı ,

Bütçe Görüşmeleri Ekseninde Türkiye

Ekonomisi , (1946-1950)

III. RESMİ YAYINLAR

Düstur , 3. Tertip Cilt XXVIII. Ankara Devlet Matbaası Ankara 1947

T.B.M.M. , **Tutanak Dergisi** Dönem VIII , Cilt 3 , TBMM Matbaası , Ankara

T.B.M.M., **Tutanak Dergisi** Dönem:VIII. Cilt 4,T.B.M.M. Matbaası , Ankara

T.B.M.M., **Tutanak Dergisi** Dönem:VIII. Cilt 5,T.B.M.M. Matbaası , Ankara

T.B.M.M., **Tutanak Dergisi** Dönem:VIII. Cilt 6,T.B.M.M. Matbaası , Ankara

T.B.M.M., **Tutanak Dergisi** Dönem:VIII. Cilt 7,T.B.M.M. Matbaası , Ankara

T.B.M.M., **Tutanak Dergisi** Dönem:VIII. Cilt 8,T.B.M.M. Matbaası , Ankara

AYIN TARİHİ , BYEGM - TC Başbakanlık Basın-Yayın ve Enferyasyon Genel Müdürlüğü, www.byegm.gov.tr/ayintarihi.aspx

EK-1

12 TEMMUZ BEYANNAMESİ⁶⁰⁰

Hükümet reisi ve muhalefet lideri ile son günlerde memleketin iç durumu üzerindeki konuşmalarımı ve bu hususta kanaatlerimi ve fikirlerimi söylemek zamanı gelmiştir.

7 Haziran tarihinde görüşmek üzere çağırdığım Bay Celal Bayar bana, Demokrat Parti'nin idare mekanizmasının baskısı altında bulunduğunu beyan ve şikâyet etti. Haberdar ettiğim Başbakan aynı mevzuları daha evvel aralarında görüştiklerini hikaye ederek, böyle bir baskının olmadığını, idare mekanizmasının memleketin huzurunu bozacak mahiyette tahriklere karşı çok güç durumda kaldığını beyan eyledi. Bundan sonra, iki tarafı bir arada dinlemek için 14 Haziran tarihli buluşmayı tanzim ettim. Başbakan ve yardımcısı Devlet Bakanı ile Demokrat Parti Başkanı hazır bulundular. İki taraf arasında karşılıklı tartışma içinde iki buçuk saat devam eden bu konuşma, başladığı noktada bitti. Demokrat Parti Başkanı, partisinin baskı altında bulunduğu noktasında ısrar ve partisinin kanun dışı maksatlar ve ihtilal usulleri takip ettiğine dair ithamları reddetti. Hükümet reisi, idare mekanizmasının baskı yaptığı iddiasını kabul etmeyeceğini ve şikâyet vesikalarını tetkik ve takibe hazır olduğunu tekrar söyledi ve muhalif partinin çalışma usullerini düzeltmesi lazım olduğu iddiasında kaldı.

17 Haziran tarihinde Bay Bayar'ı tekrar kabul ettim. Bana vaziyeti arkadaşları ile görüştüğünü, benim durumuma karşı teşekkürle mütehassis olduklarını söyledikten sonra, baskı vardır kanaatinde olduklarını teyit eyledi. Bunun üzerine; iki defa görüştüğüm Başbakan, iktidar partisi ile muhalefet partisinin Büyük Meclisteki münasebetleri ve karşılıklı çalışmalarını yolunda hayırlı terakkiler olduğunu takdirle söyledikten sonra, "*biz kendimize düşen vazifeleri sadakat la ifa edeceğiz, size söz veriyorum*" dedi ve iki ay sonra Büyük Millet Meclisi toplanıncaya kadar partilerin münasebetlerinde itimadı artıran terakkiler olacağına ümidinin kuvvetli olduğunu ilave eyledi.

⁶⁰⁰ İsmet İnönü Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler (1944-1950) Hazırlayan İlhan Turan TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No.99 Ankara 2003 s.173

Bu beyanatı Bayar'a 24 Haziran tarihinde naklettim. Bay Bayar, bana fiili neticeye intizar edilmesi lazım geleceğini bildirdi. Bundan sonraki tartışmalar, muhalefet liderinin Sivas nutkunda ve hükümet reisinin 2 Temmuz tarihli beyanatında ve ondan sonraki karşılıklı cevaplarla görülmüştür. Vaziyet hulasa olunursa, iki taraf şikayetlerinde ve savunmasında ısrar etmiş ve şiddetli tartışmalar esnasında karşılıklı iyi niyetlerinin ifadesi olan bazı tatmin edici parçalar hatırdta kalmıştır. Siyasi havayı yumuşatan bir iyilik olmak üzere, dertleri bilenlerin, kendilerinden, karşı tarafı teskin edici tedbirler alacakları ümidi uyanmıştır. Bunun dışında olarak, durum muhalefet partisi liderinin “*fiili bir netice bekleme*” şeklinde ifade ettiği görülür. Yani, bir başka türlü söylenirse, vaziyet karşılıklı iddialar bakımından düğüm halini muhafaza etmiştir.

Şimdi ben, bu düğümü çözmeye çalışacağım. İki tarafın şikayet ve müdafaalarının delillerini tafsil etmekte fayda görmüyorum. Zaten bunlar umumi efkarca da kafi derecede bilinmektedir. Gördüm ki taraflardan hangisinin haksız, yahut hangisinin daha evvel karşısını kırmaya başlamış olduğunu aramakta da fayda yoktur. Ben, idare mekanizmasının baskı yaptığını hükümet reisinin kabul etmesini bir teminat olarak aldım ve bunu Bay Bayar'a söyledim. Ben muhalefet liderinin kanun dışı maksatlar ve metotlar isnadını reddetmesini, muhalif parti çalışması için şart olan kanun içinde kalmak esasını göz önünde tutulduğuna ve tutulacağına dair tatmin edici bir teminat olarak kabul ettim ve Başbakana bunu söyledim. Her iki tarafla uzun konuşmalardan çıkardığım bu neticelere inanmak istiyorum ve inanıyorum. Bizi bu inanışa getiren bugünkü durumu, memlekette siyasi partilerin çalışıp gelişebileceğine kati ümit veren en mühim merhale sayıyorum. Şimdiye kadar memlekette geçen iktidar ve muhalefet tecrübesinin muvaffak olmasını bir seneden beri geçirdiğimiz tecrübeler onların dayanamamış ve bugünkü siyasi durumu elde edememiş olmalarında görüyorum. Benim kanaatimce bir buçuk seneden beri geçirdiğimiz tecrübeler ağır ve bazen ümit kırıcı olmuştur. Ama gelecek için her türlü ümitleri haklı çıkaracak bir muvaffakiyet de temin edilmiştir. Bu durumu muhafaza etmek ve onun gelişmesinin sağlamak, iktidar ve muhalefet partilerinin vazifeleri olmak lazım gelir. Gelecek için tedbirler, benim kabul ettiğim gibi, şu noktadan hareket etmekte bulunabilir. Benim bu son dileğim karşılıklı şikâyetler içinde mübalağa payı ne olursa olsun, hakikat payı da vardır. İhtilalci bir teşekkül değil, bir kanuni siyasi partinin metotları ile çalışan muhalif partinin, iktidar partisi şartları içinde çalışmasını temin etmek lazımdır. Bu zeminde ben, devlet reisi olarak kendimi her iki partiye karşı müsavi derecede vazifeli görürüm.

İdare mekanizması, yani valilerimiz ve maiyetleri bir seneden beri çok ağır bir tecrübe geçirmişlerdir. Öyle zamanlar oldu ki, memlekette hükümetin mevcut olup olmadığı bile şüphe götürür idi.

Sorulu hükümetin huzur ve asayiş vazifesi münakaşa götürmez. Fakat meşru ve kanuni siyasi partilere karşı tarafsız, eşit muamele mecburiyeti, siyasi hayat emniyetinin temel şartıdır. Bu arada, siyasi partilere mensup olan veya görünen hususi maksat sahiplerinin şirretliklerini pervasız olarak tesirsiz bırakmak hususunda partilerin dikkat göstermeleri icap eder.

Siyasi partilerin hangisi iş başına gelirse gelsin, onlar idare mekanizmasında çalışanların haklarına ve itibarlarına karşı adaletli bir zihniyette olacaklarına inandıracaklardır.

Zannediyorum ki, hükümet reisi ile muhalefet lideri arasında son tartışmada, iki tarafı sebat ettikleri noktadan ayırmak gayretine düşmeksizin, her iki tarafın bekledikleri şeyleri söylemiş ve temin etmiş oluyorum.

Vatandaşlarıma, Hükümetle ve iktidar partisi ile muhalefet arasında görüşme ve araya girme safhalarını olduğu gibi anlatmış olduğumu ümit ederim. Varmak istediğim netice başlıca iki parti arasında temel şartın, yani emniyetin yerleşmesidir. Bu emniyet, bir bakımdan memleketin emniyeti manasını taşıdığı için gözümde çok ehemmiyetlidir. Muhalefet, teminat içinde yaşayacak ve iktidarın kendisini ezmek niyetinde olmadığından müsterih olacaktır. İktidar ve muhalefetin kanun haklarından başka bir şey düşünmediğinden müsterih bulunacaktır. Büyük vatandaş kütlesi ise, iktidarın şu partinin veya öteki partinin elinde bulunması ihtimalini vicdan rahatlığı ile düşünebilecektir. Bu neticeye varmak için karşılaştığım güçlükler, çok zaman yalnız ruhi mahiyette olan amillerdir. Bu güçlükleri yenmek için siyasi hayatımızı idare eden iktidarda ve muhalefetteki liderlerin samimi yardımlarını isterim.

Bu beyanatımı neşrinden önce, Başbakanla muhalefet lideri görmüşlerdir. Bildiri 11 Temmuz tarihlidir ancak gerek basında gerekse 12 Temmuz da aracılığıyla yayınlanması itibarıyla kamuoyunda 12 Temmuz beyannamesi olarak anılmıştır.

İsmet İnönü

12 Temmuz 1947